

PROTESTÁNS KÖZLÖNY

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP.

SZERKESZTŐSÉGI SZÁLLÁS:

b.-farkas-utca 16. szám, hova a lap szellemi ügyeit illető küldemények a szerkesztő nevére czimzandók.

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre 6 frt, félévre 3 frt, évnegyedre

1 frt 50 kr.

HIRDETÉSI DIJ:

Egy négyszög centiméternyi tér egyszeri hirdetésnél 3 kr.

KÉZIRATOK NEM ADATNAK VISSZA.

KIADÓHIVATAL:

„Magyar Polgár” nyomdája, b.-közép-utca 2. sz., hova az előfizetések és hirdetési díjak küldendők.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: SZÁSZ DOMOKOS. — KIADÓ: AJTAI K. ALBERT.

Tartalom: Középtanodáinkról. II. (Réthi Lajostól.) — Hegedűs László. — Commentár. (Váró Ferencztől.) — Erdélyi ifjak iskoláztatása külföldi egyetemeken. — Vidéki élet. — Az Eötvös-alap vagyona. — Fölhívás. — Különfélék.

KÖZÉPTANODÁINKRÓL.

II.

Mennyi évi költség kívánatik jelenleg Magyarországon egy középtanoda tisztességes évi fentartására?

A helyett, hogy részletes költségvetést készítenék, megkeresem az országban levő középtanodák fentartási költségeinek átlagos mértékét. Annyival szükségesebbnek látom ezt az eljárást követni, mivel különös érdekünkben áll, hogy a mi középtanodáink se a tanári javadalmazás, se a felszerelés tekintetében ne maradjanak a többiek, főképp az államiak színvonala alatt.

Az állami tanár még egyenlő javadalmazás mellett is előnyben van a ref. felekezeti felett, jelenleg még az ötödévi pótlék és a biztosított nyugdíj által. Nem csekélylendő előnye az előléptetésre való kilátás is. Nagyobb városba juthat, igazgatóvá, tankerületi főigazgatóvá, sőt miniszteri hivatalnokká könnyebben lehet, mint a felekezeti tanár.

Igaz, hogy ezzel szemben áll, a mit gyakran emlegetnek, a kálvinista tanár függetlensége. Ez azonban csak olyan dolog, hogy egyenlő kötelesség mindenütt egyenlőleg korlátolja az egyéni tetszés nyilvánulását s a kívánt és sürgetett jobb rend nem egyebet jelent, mint a fegyelmzés tökéletesedését.

Ezért csak igyekezzünk a másutt levő javadalmazási mértéket s a felszerelést és a tanulók segélyezését legalább az átlagos színvonalnak megfelelőleg elérni, mert a név hagyománya egyetlen

középtanodát sem fog tekintélyessé tenni, vagy tekintélyben fentartani.

Tekintélyessé — a jó felszerelésen kívül — csak tanult és elégedett tanári testület, az által kifejtendő nemes közszellem és jól fegyelmzett együttműködés teheti.

Mibe kerül tehát hazánkban átlagosan egy középtanoda fentartása jelenleg?

A vallás- és közoktatásügyi miniszter tizenkettedik jelentése szerint van Magyarországon 178 középiskola, 150 gymnasium és 28 reáliskola.

Minden egy gymnasiumra esett az 1882—3 tanévben átlagosan 18.263 frtnyi bevétel, minden egyes reáltanodára 25.730 frt.

A gymnasiumok között csak 83 volt teljes 8 osztályú; világos ebből, hogy egy teljes gymnasium átlagos költsége jelentékenyen több a csonkák hozzászámításával kijött átlagos költségnél.

Nem felejtendő el továbbá, hogy nemcsak a mi középtanodáink vannak abban a helyzetben, a mely gyors segélyt igényel.

Sokkal inkább elfogadható általános mértékül a reáliskolák évi jövedelme, mert azok között 20 volt teljes és csak 8 a csonka s mert azok nagyobb részét az újabb korban és az állam rendezvén be, inkább elég tétetett mindenféle jogos igényeknek.

Ha másfelől tekintetbe vesszük, hogy több reáliskola a fővárosban van s ennél fogva költségesebb, közép mértékű jövedelemnek egy-egy erdélyrészi középtanoda fentartására nézve el me rem fogadni a 25.000 forintot.

Kolozsvári gymnasiumunk, a melynél csak egygyel van kevesebb a törvény által követelt rendes tanár-számnál, 24.000 forintot költött a múlt tanévben.

Előnyünkre számítható be ebbe a természetben adott tanári lakások béregyenértéke is.

Ezzel a mértékkal mérve, nem szorul semmiféle segélyre nagy-enyedi középtanodánk, mert ez a múlt tanévben 74.000 forintot tudott kiadni (theológiát és képezdét is tartott.)

Kellő rendezkedéssel megélhetnek a marosvásárhelyi és kolozsvári tanodák is 27.000, illetőleg 24.000 frt évi költségvetés mellett.

Egyedül az okozhat hátrányt e tekintetben, ha felettébb nagy volna a két utóbbi valamelyikénél a szorosán vett iskolafentartásra nem fordítható megkötött rendeltetésű alapítvány.

Ellenben a székelyudvarhelyi gymnasiumnak 7, a szászvárosinak 9, a zilahinak 15 s a sepsiszentgyörgyinek 16 ezer forint pótlékra volna szüksége múlt évi költségvetéséhez, hogy egyenkint 25.000 frt évi költség felett rendelkezhesenek.

Igy számítva, jelentékenyen nagyobb a szükséglet, mint a mennyit magok a tanodák kértek.

Igaz ugyan, hogy én a sepsi-szent-györgyit is, úgy a tanári létszámnál, valamint a költségvetésnél teljes gymnasiumnak számítottam, a zilahival együtt; de valóban szükséges is, hogy mindkettő azzá legyen.

Másfelől nem kell elfelejteni, hogy az államsegélylyel furcsán vannak, a kik igénybe veszik. Elejénte beérik szerényen kevéssel. Rendre-rendre azonban folyvást többet kívánnak, mert valóban üti fel magát itt is ott is képzelt és valódi szükség; s középirtokú ember is szeret utána nyújtózkodni a nagyirtokú háztartásának.

RÉTHI LAJOS.

HEGEDÜS LÁSZLÓ.

1810—1884.

A magyar reformált egyetemes egyházat súlyos vesztés érte. Hegedüs László, ki egyházi közügyeink s kiváltképen a tanügyi kérdések terén széles körű ösmerettel, higgadt megfontolással, nemes buzgalommal szolgált évek hosszú során át, úgy a konventi, mint a zsinati tárgyalásokban folyton a legélénkebb részt vett s magatartása által mindenki közbecsülését s rokonszenvét kiérdemelte, váratlanul elhunyt. Hazai egyetemes egyházunk geniussa fátýollal borított setét arczczal áll meg ravatala fölött s lefordított fáklyája szomoruan jelképezi kialakását annak a nemes fénynek, mely az elhunyt szívében lobogott.

Legyen emléke áldott.

Hegedüs László 1810-ben született. Édes apja református lelkész volt, a ki fiát már ennek gyermekéiben is gondosan nevelte. Iskoláit Sárospatakon végezte, s ta-

nulótársai közül szorgalma, kitünő tehetsége, s az általa példás szerénység és jellemzilárdság által tünt ki, melyhez egész életén át hű maradt.

A tanárai és tanulótársai előtt mindig közszeretben álló ifju kitünő sikerrel végezte tanulmányait. Ritka alapossággal tanulmányozta különösen a bölcsészeti és theologiai tudományokat. A sárospataki református főiskolához később tanárnak választották meg s 1839-ben a rethorika-osztály tanára volt. Jeles képzettsége csakhamar méltánylásra talált, s a sárospataki helvét hitvallású egyház lelkipásztorának választotta meg a megnyerő modoru, alapos képzettségű ifjut, a ki az egyházi szónoklat terén is kitünő sikereket vivott ki. Hegedüs László, mielőtt állomását elfoglalta volna, a hallei egyetemre ment, hogy az akkor nagyhirű mestereket hallgassa. Itt még inkább gazdagította ismereteinek tárházát, s másfelől esztendei szorgalmas tanulmányozás után visszatért hazájába, hogy itt érvényesítse mindazokat az ismereteket, melyeket ritka lelkiismeretességgel összegyűjtött.

Ezután a sárospataki református főiskolában huzamosabb ideig mint a theologia tanára működött. A szó teljes értelmében kitünő tanár volt. Tanítványai nemcsak az erkölcsi vezetőt, hanem a példás erkölcsű embert s az ifjuság barátját, s a hazafias eszméket mindenütt és mindenben szem előtt tartó férfit tisztelték és szerették benne. Nagyon sokan a hazában szeretettel és kegyelettel emlékeznek vissza a kitünő tanárra, a ki nemes emberi erkölcsöket és a hazafias erényeket egyforma buzgalommal fejlesztette és istápolta tanítványaiban, a kiket nemcsak tanított, de önzetlenül szeretett is.

Hegedüs László ez időben a tudományos irodalom terén is működött; több kisebb theologiai és bölcsészeti munkát írt, ezeken kívül tanártársaival együtt nagyobb filozophiai munkát adott ki, mely ugyszólván egyik úttörő mű volt a magyar bölcsészeti szakirodalom terén. Törekvéseiben a megérdemelt siker jutalmát találta; a kik ismerték, szerették és tisztelték; 1852-ben az alsó-zempléni egyházmegye esperesének választotta meg, s e hivatalában egész 1866-ig fáradhatlanul, buzgalommal működött, sohasem tévesztve el szem elől egyházának érdekeit, a melyeket hiven, igaz becsületességgel szolgált. Ebben az évben, vagyis 1866-ban a tiszáninneri egyházkerület, úgy a kerület, mint a sárospataki főiskola algondnokává választotta. Az 1860-iki patens elleni harcban tevékeny részt vett s erélyesen védelmezte a református egyház önkormányzati jogait.

Később tagjává lett a képviselőháznak; 1875-ben a zemplénmegyei ó-lisztkai kerület tüntette ki bizalmával s megválasztotta orsz. képviselőjének; azóta állandóan tagja volt a törvényhozói testületnek s mindég az ó-lisztkai kerületet képviselte. A házban minden párt kivétel nélkül szerette és tisztelte a törhetlen becsületességű, megnyerő, szelid lelkű férfit, a ki lelkiismeretesen járt el az ülésekre s buzgó, tevékeny tagja volt a közoktatásügyi bizottságnak, melynek üléseiben mindig figyelmet keltettek szakszerű felszólalásai.

A ház nyilvános tanácskozásában is gyakran fel-szóltak s azok közé tartozott, a kiket mindig általános figyelemmel hallgattak. Legutóbb a középiskolai törvényjavaslat tárgyalásánál vett tevékeny részt a parlamenti küzdelmekben. Híven a szabadelvű irányhoz, törhetlen erély-lyel, de mindig tiszteletreméltó mérséklettel védelmezte a református egyház önkormányzati jogait s éppen ez a bölcs mérséklet és gondos körültekintés adott minden fel-szólásának súlyt és tekintélyt.

Ugy a magánéletben, mint nyilvános fellépéseiben és parlamenti szerepléseiben mindig a mérséklet, szerény-ség és az ellenfeleivel szemben való nemes tapintat jelle-mezték. Ebben volt oka annak, hogy a politikai küzdel-mek terén nem tartozott a nagy hirnévvel bíró emberek közé, de egyuttal e tulajdonságaiban lelte forrását az a szeretet és becsülés, a melylyel politikai pártkülönbség nélkül minden ismerőse kitüntette, s ma, mikor váratlan halálának híre elterjedt, az mindenkit mélyen meghatott.

COMMENTÁR.

Az igazgatótanács a minap egy *körrendeletet* bocsáta ki, mely e közlöny idei 7. számában is megjelent. E kör-rendeletben elvileg kimondatik, hogy mindazon egyházi tes-tületeknek és egyházi személyeknek, kik őket érdeklő ügyekben az igazgatótanács határozatát, vagy a határo-zat hozatalára befolyó tagjai eljárását, az egyházkerületi közgyűléshez való fölfolyamodás mellőztével, hirlapi vagy más nyilvános uton kihívólag támadják meg — mindazok-nak eljárása jogtalan és fegyelmi eljárás alá tartozik.

Nem tartózkodhatunk annak a kimondásától, hogy e rendelet kissé szabatlanul van fogalmazva, sőt, hogy ennél fogva nevezetes félreértésekre adhat alkalmat.

Ugy látszik, mintha a rendelet egy *„fegyelmi eset“* körülírását foglalná magában. Pedig tudva van, hogy a fegyelmi eseteket illetőleg a zsinati törvények 257. §-a, egyházkerületi közgyűlésünk 1883. évi 24. jk. szám alatt hozott határozatával minálunk is ki van hirdetve és élet-be léptetve. Az is tudva van, hogy az igazgatótanács ha-táskörébe csak a fennálló törvények végrehajtása, s az ezek értelmében való kormányzás, nem pedig törvényere-jű határozatok hozatala tartozik.

E két ténynyel ellenkezésbe látszik jöni az említett rendelet, úgy, hogy teljességgel nem lesz fölösleges a ren-deletet egyéni nézetünk kifejezésével tüzetesen kommentálnunk.

A körrendelet, azt hisszük, nem akarhatott egyebet, mint bizonyos fölmerült konkrét eset alkalmából ujonnan és nyomatékosan kihirdetni a zsinati törvénynek a fegyel-mi esetekről szóló 257. §-a d) pontját, mely szerint fe-gyelmi eljárás alá tartozik „egyházi hatóságok *jogérvényes* határozatai elleni izgatás, ily törvényhatóságok és hatá-rozatok kigunyolása.“

Hogy a körrendelet csakis a *jogérvényes* határozatok ellen támadható kihívó akciókat kívánja fegyelmi esetnek

tekinteni: az világos a rendelet motíválásából, mely sze-rint „végérvényes határozathozatalra az egyházkerületi közgyűlés lévén illetékes: mindazon egyes egyházi tesü-letek és egyesek, kik igazgatótanácsunk határozatát ma-gukra sérelmesnek vélik, törvénytörő uton, az egyház-kerületi közgyűléshez intézendő felfolyamodással *kereshet-nek* maguknak jogorvoslást“, — továbbá abból is, hogy azok eljárása mondatik jogtalanak, „kik *ezen törvényes eljárás mellőztével* támadják meg“ a határozatokat; ugyanis az igazgatótanács határozatainak „végérvényes-sége“ csakis fölfolyamodás esetében függ a közgyűlés ha-tározatától; a *fölfolyamodás mellőztésével* pedig az igazga-tótanács határozatai *eo ipso* „*jogérvényesek*.“

Azonban a zsinati törvény e kifejezése helyett: „*iz-gatás kigunyolás*“ a körrendelet „*hirlapi, vagy más nyilvános uton való kihívó támadásról*“ szól. Itt az a kér-dés, hogy vajjon ez utóbbi fogalom benne van-e az „izga-tás, kigunyolás“ fogalmában; azaz, hogy vajjon *minden* hirlapi vagy nyilvános kihívó támadás — izgatás, kigunyo-lás-e? ha igen: akkor a rendelet ellen e tekintetből nem lehet kifogás; ha nem: akkor a körrendelet e kifejezé-se szabatlan és helyreigazítást kíván, mert nyilván tul-megy egyházi törvényünk intenczióján.

A zsinati törvény „egyházi *hatóságok* határozatai elleni izgatásról“ szól, a körrendelet pedig „*igazgatótanácsunk* határozatát, *vagy a határozat hozatalára befolyó tagjai* el-járását“ illető támadásokról. Hogy igazgatótanácsunk — egyházi hatóság: az kétségtelen; de hogy vajjon *tagjai*, mint egyének, szintén *hatóság-e*? az más kérdés. Ha igen: akkor a rendelet e tekintetből is kifogástalan; ha nem: akkor szabatlan, tulmegy egyházi törvényünk intenczióján, helyreigazítást kíván.

Ha a rendelet, érintett kifejezéseiben, csakugyan sza-batlan, akkor a rendelet egésze, minden fogalomcsusza-tásánélkül, többnemű félremagyarázásra adhat okot.

Azt magyarázhatná belőle valaki, hogy az igazgató-tanács a hatása körébe tartozó ügyekre vonatkozólag a szabad sajtó korlátozására törekszik. Ennél sujtóbb gya-nút protestáns hatóság ellen alig lehetne emelni. Ily tö-rekvés nemcsak századunkban, nemcsak szabad államban, hanem protestáns hatóság részéről mindenha anachronis-mus volna. A sajtószabadság eszméje egy töről fakadt magával a protestántizmus lényegével. De hisz az igazga-tótanács csak a „kihívó“ nyilvános „támadásról“ szól. Mit ért e kifejezések alatt? Nézetünk szerint nem egye-bet, mint (a mit nem ártott volna ki is fejezni) a becsü-letsértés és rágalmazás országos törvényben körülírt *vét-ségét*, mely a zsinati törvény 257. §. g) pontja értelmé-ben fegyelmileg fenytendő „a köztörvényi eljárás fentar-tása mellett,“ — továbbá a hirlapi és nyilvános nyilatko-zatokban tanusított *oly magyarázatot*, „mely által az egy-házias tekintély lealacsonyittatik“ (Id. §. h) pont.) Ily, de csakis ily magyarázattal enyészhetik el az az aggodalom, hogy az igazgató-tanács a kezén megforduló ügyek hirla-pi bolgyatásának korlátozására törekszik.

Egy második, valamivel nehezebben elenyészethető

félreértés, mely a körrendeletből származhatik, az, mint-ha az igazgatótanács a maga tagjait, mint ilyeneket, azon esetben is, ha az illető hivatalos ügyekről, *nem*-hivatalosan, hirlapi tudósításokat és cikkeket irnak s adnak ki: meg akarnak védni az őket érhető kihívó támadásoktól. Részünkről meg vagyunk győződve, hogy a körrendeletnek ily képtelen czélja nem lehetett.

Az *egyén*, még mint hivatalos személy is, mindig meg fogja magát védhetni az országos büntetőtörvény és sajtótörvény erejével az őt érhető méltatlan támadásoktól; annál kevésbé van joga az egyházi hatóságok különös protekcziójára számítani akkor, ha esetleg maga találja a saját egyéniségét összetéveszteni hivatalos állásával. Nézetünk szerint, ha az igazgatótanács a maga tagjainak csupán „*hivatalos*“ eljárásait akarná is a kihívó támadások ellen biztosítani: a rendeletben ennek ki kellene fejezve lennie, ama jelzőnek félreérthetetlen alkalmazásával.

Nem akarjuk a rendelet egészét a szabadelvűség nézőpontjából vitatni; nem akarunk hozzá analógiákat *képzeln* pl. az államkormányzás terén; nem akarunk hozzávaló analógiát *mutatni föl* a katolikus egyházkormányzat köréből. Ez irányban való szabad vizsgálódásunk konszekvenziái miatt, magának a tárgyalt körrendeletnek erejénél fogva, igen könnyen fegyelmi kereset alá eshetnénk. Erre nem vágyunk. Mi csak a rendelet szabatlanságára akartuk irányozni az érdekeltek figyelmét. E szabatlanság, azt hisszük, oly jelentékeny, hogy megkívánja — legalább is a helyreigazítást.

Megjegyzendő azonban, hogy a rendeletet csak szabatlannak, félreérthetőnek, de nem mondható nagyon szigorúnak. Ugyanis

1) abból, hogy a hirlapi vagy más nyilvános uton való kihívó támadás fegyelmi esetnek mondatik ki: *nem következik, hogy az illedelmes hirlapi, vagy nyilvános vitatás és tárgyalás szintén fegyelmi kereset alá essék;*

2) abból, hogy azoknak, a kik a közgyűléshez való fölfolyamodás mellőztével indítanak kihívó támadást — eljárása jogtalanak mondatik ki: *nem következik, hogy azoknak az eljárása is jogtalan, a kik a fölfolyamodás jogával élve, ügyüket, a végérvényes elintézés előtt, nyilvános, hirlapi tárgyalás, vitatás alá adják.*

A körrendelet szabadelvűségét kimutató ezen két rendbeli korollárium kimutatása nélkül kommentárunk hiányos volna.

VÁRÓ FERENCZ.

VIDÉKI ÉLET.

A marosi egyházmegeből.

A m.-vásárhelyi ev. ref. Consistorium ülése.

Vasárnap, febr. 24-én az ev. ref. egyház keblé tanácsának (consistorium) népes, komoly és nagy horderejű gyűlése volt. A tagok csaknem összes számú megjelenéséből előre lehetett következtetni, hogy valamely, az egyházat mélyen érdeklő kérdéstről lesz szó. Főgondnok dr.

Antal László kir. tanácsos az ülést megnyitván, főgondnok lemhényi Bálint Dénes ur a felsőbb rendeleteket és hiv. átiratokat olvasta fel.

Egyik átirat kapcsában dr. Tolnai Lajos, mint új iskolai felügyelő, a lefolyt vizsgákról tett szóbeli jelentést, mire utasítottott, hogy mint elődje, paptársra, azt tiz éven át megtette, adja be írásba jelentését, megjegyzéseit, javaslatait, hogy lehessen tárgyalás alá venni s eshetőleg intézkedni. Mielőtt a tárgysorozatra került volna a sor, ugyancsak egy igazgató-tanácsi leirat kapcsán, mely a felsőbb hatóságok rendeleteinek ellenszegülő egyházi hivatalnokok fegyelmi eljárás alá vételéről szólt. történt egy nevezetes előterjesztés. Ezt megelőzőleg, ismételt felszólításra dr. Tolnai ur a gyűlésből — hova a történetek után elmenni nem átalotta — kihuzódott.

Ekkor állott föl mély csend között Lénárt József tanár s előre bocsátva, hogy nem mint tanár, hanem mint e város szülöttje, kinek családja tagjai ugy régebben, mint most egyházuknak tevékeny hivei voltak: mint consistor, kit szent esküje kötelez, hogy az egyházi törvényeket megtartja és megtartatja: kötelességének érzi, felszólalni dr. Tolnainak ugy rég üzött visszaélései, mint újabban elkövetett, a papi állást beszennyező, az egyház békéjét fölforgató, a vallásos életet és a közérkölcösiséget arculcsapdosó eljárásai, tényei ellen.

A mily élénk és elragadó színben festé le az egyháznak szép multját, midőn nagy, derék és benső hivatalás által lelkesült papjaival békében, testvéri szeretetben, vallásosságban éltek a hivek; ép oly sötét és elszomorító vonásokkal ecsetelé, a mindenki által ismert újabb 15 évet, mely alatt a hivek iránti gorombáskodás s tisztársak elleni áskálódás, a tanítók iránti támadások, egyesek ugy, mint testületek, társadalmi osztályok kiczégérése, családok ugy, mint a polgárság kigunyolása stb. stb. napi renden vannak.

A hivek, a templomoktól, melyeket régebben oly lelki örömmel és épüléssel látogattak, elidegenedtek s mi több, a helyett, hogy őtet a katedrában is pasquilizálót hallgassák, más felekezet templomaiba menekülnek, hol csak a Krisztus evangeliumát s nem magát prédikálja a pap. Az által, hogy a város kebelében levő intézeteket gyalazza, gyanusítja, a nevelés iránti bizalmat s már a gyermeki erkölcsöket megingatja, megmételtyezi; az által, hogy mint ref. pap intéz támadást a város tanácsa, polgársága, minden rendű és felekezetű előkelőségek ellen, magát egyházunkat ellenséges helyzetbe sodorja, s ugy felekezetünk, mint a papi állás iránt rosz hángulatot és idegenkedést támaszt.

Mindezeknek alapján és a gyűlés színén felolvasott egyházi törvények, canonok rendelkezése értelmében indítványozza: hogy az egyházi tanács monja ki, hogy dr. Tolnait többé az egyházi élet veszélyeztetése nélkül papiszékén nem tűrhetvén, ellene a Püspök ur ő méltóságához följelentést tesz, ellene az egyházi törvények értelmében keresetet indít.

Leírni a hatást, mit e komoly s az ügy fontosságához mért, de az egyház iránti lelkesedést tükröző beszéd okozott, nem lehet. Elég annyit mondani, hogy látszott az, miszerint mindenkinek lelkéből szólt, s 8 ezer református lélek óhajását fejezte ki. Az arczokon meghatottság, a consistori eskü felelősségének érzete, és az egyházban érzett veszély tudatának komoly, de elhatározott és öntudatos kifejezése ült.

A főgondnok háromszor kérdezte, hogy van-e valakinek ellenvetése, megjegyzése? Néma csend a harminczak tanácsában, mint a római tanácsban, midőn Cato delendam esse censeo-ja dörgött.

Egyhangulag elfogadva, magáévá téve a consistorium, terjeszti az egyházi képviselőt és onnan a felsőbb hatóság elébe. A Nemezis büntetése bár gyakran késni látszik, de el nem maradhat.

CATO.

(A görgényi egyházmegyéből.)

Felfalu, 1884. február 21-én.

Nagytiszteletű szerkesztő ur!

Kérek egy kis tért a „Közlöny“-ben fársáingi tudósítás számára s miután, mint Dávid a frigyláda előtt — mi is, az ujonnan épült, tágas iskolateremben, Isten dicsőségére táncoltunk — bizom, hogy azt meg is nyerem.

A felfalusi egyház — egy minden oldalra alkalmatlan teher — a tandíj megváltására ez előtt pár évvel szorgalmi uton egy kis tőkét alapított volt; ennek gyarapítására folyó hó 16-án tánczestélyt rendezett. A vállalat várakozáson felül sikerült. Egy új ajtó nyitásával tetemesen folszaporodott költségen felül is, 153 frt 49 kr. tiszta jövedelmet adott e vidéki kis faluban.

Felülfizettek: T. Éltető Albert ur 50 frtot, t. Szigyártó Mihály ur 2 frt 50 krt, Herman Dániel gazdatiszt 1 frt 50 kr, Kónya Ferencz g. tiszt 1 frt, Pap Sándor ügyvéd 1 frt, Kovács János kereskedő 1 frt, Finta Géza bérlő 1 frt, Tirnován Jákob 1 frt, Szavilla Tódor gör. cath. pap 1 frt, Deák Mihály 1 frt, Schmidt Ferencz erdős 1 frt, Korondi Jánosné 50 kr, Tirnován György 50 kr., együtt 63 frtot.

Meg nem jelenők adakoztak: id. Hügel Lipót műmalomtulajdonos 10 frt, Balog Ferencz ügyvéd 3 frt, Körösi József szolgabíró 2 frt, Körösi Józsefné, Hegyesi Erzsébet ő nagysága 1 frt, Ferencz Albert megyei tisztügyész 2 frt, Id. Bodó Károly postamester 1 frt, Gruzda Ferencz 1 frt, Lutsch József kereskedő 1 frt, Dr. Prekup Aurélné, Jenei Krisztina ő nagysága 1 frt, Szabó Imre mérnök 2 frt, Krausz János szeszgyártulajdonos 3 frtot, összesen: 27 frtot.

Tekintetes Éltető Albert ur által rendezett tombolajátékból jött 45 frt. Ennek tárgyait ajándékozták: Éltető Gizella kisasszony díszes divánpárnát, szivartárczát és lámpaüvegeket, Lutsch Luiza 8 éves kis leány első munkáját, kis szőnyeget, özv. Szász Istvánné, Szakács Kata urnő 3 képet, Szabó Józsefné, Ilyés Mária rongyból szőtt szőnyeget, Szabó József „Párisi Jómadarak“ francia regényt.

Tisztelt vendégeinknek, pártolóinknak hálás köszönetet nyilvánítván egyetemlegesen, kedves kötelességünknek tartjuk kijelenteni, hogy e szép eredményt annak köszönhetjük, hogy t. Éltető Albert, ki buzgósága melegét eddig is több egyházzal s köztök kiválólólag a holtmarosi és sz.-régeni egyházzal éreztette, kegyeskedett a vállalat vezetését maga és neje Lutsch Károlina ő nagysága elvállalni.

Ha vendégeink — mit okunk van hinni — nem távoztak elégedetlenül, azt helybeli birtokos és egyháztag Váradi Márton ügyes rendezése eredményezte.

Köszönetet nyilvánítván t. Vadasdi Kálmán jószágigazgató urnak, ki a diszítésre kívánt fenőgyalyat a havasról szállította, úgy szives közreműködéséért Lutsch József sz.-régeni kereskedő urnak.

A felfalusi ref. egyház előljárósága.

ERDÉLYI IFJAK ISKOLÁZTATÁSA KÜLFÖLDI EGYETEMEKEN.

(Szilágyi Ferencz hátrahagyott irataiból.)

— Szilágyi Sándortól. —

(Vége.)

Továbbá kötelességünknek tartjuk Ngodnak alázasan jelenteni, hogy az egyik közülünk, Szilágyi Ferencz roncsolt egészsége miatt, most ilyen hosszú útra indulni képtelen, a miről Ngod kir. egyetemi pecséttel megerősített. A szám alatti orvosi bizonyítványból kegyesen meggyőződhetik.

A mi legalázatosabb kérelmünk tehát az, hogy Nagyságod Bécsbe jelentést tenne, mily akadályok okozták a mi késedelmezésünket, melyeket az utból egyhamar eltávolítani nem áll hatalmunkban, s ezáltal kieszközölni, hogy mindaddig itt maradjunk kegyelmesen megengedtettség, míg egyrészt a már megrendelt pénz távol hazánkából megérkezik, másrészt pedig a már fent említettnek egészségi állapota kedvezőbb fordulatot fog venni.

Egyszersmind szükségesnek véltük ezen B. szám alatt ide csatolt, az idevaló istenészeti kar által kiállított bizonyítványt Ngodnak megküldeni, a mely, elutazásunk elhalasztásának kegyelmes engedélyezése esetére, biztosítékul szolgáljon jövőre is hiven és becsülettel megőrizni magunkviselőt.

Bátorkodunk remélni, hogy Ngod figyelmen kívül kérelmünket nem hagyja, mi által mihamarábbi válasznak Bécsből nem nézünk elébe hiába.

Ngod jó akaratába magunkat ajánlva, a legmélyebb tisztelettel maradunk

Nagyságodnak

Göttinga, 1819. október 20.

alázattal legengedelmesebb

Knopp György

Szilágyi Ferencz

Schuster Mihály

Gunes András

istenészettan tanuló.

A) *Melléklet.*

Szilágyi Ferencz ur, az istenészet tanulója Kolozvárról Erdélyben, a ki már előbb erőltetett mozgás és utazás következtében különféle betegségben szenvedett, s még most is néhány hét óta roncsolt emésztési s epeelkülönzési bajban szenved, a miért is tanácsommal élt, jelenleg hosszú utra vállalkozni, egészségének hátránya nélkül, képtelen.

Göttinga, 1819. október 17.

Dr. Heusinger.

Azon kívánatra, hogy a jelen bizonyítványhoz véleményemet mellékeljem, igazság szerint kijelentem, hogy én Heusinger orvos urral Szilágyi istenészettanuló ur betegsége felől körülményesen beszélgetvén, Szilágyi ur betegállapotát magam vizsgáltam meg, mi által szintén meggyőződtem arról, hogy a mostani zord időjárás mellett, s kivált a majdan bekövetkező czélszerűtlen deres évszakban, Szilágyi ur egészségi állapotára nézve, bizonynyal hátrányos s aggasztó lenne, hosszú utra kelni.

Göttinga, 1819. október 18.

Jordan G. F.

Hogy a jelen bizonyítványt Jordan udvari orvos ur állította ki, ezennel bizonyítom.

Göttinga, 1819. október 18.

G. H. Bastarley,
egyetemi ügyviselő.

B) *Melléklet.*

Mi, Georgia Augusta akadémiában az istenészeti kar seniora tudorok és tanárok azt, a mi méltányos, ezen írásunkkal, hittal és vallással bizonyítjuk, hogy az Erdélyből származott fiatal emberek:

Gunes András, medgyesi,
Knopp György, medgyesi,
Szilágyi Ferencz, kolozsvári,
Schuster Mihály, medgyesi.

minden időn át, melyet az egyetemen töltöttek, nemcsak hogy az istenészeti s bölcsészeti előadásokat jeles szorgalommal és figyelemmel hallgatták, hanem egyszersmind becsületes, tisztességes, csendes és az akadémiai törvényeknek teljesen megfelelő életmódjukkal tüntetvén ki magukat olyannyira, hogy másoknak példakép szolgálhattak, s mindenkinek dicséretét kiérdemelték.

Jelen bizonyítványra, nagyobb hitelessége okáért, rendünk nagyobb pecsétjét illesztetni hagytuk.

Göttinga, 1819. október 19.

D. Staudlin Károly Frigyes.
dékán.

Metternich 1819. nov. 17-én kelt jegyzékével Greiffenegg nov. 24-iki jelentése alapján tudatta az erdélyi kancelláriával, hogy az erdélyi tanulók Göttingából uti költség hiánya miatt nem tudnak haza utazni. Ennek következtében az erdélyi kancellária a következő jegyzéket intézte az államkancelláriához:

Jegyzék a császári királyi titkos udvari és állami kancelláriához.

A Greiffenegg lovag császári királyi hannoveri ügyvivő urnak, a Göttingában tanuló erdélyi ifjakról tett jelentésére nézve, van szerencsénk, a közlemények visszazáraztatása mellett válaszolni. Miután a királyi magyar kancellária, a német egyetemeken járó magyar tanulókat illetőleg arról értesít, hogy a kik szintén szükséges pénzhány miatt a rögtöni visszautazásra kelni képtelenek, annak teljesítésére három hónapi határidő engedélyezését ő felségétől kérelmezték, azon véleményben vagyunk, hogy az erre vonatkozó legmagasb határozatnak alkalmazása, a hasonló esetben lévő erdélyi tanulókra is megengedték, miért is a királyi magyar kancelláriát arra kérjük fel, hogy az uralkodói legmagasabb határozat megérkezése után azt, a további intézkedések megtétele végett, ezen udvari hivattal haladéktalanul tudatni sziveskedjék.

Bécs, 1819. november 26.

(Az erdélyi udvari kancelláriától.)

E leirat valamennyire enyhítette a dolgot. Greiffenegg jelentése következtében az erdélyi udvari kancellária leirt a kormányzásoknak, hogy a Göttingában tanuló ifjak szülei utasítsanak, hogy fiaiknak a szükséges utiköltséget küldjék meg, mit a kormányzások 1820. jan. 7-én meg is tett.

A göttingai tanulók közül három azonnal haza utazott. Édes atyám nem akarta tanulmányait félbeszakasztani. Midőn a rector ő vele is közölte a haza utazási rendeletet, azt kérdezte: „parancsolja-e azt a rector is neki, hogy elhagyja Göttingát?” — „Nem”, válaszolá ez. — „Hát ha nem megyek haza, kiutasítanak-e Göttingából?” — „Nem”, mondá ismét a rector — „Őn nem sértette meg a törvényeket, jól tanult, mi nem fogjuk önt háborgatni.”

S csakugyan nem hagyta el Göttingát. Befejezte tanulmányait, sőt annak végeztével a rajnamelléki Schweizban, és Francziországban utazást tett, s csak azután tért

haza. Bécsben megállapodott s a rendőrség azonnal meg is idéztette. Mielőtt a rendőrségre ment volna, felkereste gróf Teleki Sámuelet, ki azonnal az erdélyi kancellária épületébe szállásolta, s ügyét kezébe vette. Így aztán megszabadult minden üldözéstől s még hosszabb ideig Bécsben maradt, mint segédszerkesztő Márton József mellett.

AZ EÖTVÖS-ALAP VAGYONA.

Az Eötvös-alap pénztárát vizsgáló bizottság a f. évi január végén megejtett zárlat alkalmával az intézmény vagyoni állapotáról a következő tételeket tehette közzé:

a) Bevett az Eötvös-alap pénztára az 1883. évi január hó 25-éig:

1. Az 1882. évről áthozott összeg alakjában	2699 frt
2. Az 1883. évben begyűlt tagsági díjakban	1894 frt 57 kr.
3. Az 1883. évben befolyt államsegélyben	1500 frt
4. Az 1883. évben tett alapítványokból	1652 frt 50 kr.
5. Az 1883. évben befolyt kisebb adományokból	1273 frt 66 kr.
6. A már tőkésített összegek kamataiból	539 frt 29 kr.
7. Költségekre	6 frt 10 kr.

A bevétel összesen tehát tett 9565 frt 12 kr.

Kiadott az Eötvös-alap pénztára lefolyt 1883. évben:

1. Ösztöndíjakra fizetett 1883. évben	2100 frt
2. Segélyekre	800 frt
3. Tőkésített	2952 frt 50 kr.
4. Nyomatványokért fizetett	84 frt 30 kr.
5. Szolgának	15 frt
6. Azon két vidéki tanító fiának, kik az egyetemeken tanulnak, s az „Eötvös-alap” intézmény irodájában segédkeznek fizetett	170 frt
7. A pénztár postai kiadása volt	4 frt 37 kr.
8. Az elnök által tett apróbb kiadások	25 frt
9. Aprólékos kiadásokra fizetett a pénztár	17 frt 45 kr.
10. Könyvkötőknek fizetett a pénztár	5 frt 60 kr.

Az összes kiadás tett 6174 frt 22 kr.

Maradt tehát, e kiadást a fentjelzett bevételből levonva, 2390 frt 90 kr., a melyből tőkésítettetni fog 1884. évben 1640 frt 90 kr. Ösztöndíjakra és segélyekre fordítandó 1750 frt és a vallás- és közoktatásügyi magy. kir. miniszter ő nagyméltósága által utalványozott 1500 frt, összesen tehát 3250 frt.

3. Az „Eötvös-alap” tőkésített vagyonának kimutatása az intézmény fennállása óta:

Az 1877. évben tőkésített:

1. Az 1876. évi jövedelem fele	650 frt — kr.
2. Rafay Károly-féle alapítvány I. részlete	10 —
3. Kafka Károly főv. ig. sorsjegye	10 50

Az 1878. évben tőkésített:

1. Az 1877. évi jövedelem fele	1050 —
2. Rafay Károly alapítványának II. részlete	10 —
3. Kamatokból tőkésített	82 63

Az 1879. évben tőkésített:

1. Az 1878. évi jövedelem fele	1650 —
2. Zirzen Janka alapítványa	1000 —
3. Rafay Károly alapítványának III. részlete	10 —

Az 1880. évben tőkésített:

1. Az 1879. évi jövedelem fele	1100	—	”
2. Zichy Antal ur alapítványa	100	—	”
3. Rafay Károly alapítványa IV. részl.	10	—	”

Az 1881. évben tőkésített:

1. Az 1880. évi jövedelem fele	1150	—	”
2. A „pécsi tanító-egylet“ alapítványa	200	—	”
3. Pelczer Lipót alapítványa	100	—	”
4. „Magyar-Francia bizt. társaság“ alapítványa	500	—	”
5. Weisz Bernát ur alapítványa	1000	—	”
6. Grand Miklós ur alapítványa	24	—	”
7. Rafay Károly alapít. V. részlete	10	—	”

Az 1882. évben tőkésített:

1. Az 1881. évi jövedelemnek fele	1300	—	”
2. Léderer Ábrahám ur alapítványa	1000	—	”
3. Komócsy József ur alapítványa	100	—	”
4. Tóth József kir. tanf. ur alap. I. részl.	10	—	”
5. Rafay Károly-féle alap. VI. részlete	10	—	”

Az 1883. évben tőkésített:

1. Az 1882. évi jövedelemnek fele	1300	—	”
2. Órley János ur alapítványa	1000	—	”
3. Bárány Ignác-féle alapítvány	432	50	”
4. Komócsy József ur alapítványa	100	—	”
5. „Budapesti (budai) tanító egylet“ alapítványa	50	—	”
6. Frey József ur alapítványa	50	—	”
7. Tóth József kir. tanfelügyelő ur alapítványának II. részlete	10	—	”
8. Rafay Károly-féle alapítvány VII. részlete	10	—	”

Az 1884. évben tőkésített:

Ó Felsége, a király alapítványa	1500	—	”
---------------------------------	------	---	---

Alapító levelekben van:

1. Békey Imre kir. tanf. ur alapítványa	500	”	—
2. A „Somogy megyei tanító-egylet“ alap.	200	”	—

Az Eötvös-alap tőkésített vagyona összesen 16243 „ 63 „

Hozzáadván ezen összeghez az 1883-ik év tiszta jövedelmét 3390 90

és az 1884-ik évre utalványozott államsegélyt 1500 „ — „

Kitűnik, hogy az Eötvös-alap összes vagyona jelenleg 21134 „ 53 „

Van az alapnak ezenkívül mintegy 3000 forint értékű könyve is, a melyek Kókay Lajos könyvkereskedő bizományában vannak és megrendelhetők. — Az Eötvös-alap tulajdonát képező könyvek jegyzéke: 1. A II-ik egyetemes tan. gyűlés naplója, ára 1 frt. 2. A királyi-ünnep emléke ára 10 kr. 3. Eötvös-émlék ára 30 kr. 4. Eötvös-évkönyv, ára 1 frt. 5. Kármán Babonák-könyve, ára 50 kr. 6. Gyórfy Irány-eszmék, ára 1 frt.

PÉTERFY SÁNDOR.

FÖLHIVÁS

a kolozsvári evangéliom szerint reformált egyház minden tagjához, hitünk sorsosaihoz, kik atyafiak az Urban!

Ugyanazon hitnek vagyunk sorsosai. Ama hitnek, melyért elődeink szívöknek melegét adták: vagyonuknak java-részéről lemondottak, és ha kellett, életüket vitték áldozatul, hogy nekünk templomokat, iskolákat hagyjanak örökségül. Ezekben nőttünk fel mindnyájan; ezekben ta-

láltuk fel az utat, mely viszen az idvességre, és a jövő plántái: gyermekeink is ezekben nyernék oktatást mind e máj napig.

Atyafiak vagyunk az urban; hiszen, „nincs más név, ki által lehetne megtartatnunk, mint az Ur Jézus Krisztus.“ Egy a hit, egy a remény, egy a szeretet! Hinni az örökkévaló Istenben, jóságában és kifogyhatatlan kegyelmében; remélni az örök életet és lelkünk hallhatatlanságát; szeretni az igazságot, erényt, a világosság cselekedeteit és mindazokat, melyek számunkra megszerzik az Isten előtt való kedvességet és ezekben és ezek által egyeknek, testvéreknek lenni szívben, lélekben, vágyban, és nemesebbévésekben.

Igy volt ez amaz időkben, melyek csodálatunkat kel- tik föl még ma is. Midőn az evangéliom szerint reformált egyház fölemelte a protestantizmus zászlóját s alatta a szabad vizsgálódás és a lelkiismeret szabadsága által lelkesítve, új mesgyét vágott a szabadon gondolkozóknak, a keresztyénséget visszavitte az őforrásokhoz, és egészen új arcot adott a világnak.

Nagy idők dicsőséges esztendői voltak azok a valóságos, erkölcsi élet felbuzdulásának, az Istenbe vetett taníthatatlan hitnek: holott az emberek a földön járván, lelki szemekkel látták a megnyilatkozott eget.

És midőn így a multakra gondolunk, és a kegyeletes visszaemlékezés által virágokat hintünk meghalt őseink elhamvndó porára: nem a mostani napokat, a jelen időket akarjuk ócsárolni; hisz, minden napnak, minden időnek megvan a maga terhe; sőt ellenkezőleg, a multakból éppen a jelenvalókra akarunk bátorítást, lelkesedést és buzgóságot meríteni.

Bizony, ezekre nagy szükség van. Mert úgy tetszik, mintha az elő hit nem hevitené úgy a sziveket, mint egykoron; — mintha a remény nem adna szárnyat a lelkeknek, fölemelkedni az elmulandó földnek porából, és mintha a szeretet csak üres beszéddé vált volna az ajkakon. Avagy hol vannak a részvét, a könyörületesség, az egymáson való segítés ösztöne, hol van az áldozatkészség, mely filléreit oda teszi az ur oltáira? Mintha a föld nagyon is uralkodnék felettünk; és mintha a földért eldobtuk volna a menyországot! Isten törvénye szerint: testvérek, atyafiak vagyunk az urban, és a mai világ nem elválasztott egymástól, de majdnem idegenekké tett egymás iránt.

Ez jóra nem vezethet. Örülni nem tudunk egymás örömén; bánkódní nem tudunk egymás bánatán; segitni lassuk vagyunk az elnyomorodottakon, és felettébb gyorsak, ha itéletet ejthetünk embertársaink gyöngesége felett. Egyenkint mindnyájan gyengék vagyunk; és nincs egy eszme, egy magasabb cél, mely az egészet egy egészszé kapcsolná, és tanubizonyosságot tenne afelől, hogy tizezer ember — mint a kolozsvári ev. reform. egyház — oly hatalom, mely csodákat tehet, ha annyi hite van, mint egy mus tár-mag.

Rég érzik ezt mindazok, kik egyházunk emelkedését, virágzását szívökön hordozzák. Érzik legközelebről kebli egyháztanácsunk, mely legelső gondjai közé sorozza, hogy egyházunk minden egyes tagja érezze azon jogát és teljesítse azon kötelességét, melyet számára a helyesen magyarázott protestantizmus biztosít. A protestans egyház önmagát kormányozza szabadon választott képviselői által; a protestáns egyház nem támaszkodhatik — Istenen kívül — csak saját magára, és hiveinek buzgóságára: ezt a buzgóságot csak úgy lehet munkás tevékenységben fentartani, ha minden egyes tag a szeretet kapcsai által van szorosán egymáshoz fűzve, és ezen egyvív-tar-

tozásnak tudata egyesíti a gazdagot és szegényt egy magas cél megközelítése érdekében.

Ez az egybekötő kapocs rég hiányzik forrón szerepelt kolozsvári reformált egyházunkban. Ezt megteremtteni tűzte ki célul kebli egyháztanácsunk, midőn elhatározta, hogy az egész egyházat tizenkét egyházi tizedre osztja be, melyek közül mindenik tized önmaga által választott elnök, jegyző, stb. által kormányozza önmagát, választja egyházi képviselőit; időnként tart összejelöveleket, melyeken tanácskoznak az egyház ügyeiről s ellenőrzik azokat; gondolkoznak eszközökről, melyek által meg lehetne gátolni a naponként mindinkább terjedő erköcselenséget; buzdítják egymást a nemesre és igazra, támogatván a gyöngét, vigasztalván a szenvedőt és élő hittal bizonyítván be, hogy egyek vagyunk az ur Jézus Krisztusban! Minden három tized felett a vezetés és a felügyelet tisztével a négy pap egyikét bizván meg.

A szervezkedésnek még a tavaszi munkaidő beállta előtt kellvén megtörténni, fel vannak kérve a bizalmi férfiak, kik az utba indítsák; és most, kebli egyháztanácsunk kolozsvári reformált egyházunk minden egyes tagjához azzal a bizalommal és szíves kéréssel fordul: hogy részvétükkel, megjelenésükkel kiküldötteinket támogatni szíveskedjenek.

A cél mindenki előtt világos lehet. Főlkeltetni a szívekben az igaz buzgóságot, az élőhitet; meggyőzni még a gyengébbeket is, hogy csak a vallásos lélek találhatja meg e földön megnyugvását; felujítani a keblekben a templomok és iskolák iránt való szeretetet; önmagunkat kormányozván, ennek tudata által tevékenynyé tenni az akaratot és az együvé-tartozás szüksége által bebizonyítani, hogy egyek, testvérek vagyunk az Urban. Igy munkálkodván, Istennek áldása el nem maradhat.

Istennek áldása legyen az egyeseken, a családokon, egész egyházunkon!

A kebli egyháztanácsnak 1884. január 14-én tartott üléséből.

SZÁSZ GERŐ, ev. ref. elsőpap esperes.	SZÓTS EMIL, m. főgondnok.
SZÁSZ DOMOKOS, ref. pap.	HEREPEY GERGELY, egyháztanács jegyző.
BALÓ SÁNDOR, ref. pap.	

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1884. márcz. 1.

— **Id. Br. Vay Miklós,** korona-őr, a magyar egyet. ref. egyháznak halhatatlan érdemekben megőszült nesztora, a királyi trónról magas kitüntetésben részesült: *a magyar főrendiház alelnökévé* neveztetett ki. Részünkről ebben az agg főur kiváló érdemeinek méltánylását látjuk, melyeket a közügyek és egyház érdekében szerzett hosszú, áldásos a működés alatt, s a legőszintébb szerencsekívánatainkkal kíséjük a királyi kegy és elismerés e nyilatkozását.

— **A kémeri lelkészi állomásra** — mint lapunknak írják — folyamodott 14 tiszteletes atyafi, még

pedig legnagyobb része igen szép bizonyítványokat csatolt folyamodványához. Kettő nem volt minősíthető a törvény értelmében, mert a szolgálati idő kevesebb volt náluk, mint a mennyit a törvény követel, azonban 12 folyamodó teljesen jogosultnak találtatott a pályázatra. A kijelölés mult hó 22-én tartatott meg Sz.-Somlyón. Kijelöltettek, illetőleg pályázatra bocsátattak: Bartha Dezső, tasnádi segédlelkész, akademita. Erőss Lajos, földesi s. lelkész. akademita. Zsigmond Károly, papjelölt, akademita. Várhelyi Lőrincz, nagyenyedi s. lelkész, Bodor Géza, püspöki titkár, akademita. Balogh Sándor, sepsiszentgyörgyi második pap. Szép névsor, kitünő bizonyítványokkal ékeskedve!

— **A miniszter köszönete.** A dunántuli ref. püspök jelentése szerint gróf Festeticz Tasziló kir. kamarás és nagybirtokos a csurgói ev. ref. gymnasiumon ujonnan felállított három tanári szék mindenikének javadalmazásához élete fogytáig évenként 100—100, összesen 300, azaz háromszáz forinttal járulni ígérkezett. A válás- és közoktatásügyi miniszter a nemeskeblü adományozónak, a közoktatás és közművelődés ügyét előmozdítani célzó e nemes áldozatáért legmelegebb elismerő köszönetét nyilvánította.

— **Orgona-szentelés.** Bardócson (Udvarhely-megye) lélekemelő ünnepély folyt le mult hó 17-én. A vallásos buzgóság, nemes áldozatkészség által létrejött új templomban e napon adatott által az új díszes orgona a közhasználatnak. A hivek buzgósága mellett az új templom és orgona létrejövételében igen sokat köszönhet az egyházközség Bartha Sándor főgondnok, Bartha Károly és helybeli lelkész Zajzon Mihály uraknak, kik nem kímélve időt, költséget és fáradságot, mindent megtettek arra nézve, hogy a mit isten dicsőségére megkezdettek, az méltó befejezést is nyerjen. A buzdító szó megtette a hiveknél is hatását s most mindenki büszkén tekint az elért eredményre. Az ünnepély Zajzon Mihály ref. lelkész beszédével vette kezdetét. E hatásos beszédben utalt a vallásos érzületre és az ebből folyó áldozatkészségre, mely mindenkor megtermi nemes gyümölcseit. Buzdította a hiveket az összetartásra, a vállvetett munkára és a vallásos élet gyakorlására. Azután elmondotta az orgona keletkezésének történetét. Végül a hivekre és az egyházra kért buzgó imával rekesztette be a templomi isteniszteletet. Templomozás után közebed volt, melyen az összes lakosság részt vett. Az ebédet fűszerező pohár-köszöntők természetesen nem hiányoztak.

— **A magyar hirlapirodalom 1884-ben.** A „Vasárnapi Ujság“ közli idősb Sinnyey József szokásos évi kimutatását a magyar hirlapirodalomról. Az elmúlt évben összesen száz hirlap és folyóirat keletkezett; megszűnt 54. Az első magyar hirlap 1780-ban jelent meg Pozsonyban („Magyar Hirmondó“) Pestnek pedig 1788-ban volt először magyar lapja, „Magyar Merkurius“. 1830-ban összesen tíz magyar hirlap és folyóirat jelent meg 1847-ben 33; a következő mozgalmas két évben 86, de 1850 elején már csak 9 lap adatott ki magyarul; 1854-ben már husz magyar lap volt, 1861-ben 52, azután 1867-ben 30. 1868-ban már 140 s azóta egyre emelkedik 1873-ban már 201 volt, 1879-ben 324. 1882-ben 410, most pedig 482.

PROTESTÁNS KÖZLÖNY

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP.

SZERKESZTŐSÉGI SZÁLLÁS:

b.-farkas-utca 16. szám, hova a lap szellemi ügyeit illető küldemények a szerkesztő nevére címzendők.

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre 6 frt, félévre 3 frt, évnegyedre 1 frt 50 kr.

HIRDETÉSI DIJ:

Egy négyszög centiméternyi tér egyszeri hirdetésnél 3 kr.

KÉZIRATOK NEM ADATNAK VISSZA.

KIADÓHIVATAL:

„Magyar Polgár“ nyomdája, b.-közép-utca 2. sz., hova az előfizetések és hirdetési díjak küldendők.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: SZÁSZ DOMOKOS. — KIADÓ: AJTAI K. ALBERT.

Tartalom: Középtanodáinkról. III. (Réthi Lajostól.) — Nők a főiskolákon és egyetemeken. (Felméri Lajostól.) — Reductio. (Szász Bélától.) — A műveletlen népek vallásainak egysége. (Nagy Zsigmondtól.) — Irodalom. — Tanügyi rovat. — Különfélék. — A szerkesztő postája.

KÖZÉPTANODÁINKRÓL.

III.

Ha egyházkerületünk kormányzásában irányozó elvül volna elfogadva az, a minek helyeségéről Szász Béla „egyéni erősen megvan győződve“ s a mit a „Prot. Közlöny“ 5. számában így fejez ki: „hogyan az egyházi és iskolai vagyonok nem az egyes testületekéi, hanem az anyaszentegyház egyetemeé s a meglevő eszközök az általános cél érdekében veendő használatba és alkalmazandók; mihez képest az anyaszentegyház egyetemének megvan az a joga, hogy ez általános célt tegye az eszközök (a szétszórott testületi vagyonok) felosztásánál és ide vagy oda fordításánál irányadóvá“? ha ez az egyéni meggyőződés az illetékes többség határozatává válnék: akkor nem kellene töprenkednünk középtanodáink némelyike jövedelmének elégtelen volta miatt.

Akkor egyszerűen összeszámítanók, hogy 7 középtanodánk összes jövedelme tett a múlt esztendőben együtt 178.000 forintot; azt elosztanók 7 egyenlő részre; mindegyiknek jutna belőle évi 25.500 forint; oda adnók, hogy éljen meg vele.

Sőt akkor még tovább is mehetnénk s ha 25 ezer forintot nem tartanánk elégségesnek egy középtanoda kellő fentartására, úgy tennék, mint a méhész, a ki egy vagy két méhkast felver, hogy öt vagy hat közt megossza a táplálékot.

Elismeri azonban Szász Béla is, hogy oly „gyökeres kérdés felvetésének és eldöntésének“, a mely előreláthatólag általános forrongást és minden ponton oppositot keltene fel: most nincs ideje.

Nincs, és az én egyéni erős meggyőződése sem szerint: rendes viszonyok közt nem is lesz ideje soha.

Az alapítók czélzatait tiszteletben szokta tartani minden törvényhozás, minden állandó szervezeti államhatalom.

Hogy Magyarország törvényhozása épen ellenkező álláspontot foglal a Szász Béla fent kifejezett meggyőződésével, tanusítja az 1883. évi XXX. t. cz. 47. §-nak azon intézkedése, a mely a felekezeti középiskolák állami segélyezésének feltételül teszi azt, „ha középiskolai célra tett és helyhez kötött alapítványok vannak.“

Valóban nem csodálkozom, ha sokan megdöbbennek a fejtegetett nézettől, a mely több év óta emlegettetik egyházkerületünkben: mert a mily jogon erdélyi ref. egyházkerületi szempontból Sepsiszt.-Györgynek lehetne adni, például, Enyed vagyonának egy részét, állami szempontból csak úgy lehetne a reformatus egyház iskolai vagyonát g. keleti, vagy róm. kath. iskolai célra fordítani, vagy legalább oda fordításának megengedhetőségét vitatni.

A czélszerűség is kívánja, hogy a fejtegetett nézet érvényre jutását mentől hangosabban és mentől többen nyilvánítsuk lehetetlennek: mert vajjon, példának okáért, fordította volna-e egy gróf Kún Kocsárd életének gondját, fáradtságát a szászvárosi ev. ref. középtanoda megalapítására, ha azzal az aggodalommal kellene szeméit lehunynia annak idejében, hogy egy esetleg támadható kormányzati hatalom elszórhatja, a mit ő összegyűjtött, a szeleknek ki tudja milyen irányban?

Értem én a Szász Béla szeméi előtt lebegő czélszerűségi tekinteteket; de azokkal szemben nem felejttem el, hogy egyik ember nyom sem kezdhet egészen saját tetszése szerinti új gazdasági életet, mert az élvezetébe jutott javakkal

együtt a tetszését korlátozó intézményeknek is egész sora szállott reá örökségül.

Mindezek mellett nem azt jelenti fejtegetésem, hogy a hagyományok szavaihoz való ragaszkodásból porba ejtsük magát a célt, mely az alapító ős előtt lebeghetett.

Ha a viszonyok kényszerűsége alatt lehetett és kellett módját ejteni, hogy a Gyulafejevárra alapított Bethlen-tanoda az alapító szándékának tiszteletben tartása mellett helyeztessék át Nagy-Enyedre; ilyen eset későbbben is fordulhat elő.

Sőt közelebb jöve: mindenki helyesnek itéli, hogy az 50-es években Kolozsvártt, Marosvásárhelyt, Szászvároson működő tanárok nyertek fizetést nagy-enyedi alapokból. Most, az új szervezkedés után is, ha egyik-másik középtanodánk állami segélyt nem nyerhetne, igen helyesnek tartom én is, hogy jobb helyzetben lévő társai menjenek segítségére, a mig okvetetlenül szükséges.

Ha például, Kolozsvár rászorulván, Enyed egy vagy két tanszéket tartana fenn egy ideig számára, ebben semmiféle tiszteletben tartandó elv megsértését nem látnám, ellenkezőleg, az egyház és a nemzet közérdekei köteles szolgálatát.

IV

Az elvek és a számítások megalapítása után most már elmondhatom nézetemet név szerint mindenik egyes középtanodánkat illetőleg.

N.-Enyed, Kolozsvár és Marosvásárhely, nézetem szerint, nem számíthatnak állami segélyre; sőt tekintve, hogy az állam érdeke is csak úgy a miénk, mint az egyház érdeke, azok számára nem is kérnék segélyt.

Ha a két utóbbi jövedelmei nem fedeznék teljesen a törvényszerű szervezkedés költségeit, menekedjenek első sorban attól a tehertől, a minnek hordozása nincs szerves összeköttetésben a középtanodával; szüntessék meg elemi osztályait.

Erről különben alább bővebben lesz szó.

Szászvárosi, zilahi és s.-szent-györgyi középtanodáink mostani jövedelmeikből épen nem fedezhetik a törvényszerű szervezet költségeit s minthogy mindezek fennállását az országos törvény kifejezése szerint „országos műveltségi és fontos helyi érdekek kiválóan igénylik“ — mindezek számára kérném és a szükséglet teljes határáig elfogadnám az állami segélyt.

Elfogadhatatlan terhet ez az államra épen nem ró, minthogy a segély csak ideiglenes lenne, mert a gr. Mikó- és gr. Kún-féle alapítványok kinövésével mind a szászvárosi, mind a sepsi-szent-györgyi középtanoda fenn tud állani saját erején.

A zilahit megsegíteni még könnyebb az államnak, ha az ottani polgári iskolát, a melyet most

fentart; alakítja át a gymnasium négy alsó osztályává.

Ugyis arra szolgált az eddig is, hogy az egyház által fentartott négy felsőbb gymnasialis osztály számára növeljen tanulókat.

S valóban, a polgári iskolát vidéken — nem számítva a gyakorlati iparággal összekötötteket — csak annyiban veszi igénybe a közönség, a mennyiben középtanodai célt érhet el benne gyermeke.

Legnehezebbnek látom a helyzetet székelyudvarhelyi középtanodánkra nézve.

Saját erejéből a törvénynek megfelelőleg fenn nem tartható.

Államsegélyt nyerni számára nehéznek tartom, mert állami szempontból alig lehetne elfogadhatóvá tenni azt az állítást, hogy „fennállását országos műveltségi vagy fontos helyi érdekek kiválóan igénylik“, midőn ott van mellette egy róm. kath. gymnasium s egy állami főreáltanoda, mindkettő magyar nyelvű.

Székely-Udvarhely és vidéke számára három középtanoda határozottan igen sok. Ennyinek táplálására, ott nem lehet és nincs elég tényező. Egy-egy más életerejét szívják el.

Egészséges fejlődésnek azt tartanám, ha módját lehetne ejteni, hogy az ev. ref. gymnasium és az állami főreáliskola egy középtanodává egyesíttessék.

Ezen egyesítés által egyfelől lenne ott egy igen erős középtanoda; másfelől az állam megtakarítana legalább annyit, a mennyivel sepsi-szent-györgyi középtanodáinkat segélyezné, teljes gymnasiummá kinevelné.

Ilyszerű eljárás mellett, a mint itt röviden vázoltam, egyházkerületünk az államtól új terhet csakis a szászvárosi gymnasium megsegítésére igényelne, azt is ideiglenesen. Zilahon a megszüntendő polgári iskola költségeiből tétetnék teljessé a gymnasium; Sepsi-Szent-Györgyöt az udvarhelyi két középiskola egyesítése által elérendő megtakarítás emelné fel.

Egészen egyszerű terv s fentartható mellette mindenik középtanodánk törvényszerűleg, anélkül, hogy az állammal szemben aránytalan követeléseket formálnánk.

Szükségesnek tartom ezek mellett mindegyik középiskolánkra nézve, hogy elemi osztályait szüntesse meg.

Ezt fejtegettem volt ezelőtt néhány eszterdövel ugyane lap hasábjain s e miatt kaptam ki egyik tudós és minden tiszteletre méltó enyedi atyánkfíától oly criminaliter, mintha secundára felelttem volna a revocatióján.

Mégsem javultam meg. Ime, mégis előáll

vele, hogy a középtanodáink mellett fennálló elemi osztályokat meg kell szüntetni.

Meg kell szüntetni először azért, mivel nincs pénz a fentartásokra. A középtanodák alapja nem arra való, hogy azokból elemi iskola tartására szakittassék ki egy — habár csekély — rész akkor, mikor középtanodáink egyrésze is államsegélyre szorul.

Az elemi iskolának van más gazdája: az egyházközség, a polgári község, utolsó esetben az állam. A középtanoda egyedül saját alapjára szorul, utolsó esetben államsegélyre; 5%-os iskolai adót nem lehet szedni számára.

Az 1868 évi 38. t.-cz. szerint elemi népiskolát állíthatnak a hitfelekezetek, magánosak és az állam, tartoznak állítani, a hol szükséges, a polgári községek. Arról azonban nincs szó benne sem kötelezőleg, sem megengedőleg, hogy a középtanodák tartsanak elemi népiskolákat.

Addig és csakis addig volt szükség ezekre az elemi osztályokra, a míg népiskolát csak az tartott, a kinek tetszett és olyat, a melyet tetszett. Most, mióta a népiskolázás kötelesség s valamennyi népiskolai tanterv az alapvető ösmeretek azon mennyiségét teszi a négy első tanév feladatává, a melylyel középiskolába lehet lépni, most már egészen időszerűtlenné vált a középiskolák mellett lévő elemi tanfolyam.

A középiskolákról szóló országos törvény sem tud semmit a középiskolák mellett fennálló elemi osztályokról; ellenkezőleg, a 10. §-ban azt mondja, hogy a középiskola első osztályába felvétetnek akármely nyilvános népiskola négy alsó osztályát jó sikerrel végzett növendékek.

Tudom, hogy már középiskolai tanárok is sürgettek régebben egy éves előkészítő tanfolyamot; a dolog természete szerint azonban az sem adatott meg.

Azt vethetik ellene, hogy a középiskolai tanárok nincsenek megelégedve a népiskola növendékeinek előkészületével. Hát ez épen úgy áll saját elemi osztályokkal nem bíró középiskolákra nézve is, mint a miénkre. Azért mégis bocsátanak ki jelesen képzett növendékeket épen oly arányban azok is, mint az elemi osztályokkal bírók.

A középiskolai tanárok panasznak a népiskola növendékeinek csekély képzettségére; az egyetemiek, legalább oly sűrűn és hangosan, a középiskolákra. Ha az előbbiből a következik, hogy a középiskolák magok tartsanak saját elemi iskolát előkészítésül, az utóbbiból épen úgy következnék, hogy az egyetemek is követeljenek saját előkészítő gymnasiumot, reáliskolát.

Ha méltán esik rosszul a középiskolai tanároknak, hogy okkal és ok nélkül mindegyre leszólja az ők működésök eredményét egy-egy egye-

temi tanár követelődése, — egygyel alsóbb fokon működő kartársaikkal szemben ne essenek ők épen abba a hibába.

Az embermivelés munkájának megvannak a maga nehézségei mindenik fokon. Igen illik, hogy első sorban az avval foglalkozók becsüljék meg egymás fáradozását.

Egy szóval: középiskoláinknak a törvényben megkívánt s eddig még nem fedezett szükségleteit első sorban a megszüntetendő elemi osztályok költségeiből s csak másod sorban kell a bölcshazafisággal igénybe veendő államsegélyből fedezni.

Szemlém végén nincs aggodalmam az iránt, hogy egyházkerületünknek mind a két középtanodája fenttartható s hogy jelentékeny szerepre vannak hivatva a nemzetmivelés nagy munkájában.

RÉTHI LAJOS.

NŐK A FŐISKOLÁKON ÉS EGYETEMEKEN.

A jelenkor közoktatásügyi mozgalmi között talán egy sincs, mely jobban magára vonná a figyelmet, mint a nők felső oktatása ügye. Még ezelőtt 15—20 esztendővel egész Európa-szerte sötét és zavaros egy kérdés volt a nők felső oktatása kérdése. A szokás, az előítéletek leiszapolták, a közönyösség pedig megfagyaltta volt, s valóban nemesielkü emberbarátok erőteljes küzdésére s a társadalom kiválóbbjai jobb meggyőződésére és ez alapon egy kedvezőbb közvélemény enyhe légáramlatára volt szükség, hogy hatásukra olvadás álljon be s ennek nyomán a fagyos rétegek földje termékeny talajjává változzék.

A fennforgó kérdésben a zimankós télből a madárdalos tavaszba jutottunk. Az ügy tisztázásában és az alapos megoldás iránt való tájékozásban az oroszánrészt Angolországot illeti, hol ezelőtt már mintegy 25 évvel pelegérré állították a leányok addigi középiskolázása szemfényvesztéseit. Egy negyed száz esztendő elegendő volt, hogy a traditiók és a conservatismus e hazájában a nőnevelés ügyét oly hatalmas társulatok vegyék kezökbe, melyeknek élén az ország legkitünőbb női és férfiai s sorában az aristocrazia, a papság, a tudományok, a művészetek, a kereskedelem s az ipar legkiválóbb képviselői találhatók. Hiszen Glasgowban a királyné leánya, Lorne marquisnő, egy ily nemű társulat tiszteletbeli elnöke. Nem csoda tehát, ha földünk legmiveltebb társadalmában oly forradalom történt, mely a leányok nyilvános és magános oktatásában korszakalkotó s a nő értelmi és erkölcsi méltósága emelésére s egyszersmind a társadalmi erkölcsök és szokások mélyítésére a legnevezetesebb hatásu.

A régi, fénymázt adó *finishing* (nálunk talán *firmis-sing*) *School-ok* kivesztek s a parádé intézetek helyét a leány-középiskolák és az egyetemek tan-termei foglalták el. Nemcsak a liberalis londoni egyetem, meg az University-College és Kings-College kapui nyitak meg a tudományos oktatásra vágyó nők előtt, hanem Oxford és Cam-

bridge antik collegiumai is, s ma már Cambridge egyik ily, nők számára alakult collegiumában Newnham Hallban Gladstone Helén, a mostani miniszterelnök kisebbik leánya az aligazgató. S Oxfordban szintén az egyik nő-collegium, Sommerville-Hall élén az ország egyik nevezetes püspökének leánya áll.

A londoni egyetem igazgató-tanácsa 1878-ban határozta el, hogy a legszigorubb vizsgálatok eredményeként osztott gradusait és kitüntetéseit a nőkre is kiterjeszti. Ma már nemcsak a felvételi vizsgálati és baccalaureatusi fokozatokat nyerhetik ottan a nők, de a természettudományi, sebészeti és zenei tudori fokozatokat is.

Cambridgeben az 1869-ben megnyílt Girton-Collegeben s a néhány évvel később alakult Newnham Hallban körülbelül másfél száz bennlakó nőnövendék van, kiket 1881-ig egyetemi tanárok oktattak ugyan, de rendes egyetemi gradusokra nem bocsátottak. Azonban 1881-ben az egyetemi tanács igen nevezetes szótöbbséggel (398 szavazattal 32 ellen) a nőket az egyetemi tanfolyamokra, vizsgálatokra s kitüntetésekért való versenyekre bocsátotta; úgy azonban, hogy némely diplomákat kizárólag férfiak számára hagyott fenn.

Girton-College életéből a nők beható tanulmányaira igen érdekes példákat lehetne felhozni. Ez uttal csak kettőt említek meg. Miss Harrison, a Girton-College volt növendéke, mult évben az Odyssea mythosairól oly művet adott ki, melyet két legtekintélyesebb folyóirat, az Athenaeum és Academy nagy dicsérettel halmoztak el s mint oly művet üdvözölték, mely „új utat tör a művészet és az irodalmat egymással kiegyeztető tárgyalásával.“ Továbbá mult november hóban két ó-kori görög színművet adtak elő Cambridgében eredeti nyelven: az egyetemi polgárok Aristophanestól a Madarakat és a Girton-College növendékei Sophocles Electráját. Ez utóbbi előadásról egyik szakférfi következőleg nyilatkozik: „Ma már semmi feltűnő nincs abban, hogy akad egy csoport oly nő-tanuló, mely egy néhány száz görög verset könyv nélkül betanul, de az már nevezetes, hogy egy kis Collegium minden más segély nélkül ily classicus darab minden egyes részét oly correctül és a mű szelleme nagyon világos felfogásával adjon elő, a mely aztán azt is kitünteti, hogy a classicai studiumokban sok tanultságra és széleskörű eredményre tettek szert. Electra jól volt választva, minthogy a kar és a főszereplők Orestes kivételével mind nők. Electra szerepét nemcsak szépen játszva, hanem a benne levő boszu szenvedélyének mély tanulmányozására való rokonszenves kifejezéssel játszva láttuk. Reméljük — így végzi a kritikusz, — hogy a jövő évben ismét fognak görög tragédiát (talán Sophocles Antigonéját) előadni Girtonban, és hogy a többi nő-collegiumok követni fogják e példát.“¹⁾

Cambridget 10 évvel később követte Oxford két nő-collegiummal, Margaret-Hall és Sommerville-Hall, mely utóbbi a híres írónőről kapta nevét.

1883. derekán a manchesteri egyetem (Owens-Col-

lege) a nők számára alapított Manchester and Salford College-t kiegészítő részének fogadta el s benne az egyetemi előadások az akadémiai tanács felügyelete alatt tartatnak. Az egyetem vizsgálatai és gradusai mindkét nemű tanulóira nézve egyformák.

Nem hagyhatni említés nélkül azt a nagyrészt már elkészült nagyszerű collegiumi épületet is, melyet egy Holloway nevű angol a windsori park mellett neje emlékére építtetett, s melynek építési költsége a negyed millió forintot meghaladja. E nagyszerű öt emeletes épület, helyesebben renaissance stílu palota, 350 nő-tanuló számára van tervezve, olyformán, hogy mindeniknek, mint Girton-Collegeben 2 (egy nappali és egy háló) szobája legyen. Az intézet igazgató-tanácsát London városa és a londoni egyetem fogja kinevezni; igazgatója, mint a többi nő-collegiumoké, szintén nő lesz. Az alapító reméli, hogy a parlament az intézetet diplomaosztási joggal fel fogja ruházni.

A nőtanulók előmenetele minden várakozásnak megfelelő. A legilletékesebb egyetemi tanárok egyező értelemmel constatálják nőhallgatóik kitűnő tudományos előmenetelét. Jackson, ó-kori philosophia tanára Cambridgében 1882-ben irt levelében nagyon kiemeli hallgatói közül azoknak a nőknek beható tanulmányait, kik tőle Aristoteles ethicáját és metaphisikáját s Plato Republicáját és Phaedonját hallgatták. Ugyan ő elmondja, hogy 1879-ben a vizsgálatokon egyik növendéke Aristoteles műveiből a 3-ik és Plato tanulmányából az 1-ső rangfokozatot nyerte a legkiválóbb férfi-növendékekkel való versenyben. 1880-ban egy másik nő-növendéke az aristotelesi studiumokból a 2-odik rangfokozatot nyerte.

Hallgatók ezuttal az észak-amerikai Egyesült-Államokról, melyeknek legkiválóbb egyetemein a nők a férfiakkal együttesen hallgatják a tudományokat. Az 188¹/₂. isk. évben hat egyetemen 551 nő hallgatta a különböző studiomokat; legnagyobb részt az orvosi és bölcséleti tudományokat; úgy, hogy pl. Bostonban az említett évben 49 nő hallgatta az orvostant, 41 az irodalmi és bölcséleti studiumokat s összesen 25 nő tett szert diplomára.

Földrészünkön a nők egyetemi oktatásáról ime néhány egészen új adat Olaszország. 1870 óta teljes középiskolai tanfolyam végzése után egyetemeire bocsátja a nőket. Az 188²/₃. isk. évben bár csekély számmal, de Turin, Pávia, Padua, Róma és Bologna egyetemein voltak beiratkozott nő-hallgatók.

Franciaországban az utóbbi években szintén nagy lendületet vett a nőoktatás ügye; nagyszámu középiskolákat nyitottak leányok számára, hol alapos oktatásban részesülnek. Eddigél azonban az egyet. tanfolyamok között leginkább a párisi orvosi term. tudományi és irodalmi facultások előadásait látogatják.

Hollandia és Belgium szintén megnyitották egyetemük kapuit a nők előtt. Az 188²/₃. isk. évben Hollandia négy egyetemén összesen 40-en voltak nő-hallgatók. A Belga egyetemeken (Brüssel és Liege) a f. isk. évben 20-nál többre megy a nő-tanulók száma.

¹⁾ Academay 1883. nov.

Svájtcz kétségkívül elől jár az európai országok között a nő-tanulók nagy számával. A m. isk. évben Genfben, Bernben és Zürichben mindössze 108-an voltak a nő-hallgatók, kik többnyire orvosi studiumokat hallgattak, azonban egyéb tudományok sem maradnak egészen hátra, mert pl. a philosophiából Zürichben 7-en, Bernben 4-en nyerték el eddigelé a tudori rangfokozatot.

Svédország egyetemlein is befogadják a nőket. Az Upsalai egyetemen m. évben folyt le nagy ünnepélyességgel egy 20 éves leánynak bölcsélet-tudorrrá felavatása.

Egy szóval, az európai államok négyötöd része a középiskolát végzett nőket jogositottaknak tartja az egyetemi tanulmányok hallgatására. Hogy nálunk ez a kérdés eddigelé jóformán szóba sem került, onnan van, mert voltaképen nők számára ugy nevezhető középiskoláink sincsenek, sőt majd, ha e részben az égető hiányokon segíthetünk, akkor is, ugy hiszem, nem arról lesz szó, hogy a nőkből a férfakkal versenyző ügyvédeket, orvosokat, papokat¹⁾ neveljünk, hanem mindenekelőtt jó házi nőket, igazi hitveseket és anyákat, kik többre becsülik a családi kört és annak boldogságát a tudományos körökben való netaláni csillogó szereplésnél. E tekintetben a mi viszonyaink merőben eltérnek az angol és franczia társadalmi viszonyoktól.

A francziáknál a nők irodalmi és művészi hajlamai az alapos mívelést és annak tetőzetűl az egyetemi oktatást természetesen igénylik; az angoloknak pedig oly erőteljes családi életük van, s e mellett oly óriási vagyonnal rendelkeznek, hogy a nők egyetemi oktatására a férfakkal analog egyetemi collegiumokat is szervezhetnek. Bele telhetik tehát akár száz esztendő, míg mi, mint nemzet, az ilyes példák követésére némi erőt és tehetséget érezhetünk magunkban; addig azonban a leghelyesebben teszünk, ha leányainkat nem polyhistorokká, hanem józan eszű, nyílt szívű és erős erkölcsi érzetű nőkké kívánjuk nevelni.

FELMÉRI LAJOS.

REDUCTIO.

Váró Ferencz ur commentárt ir az áll. ig. tanács ismeretes köriratához, melyben figyelmezteti a kormányzata alatt álló testületeket s ez uton az egyházi hivatalosokat, hogy a maga részéről milyen eljárást követ azokkal a tisztviselőkkel szemben, a kik a „törvényes föllebbezés“ mellőzésével, mint ő kifejezi: „kihívó“ támadást intéznek a sajtó terén a törvényes felsőbbség, vagy hivatalos közzege, hivatalos intézkedése ellen, s a commentar legalább is „szabatlannak“ mondja a köriratot.

Nem olvastam ama körirat szövegét s nem is én vagyok hivatva, hogy megvédelmezem, ha védelemre szorulna, de ösmervén és pártolván, szavazatommal is, a dolgot, hagyd reducáljam a commentárt nézetem szerint való helyes mértékére.

¹⁾ Az Egyesült államokban most már nő lelki pásztorok is vannak.

A mennyire új szervezetű egyházunk történetét én ismerem, ez idő óta egyszer — mintegy 7—8 éve — történt, hogy az ig. tanács, minden körirat nélkül, rendes egyházi törvényszéki eljárást indított egy pap aa ellen, mivel egy gondnoki kart hírlapjában, az ig. tanács fölfogása szerint méltatlanul, paphoz nem illő módon, gyanúsítottat engedett. Az egyházmegyei, illetőleg egyházkerületi törvényszék magáévá tette az áll. ig. tanács fölfogását s vádja alapján megbüntette az illető tiszteletes atyafit.

A múlt évben egy tanár atyánkfia követett el sajtó útján az ig. tanács nézete szerint tanárhoz nem illő sértést az ig. tanács ellen, s ez, most már a zsinati törvények illető §-aira való hivatkozással indította meg a tanár atyafi ellen a fegyelmi keresetet — az illetékes törvényszék előtt, mely saját hatáskörében s bizonynyal a törvény értelmében fog itélni.

Az ig. tanács azonban, ismételt eset forogván fönn előtte, a saját felügyelete és kormányzata alatt álló egyházi hivatalosok érdekében állónak tartotta köriratilag is figyelmeztetni őket, hogy az egyházas illendőség, sőt a törvény értelmében a föllebbezés és ne a sajtó terén való mocskolódás útján keressenek maguknak vélt sérelmeikért elégtételt, mert az ig. tanács a törvényben most már szabatosan (vagy V. F. ur szerint szabottan) körülírt esetekben a vádat mindannyiszor meg fogja tenni, valahányszor „kihívó“ támadást intéznek a törvényes felsőbbség intézkedése ellen s nem a föllebbezés útján keresik igazukat.

Ez a tény s mint a hírlapokból látom, az ig. tanács igen helyesen, egyházunk tisztességének érdekében cselekedett a figyelmeztetéssel — melyet vajha Marosvásárhelyt is meghallgattak volna.

De hát a sajtószabadság, az elidegeníthetetlen emberi jogok?!

Teljesen jogos egy aggodalom volna s magam is, a ki szintén adok valamit a tollra, az emberiség e leghatalmasabb fegyverére, készséggel fognék Váró Ferencz ural kezét — ha az igazgató-tanács egymagában egyesítené a vádló és az ítélő hatalmat. Szerencsére másképp rendezte ezt egyházunk szervezete s evvel biztosította a vélemény, a vita, sőt harc ama jogát, melyet confiscálni legkésőbbben egy protestáns egyháznak, testületnek szabad.

Az igazgató-tanács csak vádol, a törvényszék ítél, ma már írott törvény alapján. Ha valaki sértheti ez írott törvényt: nem az igazgató-tanács az, a ki semmiképen be nem foly sem a vitába, sem az ítélethozatalba, a vitázó nem az igazgató-tanács, hanem a törvényszékkel állván szemben.

A commentár, tehát, objiciálhatna még két, akár tiz olyan hosszan — magamagának és pedig az író minden veszélye nélkül, valámig a tisztesség határain innen marad. Sőt azon tul is, az ig. tanács csak azt ítéli meg, ha emeljen-e vádat az illető ellen a törvényszéknél, mely aztán, a törvény értelmében elítéli, vagy fölmenti, a vádlottat.

Reducáljuk hát a kérdést a maga valóságára. Az ig. tanács, mint egyházi testület, kötelességének ismerte nemcsak a jog, hanem a tisztesség fölött is örködni, kivált

miután concret esetek is sarkalták ez örködésre. Ebből folyólag figyelmeztette a felügyelete alatt állókat, hogy ne mossák a maguk szennyését a piacon, a sokszor magzát meggyalázó sajtó terén s értesítette az illetőket követendő eljárása felől, mely szerint ellenkező esetben az illetékes forumon, a törvényre hivatkozva, mindannyiszor vádat emel, az ítélethozatal e forum teendője levén.

Ezt a kérdést csakugyan oda biznám nyugodtan akár-melyik más felekezeti törvényszékre is — hagyj legyen Váró Ferencz ur a vádló, én meg a vádlott.

Az igazgató-tanács helyt áll magáért illetékes forumán: a közgyűlésen.

SZÁSZ BÉLA.

A MÜVELETLEN NÉPEK VALLÁSAINAK EGYSÉGE.

(Dr. A. Revillie*) nyomán.)

A műveletlen vagy u. n. fél-vad népek vallása mindenütt ugyanaz; bámulatra méltó a megegyezés, a melyet találunk a legellentettebb égájak fiainak vallásos képzelei között. Mindenütt naturalismust, animismust, fetisismust, varázslást találunk, a halál utáni élet-, vagy helyesebben, fenmaradás, tovább élés hite s váradalmával kapcsolatban.

A *naturalismust*, vagyis a természet jelenségeinek vallásos tiszteletét két főrésztre oszthatjuk, u. m. *nagy és kis naturalismusra*, a szerint, a mint az fákra, kövekre, forrásokra, állatokra vagy az ég, nap, hold, csillagok, szél s menydörgésre stb. vonatkozik. Az eget rendszeren a legfőbb istennek tartják, de csak mint a szél, eső, villám, menydörgés létrehozóját. Ellenmondás, harcz a nagy és kis naturalismus között sehol nem észlelhető; a műveletlen népek tudatában mindkettő karöltve jár. Csupán a legfejlettebbek, a polynesiiaiak és finneknél van némi rangkülönbség a különböző természeti istenségek között. Ha van valami, a mi különbséget okoz a naturalis vallások között, az ez, hogy a naturalismus nem mindenütt egyaránt gazdag formákban és mythicus alkatrészekben. A dél-afrikaiak, hottentották, buschmannok, a kafferek, a dél-amerikaiak és pápuáknál valószínűleg a legszegényebb maradt. Azonban a naturalismus gazdag vagy szegény volta sok tekintetben függ a klimától, a talaj minőségétől és a lakóhely különböző tulajdonságaitól, melyek mellett még a törzs természeti sajátságai is tekintetbe jönnek.

A műveletlen első benyomásai, melyeket a kültermészettől nyer, nagyon sok rokonvonást mutatnak fel a

*) „Les religions des peuples non-civilisés“ a czime azon nagybecsű műnek, melylyel e hirneves író és tudós a vallások történetét újabbán gazdagította. E műben a civilizálatlan népek következő négy csoportját tárgyalja: 1. Afrika négereit. 2. Északi és Déli Amerika eredeti lakóit. 3. Polynesia, Micronesia, Ausztrália és Melanesia lakóit. 4. A tatárokat és finneket. Az utolsó fejezet nyomán, melyben a szerző áttekintést ad vizsgálódásai végeredményeiről, kísérle meg e dolgozat írója egy halvány és gyenge másolatát adni a jelességekben oly gazdag eredetinek.

kis gyermekéivel. Ha pontos és beható vizsgálódás tárgyává tesszük őket, mindeniknél megtaláljuk ugyanazt a tehetetlenséget az általános, az abstract fölfogására; a benyomások ugyanazon naivságát és élénkségét; s ugyanazon, minden szégyen-érzet nélkül nyilvánuló egoismust. A műveletlen épügy, mint a gyermek, szeret mindennek öntudatos és személyes életet tulajdonítani; egyik pillanatban szomorúak, bánatosak a kétségbeesésig, a másikban csapongóan vigak s borzasztóan közönyösek mások szenvedései iránt. Mind a kettő inkább szeret foglalkozni azzal, a mi körülötte, kivüle, mint azzal, a mi benne, saját belsejébe megy végbe. A külső világ, vagyis a gyermekies szellem előtt legfontosabb jelenségek vonják magukra s kötik le a műveletlen figyelmét. A világ maga egészében, a természet abstract eszméje lelkére még nem képes behatást gyakorolni, az még el van rejtve előle.

Nem alaptalan sejtelenen nyugszik az a vélemény, hogy az emberiség ősvallása homályos és határozatlan vala. Minden valószínűség szerint a gyümölcsöt termő fa, s a világitó tűnemények tették legelőször a még teljesen tudatlan emberre azt a benyomást, hogy élete azoktól függ, azok uralkodnak felette; ezek keltették fel benne a féltel és remény, bámulat és rémület, bizalom és borzalom érzelmeit, melyek együttvéve a vallásos érzelem alkatrészeit teszik. Avagy a gyermek legelső vonzalmai is nem az anyai emlő s a fényes, villogó tárgyakra irányulnak-e? Így magyarázható ki a fák és fény-istenek őstisztelete is, melyet mindenütt éppen a legfejletlenebb törzseknél találunk.

Nem nagyon sokára, vagy tán éppen egyidejűleg, a gyümölcsfák mellett vallásos tisztelet tárgyai lőnek a folyó vagy forrás, mely az epesztő szomjat eloltja; a hegy és a tó, mint a vadak és halak gazdag birodalmi.

A gyermek nem szereti a sötétséget, de annál inkább kedveli a fényt, jótékony s vidám sugaraival. Az emberiség gyermekkorában gyaníthatólag a hold titokzatos fényének behatását érezheti legelőször. S valóban a hold tiszteletét főleg a legfejletlenebb törzseknél, a néger, hottentották s kaliforniaiaknál találjuk. Ezt követé aztán a csillagok s a tündöklő égbolt tisztelete.

A műveletlenek vallásaiban találunk *jó isteneket*, kik mindamellert néha nem igen jóságosak; és viszont *rossz isteneket*, kikkel az ember bizonyos feltételek mellett meglehetősen jó lábon állhat. De absolut dualismust itt még hiában keresünk.

Ha már egynémely dolgot istenített az ember, akkor következetesen minden ugyanahhoz a fajhoz tartozó dolgot lassanként szintugy istenítenie kellett. A fát követé az *erdő*, a folyót vagy tavat *tenger*, a hegyet az egész *föld*, a csillagokat az *ég* istenítése; most már az erdő, a tenger, a föld, az *ég* is *személyekké* lesznek, mint előbb a fa, a forrás, a hegy és a csillagok.

A kövek tisztelete, bármily régi is, nem látszik eredetinek. Ezek tisztelete összefüggésben van a tűz feltalálása s istenítésével, mert a tüzről az volt az általános

nézet, hogy a kövekben lakik. De a midőn a gyermekies phantasia a követ lelkesnek kezdé tekinteni, e nézete nagy valószínűséggel azon gondolaton nyugovék, hogy a kő a szellem lakóhelye, sátra, melyben az egy időre vagy állandólag tanyát ütött.

NAGY ZSIGMOND.

(Folyt. köv.)

IRODALOM.

* **A „Keresztyén Magvető“** f. évi jan.—febr. havi füzeté gazdag tartalommal megjelent. A többek közt Boros György „Zwingli Ulrich és theológiája“ czim alatt a nagy reformator vallásos irányának hü képét rajzolja, s jellemző vonásokkal jelöli ki számára a helyet, reformator társai sorában. Összesítve van e füzetben a holdmező-vásárhelyi unitárius kérdés is s a megindult mozgalom úgy van föltüntetve, mint „az egyházi élet mai szabadabb lüktetésének“ természetes következménye s egyik symptomája a létrejövendő új reformationnak. Nem szándékunk emiatt vitába bocsátkozni a „Keresztyén Magvető“-vel, csak egyszerűen annyit jegyzünk meg, hogy a megtörtént áttéréseknek aligha ily magosrendű indokai forognak fönn. *Szeremlei Sámuel*, ottani ref. egyházunk egyik jeles lelkipásztora, közelebről e tárgyban beadott röpiratában ezt írja: „*Itélje meg bárki, hogy olyan embereket, kiknek nagy része nevét se tudja leírni s az unitárius szót ki sem tudja mondani, és sem egyik sem másik vallás alaptanairól megközelítő fogalommal sem bír, kik magok határozottan kijelentették, hogy azért térnek ki, mert sokallják nálunk az egyházi adót: vezette-e ezen eljárásukban a „felvilágosodás“, a „korszellem“ és az unitárius vallás akármi egyéb igényelt elsőse?—* Még csak egyet. A „Keresztyén Magvető“ minket is következetlenséggel vádol és pedig a tekintetben, hogy a mig az unitáriusokkal szemben hivatkoztunk közelebről Kovács Miklós, néhai katolikus püspök bölcs mondására, addig Romániában a görög keleti egyházból a protestáns egyházba áttérni szándékozók érdekében a protestáns missió erősítését sürgettük lapunk 8-ik számában. Erre csak annyit jegyzünk meg, hogy ha az ily következetlenséget egy *katolikus* lelkiész lobbantaná szemünkre, azon nem csodálkoznánk, de az, hogy a *protestáns* missio erősítése érdekében tett felszólalásunkért egy *unitárius* ember röv meg, sajátságosan jellemző.

* **Értesítés.** A lapunkban is előfizetés végett hirdettet bölcsészettörténelmi munka *Thót Ferencz* tanárról, — közbejött elháríthatlan akadály miatt és mivel a könyv is, minden lehető rövidítés mellett, mit szerző az utóbbi iveknél alkalmazásba vesz, nagyobb terjedelműnek ígérkezik, mint egyelőre kiszámítani lehetett, — nem, mint kilátásba lett helyezve, márczius elején, hanem csakis ápril elején fog megjelenni; annál fogva a még kézhez nem jutott előfizetéspénzekre nézve is a beküldési határidő f. évi ápril 1-ig meghosszabbíttatik. A munka terjedelme, a mint már most hozzávetni lehet, körülbelül 27—28 nyomott iv, s bolti ára 2 frt 80 kr leend. Előfizetés utján 2 frt.

* **Budenz-Album.** Budenz József nagynevű tudósunknak az összehasonlító nyelvészet terén töltött 25 évi jubileuma alkalmából tanítványai igen tartalmas Albumot adnak ki Budenz arczképével, életrajzával és a

nyelvtudományok legkülönbözőbb tárgyairól szóló cikkekkel. Szerkesztik dr. Halász Ignác, dr. Simonyi Zsigmond s dr. Szinnyi József. A mű 17—18 ivnyi terjedelemben márcz. 15-én jelenik meg. Ára az előfizetők részére 2 frt 80 kr. A tiszta jövedelmet a Reguly-alap gyarapítására szánták.

* **Közoktatásügyünk** a népfenség szempontjából és annak jövődjé berendezése. Írta Varasdy Lajos, Szegzárd. Ára 80 kr. E hangzatos czimű füzetben merész tervet találunk közoktatásügyünk újjászervezésére. E terv a következő: Elemi iskoláink legyenek a törvénynek megfelelőleg 6 évi tanfolyamuak, a következő tantárgyakkal: vallás, írás, olvasás, beszéd s ért.-gyakorlatok, számolás, anyanyelv, nem-magyar ajku iskolákban a magyar nyelv is, természetrajz 3 országa, természettan, földrajz, hazai történelem, ének s dal, testgyakorlat, s mindezek a tantárgyak abban a mértékben és terjedelemben, mint eddig a gymn., reáliskola s polg. iskola 4 alsó osztályában előadták. Ez elemi iskola fölött álljon a polg. iskola három évi tanfolyammal; tantárgyai: vallás, magyar-irodalom, alkotmánytan, magyar köz-, magán-, váltójog, egyházjog m. közig, polg. törvénykezési és büntetőjog, népiesen s a positiv törvények alapján. Nemzetgazdaságtan és statisztika, ének (vallásos és népdal, hymnusok, katonai toborzók, harci dalok) rajz, az építkezési telekkönyvi, polg. és katonai térképirásra való tekintetből, torna. Ezekre az iskolákra következik: gymn., reálisk., gazdasági stb. intézetek négy, vagy a már használatban lévő középtanodai tanfolyamokkal.

TANÜGYI ROVAT.

— **A boszniai tanügy köréből.** A szerajevói gymnasium érdekében a közoktatási miniszter körlevelet intézett Magyarországra összes felsőbb állami tanintézetéhez, melyben kijelenti, hogy a nevezett gymnasium által kiadott osztály- és érettségi bizonyítványokat Magyarországon is közérvényeseknek nyilvánítja, mindazonáltal oly feltétellel, hogy az átlépő ifjak kötelesek azon tantárgyakból, melyek ott nem, de Magyarországon taníttatnak, de különösen a magyar nyelvből és irodalomból, valamint Magyarországi történetéből fölvételi- vagy pótvizsgát tenni. —

Kereskedelmi iskola Boszniában. A brckai polgárok folyamodtak az államkormányhoz, hogy engedné meg városuknak, hogy ott kereskedelmi és földmives iskolát létesíthessenek. Brcka a boszniai Poszavina legélénkebb kereskedő városa, Boszniának ugyszólván legnagyobb kivitel helye, Budapest és Bécsessel sűrű összeköttetésben áll. Brcka városa az iskola felállítására szükséges 20,000 frtot, már megszavazta és a kormánynak semmi költségébe sem fog ez az intézet kerülni.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1884. márcz. 8.

— **A domestica ügyében** a következő felszólalást vettük: Az országos segélyalap életbeléptetése körül egyfelől annyi jajveszékést, másfelől annyi öndicsékvést hallok, hogy végre türehetetlennek tartom mindkettőt. Azon székelyföldi öntelt kimutatásra, mely Nagy-

Baczonból 37 frtot irt ki, egyszerüleg megemlítem, hogy egyházam 63 frtot 1883-ban még december közepe táján befizetett pontosan az országos segély-alap járuléka-ként. Pedig Magyar-Lápos erdélyi ref. egyházkerületünknek a legzordonabb és terméketlenebb ref. egyháza. Azon kislelkűeknek, kik a felhajtás nehézségeiért obégattak, a munkafelosztás elvét ajánlom a jövőre. Az egyes presbyterek között a vonakodókat ki kell osztani, befolyás, rokonság, odarendeltség, vagy egyéb összeköttetések szerint s ezen presbytereket kell felelősség terhe alatt kötelezni arra, hogy a hozzájuk utasított hátrálékosoktól járulékaikat felhajtsák és befizessék. Így maradt nálam 2 frt 80 kr. hátrálék, de eztet is kifizették a presbyterek. Ezen kötelezettség alól a presbyterek nem vonhatják ki magukat. S a végeredmény mégis biztosabb, mint midőn a község-bíró szerepel, s az egyház nyugalma is biztosítva marad. A felhajtás mikéntjéről mindig kétlem, hogy valaki tájékoztató utasítást ad pályatársainak, de elmaradt egyházunk életkérdése lévén a Domestika, jó lesz nyilvánosan megbeszélni azt, miként s mit tegyünk e tárgyban a jövőben is. S óhajtanám, ha a mélt. Igazgatótanács egyházkerületünk összes ref. egyházairól kimutatást tenne közzé, hogy lássuk, melyik egyház minő mértékben járult ezen üdvös cél fölségeléséhez. Az országos vereskereszt-egylet az ilyen kimutatásaival hódít hovatovább nagyobb tért. *Mátyás Zsigmond.*

— **Lugossy József**, debreczeni főiskolánk nagy-névű tudós tanára, mint lapunk zártakor részvétellel értesülünk, tegnap meghalt. Necrologját, térszűke okán, csak jövő számunkban közölhetjük.

— **Hegedüs László temetése** Sárospatakon nagy gyászünnep volt. Ott ismerte, becsülte őt mindenki, ur és szegény. A megye értelmisége nagy számmal jelent meg koszorúkkal borított koporsója mellett. Ott volt a főispán is, a kath. papság részéről Pramer kanonok és Dessewffy plébános. A főiskolai énekhar gyászdallama után Kun Bertalan szuperintendens mondott ajtatos imát s aztán Herman Oitó tartott a függetlenségi párt nevében mély hatású gyászbeszédet az elköltözött igaz ember fölött, kinek ravatalánál, mondá többi közt, megtörik e költői mondat igazsága: „a megosztott bánat fél bánat“. Gyászbeszéd után tanárok emelték föl a koporsót s vitték a halottas kocsihoz. A menet impozans volt. Iskolák, egyesületek, társulatok lobogókkal, tűzoltóság díszben. Az országgyűlési küldöttség tagjai egy csoportban haladtak. A sírnál, mely az Erdélyi Jánosé mellett van, Bokor József tanár mondott búcsúszózatot a tanári kar nevében. Mindenki áldást kívánt a kihült hamvakra s vigasztalódást az özvegy bánatos szívének.

— **Kath. tanítók segély-alapja.** Az Eöt-vös-alap mintájára a kath. klerus orsz. kath. segély-alapot teremtett s e segély-alapra egyelőre 20,000 frt gyűlt be. A segély-alap tervéről, tudtunkkal, még nem jutott nyilvánosságra semmi. Örömmel üdvözljük, — hitkülönbségünk daczára, — a főpapság nagylelkűségét, mindig örülünk, mikor látjuk, hogy a tanítók özvegyei s árvái sorsán segítenek.

— **Az egyetemes tanügyi bizottságnak** Debreczenben 1883. decz. 10—14 napján tartott üléséről fölvevett jegyzőkönyv, Toth Sámueltól kiadva, megjelent s

beküldetett szerkesztőségünkbe. A konventi tanácskozások legfontosabb tárgyát e jegyzőkönyv szolgáltatja.

— **A fajok közti és felekezeti gyűléség** megátlására a belügyminiszter szigorú intézkedéseket ajánl a hatóságoknak. Erre vonatkozó rendelete így szól: „Az ország különböző részeiből értesítést vettem, hogy a fajok s felekezetek közötti gyűléség terjesztésére és ez uton az azok békés együttélésének megzavarására vonatkozó izgatások újabb időben ismét megkezdődtek és részint lelkiismeretlen öntudatossággal, részint bünyös meg-gondolatlansággal folytattatnak. Ezen körülmény kötele-ségemmé teszi, hogy felhívjam a törvényhatóságot arra, hogy a bármelyik hitfelekezet vagy bármelyik a hazában levő faj irányában felmerülő izgatásokat a legéberebb fi-gyelemmel kísérrje, azokat csirájukban elfojtsa, magukat az izgatókat pedig -- minden személyválogatás kizárásá-val — a törvény egész szigorával sujtsa, — illetőleg e czélből az illetékes hatóság intézkedését minden egyes esetben haladéktalanul felhívja.“

— **Az 1885. évi országos kiállítás**on az eddig beérkezett jelentések szerint a középiskolák, kivált a reáliskolák, szépen lesznek képviselve. Eddig jelentkeztek: a pozsonyi, körmöczbányai, győri, nagy-kállói, dévai, sümeghi, kassai és pécsi főreáliskolák; a bajai, egri, trszte-nai, besztercebányai és a miskolci kath., ref. és ágostai hitvall. gymnasiumok, továbbá a pancsovai reálgymnasium; ez intézetek többnyire a tanulók szabadkézi és mértani rajzait, értesítőket és az épület terveit állítják ki. A pécsi főreáliskola ezenkívül igen értékes physikai kísérleti asztalt, 2000 dbból álló ásványgyűjteményt, és a physikai oktatás rendszerét feltüntető tanulómunkákat, — a besztercebányai kir. főgymnasium egy czélszerű és olcsó pad mintáját (dr. Klamarik terve szerint), Besztercebánya vidékét jellemző rovar- és növénygyűjteményt, mikroskopi-kus praeparatumok gyűjteményét (Petricsko és Tmák ta-nároktól), geometriai domborrajzmintákat (Fodor tanártól) és az intézetnél működött tanférfiak irodalmi termékeinek gyűjteményét jelentette be. Középiskolai tanárok közül kiállítóként jelentkeztek: Deésy Károly Lőcsén (mértani és mechanikai tanszerek), Antolik Károly Aradon (tudomá-nyos készülékek és villamszikrarajzok), Szalkai Gyula Bu-dapesten (hasznos növénytermények gyűjteménye), Láng János Pancsován (a beszéd- és mondatrészeket feltüntető táblázat a francia nyelv tanításához.) Felsőbb leányisko-lák közül jelentkeztek: a mármaros-szigeti, a besztercze-bányai és az országos nőképző-egylet budapesti taninté-zete. Minthogy az első bejelentési határidő csak márcz. hó végén jár le, még sok bejelentés várható.

— **Négy menyegző egy háznál.** Az erdély-részi Almakerek községben e napokban ritka családi ünnepélyt ültek a prot. paplakban. *Eckhardt* Márton lelkész e napon tartotta ezüst-menyegzőjét, apja: *Eckhardt* Dániel aranymenyegzőjét ülte meg s mindketten egyuttal férjhez adták egy-egy leányukat. A négy menyegzőre az egész környék óvációkat rendezett a papcsaládnak.

A SZERKESZTŐ POSTÁJA.

B. J. urnak, Zilahon. A beküldött felvilágosítás nem tisztázta a kérdést. Szíveskedjék a kifogásokat az illető egyénekkel szemben konkrét adatokkal igazolni.

PROTESTÁNS KÖZLÖNY

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP.

SZERKESZTŐSÉGI SZÁLLÁS:

b.-farkas-utca 16. szám, hova a lap szellemi ügyeit illető küldemények a szerkesztő nevére czimzendők.

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre 6 frt, félévre 3 frt, évnegyedre 1 frt 50 kr.

HIRDETÉSI DIJ:

Egy négyszög centiméternyi tér egyszeri hirdetésnél 8 kr.

KÉZIRATOK NEM ADATNAK VISSZA.

KIADÓHIVATAL:

„Magyar Polgár“ nyomdája, b.-közép-utca 2. sz., hova az előfizetések és hirdetési díjak küldendők.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: SZÁSZ DOMOKOS. — KIADÓ: AJTAI K. ALBERT.

Tartalom: Alázatos kérdés. (Szász Bélától.) — Az 1883. évi államsegély. — Zsoltár-költészet. — Lugossy József. — Hindu vallás proclamatio. (Nagy Zsigmondtól.) — A műveletlen népek vallásainak egysége. (Nagy Zsigmondtól.) — Tanügyi rovat. — Külföld. (Németország, Anglia, Belgium, Amerika, Afrika.) — Az áll. ig. tanács üléséből. — Különfélek.

ALÁZATOS KÉRDÉS.

Orbán József ur mint baráti részről jött szives figyelmeztetés nyomán látom, a „Sárospataki Lapok“ idei 7. 8. 9. 10. számaiban nagy apparatussal disseral, „Államsegély és autonomia“ czim alatt, de rebus omnibus et quibusdam aliis, s e négy cikkben teljes (ön)megelégedéssel megoldja a magyar állam felekezeti kérdéseit, el egész a cultur-harczig; az állam és egyház viszonyát (Ahrens egy citatumával); a catholicismus és protestantismus magyarországi helyzetét; az alapok és alapítványok természetét; a magyar protestans egyház multjának történetét, mai állapotát és jövő elhivatását; népiskoláinak, közép-tanodáinak, jogakadémiáinak, theologiai, jogi és philosophiai facultásainak, egyetemének, tanárképzésének és felsőbb nőnevelésének problemáit; az állam-segélyhez való jogunkat, autonomiánknak sérthetlenségét; az adózás rendszerét, az aequivalenst; az egyházi hivatalosaink által az államnak tett szolgálatok ügyét; 1848, 1868 és 1883 évi törvényhozásaink fölött törvényt lát s ráadásul még utasítást is ad holnap összeülendő konventünknek, hogy mit és miként tegyen, mert máskülönb, (Orbán József ur szerint) „kimondjuk nyiltan, hogy nem fogná föl magas hivatását s nem felelne meg azon bizalomnak, melylyel az ev. ref. egyház közakarata megtisztelte.“

Igaz ugyan, hogy (a S. Lapok szerkesztőségének felelősségére mondom) ugyanaz az Orbán József ur, a ki cikksorozatának zártételében ily keresztyéni szelidséggel és türelmességgel capacitálja ezt a szerencsétlen konventet, első cikke

harmadik kikezdésében azt jelenti ki, hogy „teljességgel nem igényel magának sem csalhatatlanságot, sem birói szerepet szerény véleményében“ — de hát, midőn negyedik nekiülése végeztével tapasztalta magáról, hogy mindama kérdéseket négy pennányi tintával meg birta oldani: hogyan ne ítélhetett volna ilyen, souverain fensőbbiséggel, a konvent majdan elkövetendő szent-lélek elleni bünei fölött is?!

Épen azért, ha az egytetemes konventet már előre is így elérhette kikerülhetetlen végzete, hogyan ne türhetném én föltétlen önmegadással és igazi kálvinista praedestinatio-hittel balvégzete-met, a midőn ugyanez a cikksorozat, minden legkisebb elemzés, részletezés és czáfolat nélkül bírószekeket ül a „Prot. Közlöny“ mult évi 45—48. számaiban ugyancsak az államsegély és autonomiánk kérdésében közreadott cikkeim tölött, kuriai döntvényét ekép szövegezvén: „Arczunkba szökött a vér, midőn e könnyelmű itéletet egy protestans bölcsész-tanár tollából olvastuk.“ Sor-sát senki ki nem kerülheti s így mi is megnyugsunk e döntvényen — még csak kegyelmi folyamodványt sem jelentünk a pataki akadémiához.

Nem is ezitélet miatt logtunk ezuttal tollat, még csak nemis azért, hogy a kissé sokat markoló Orbán József urral polemia-t kezdjünk; a ki mindama kérdéseket oly könnyedén meg tudta oldani, e mi csekélységünkkel futtában is el toгна bánni. Sőt készséggel elismerjük, hogy sok igazat, helyeset is találtunk cikkében, sőt nyiltan kijelentjük, hogy a mi autonomiánk lényegének megőrzését és az államsegély mértékének minél szélesebbre terjesztését illeti, ha egy skalával alantabb fogva is, de magunk is kívántuk és kívánjuk hangoztatni.

Sokat tud Orbán ur a magyar protestantismus dicsőítésére elmondani s kétségkivül nem minden alap nélkül. De mi jobb szeretnők, ha

ezeket intézményeinkről, iskoláinkról, élő hitünk-ről mások mondanák el s talán már ideje is volna több kritikát is gyakorolnunk magunk fölött. Annak pedig épen nem látjuk idejét soha sem, hogy olyan hangon beszéljünk, magunk nagy biztában, akár a katolikus egyházzal (8>2), akár ez államról, akár a mai kormányról, a mint Orbán ur sorai s még inkább sor-közei sokhelyütt teszik — kivált miután maga a cikkiró is előmeri ez utóbbi jóakarátát „a közoktatás reformálásában, felekezeti különbség nélkül.“ Azt sem mernők kimondani, hogy „mi a protestantismust úgy szeretjük, a mint van.“ A helytállás talán nem épen lényeges ismertető-jele a protestantismusnak.

De, hát, ezek és az ilyenek hagyján s én arról az útasításról kívánok egy szót ejteni, a melyet Orbán ur konventi képviselőinek adni jónak lát, „hogy a közelebbi konventen tegyék indítványba ismét az 1848. XX. t. cikkben lefektetett nagy elveknek tanácskozás alá vételét s ennek folytán az államsegély kérdésének felszínre hozatalát s — megoldását.“ Sőt még ezen is túl megy, a midőn mindennemű indirect segélyezések ügyét is e konvent által kívánja megoldatni.

Mennyiben felelnek meg s mennyiben nem tényleges állapotaink, az 1868. XXXVIII. és az 1873. XXX. tczikkek az 1848. XX. tcz. elveinek; mennyiben határozzák s mennyiben oldják ezeket meg és mennyiben nem: a fölött nem kívánok új vitát kezdeni; abba sem bocsátkozom, hol és mennyiben vannak a hivneves (hogy ne mondjam ismét: famosus) XX. tcz. 2. 3. pontjainak nagy elvei végkövetkezményeikig fogatosítva; még csak arra sem terjeszkedem ki, hogy a segélyezés elvének valóságot nem a segélyezés bizonyos mértéke ad — hanem egyszerűen csak arra az alázatos kérdés-tevére szoritkozom, hogy mit akar és remél Orbán ur ez utasításadávalelérni.?

Kényszeríteni fogja-e a magyar törvényhozást Irányi Dániel minden évben megújuló indítványának elfogadására, avagy az 1883. XXX. bizonyos határozmányainak megváltoztatására? Azért akarja-e ama törvény-pontokat a mi konventi jegyzőkönyvünk lapjaira is beiktattatni, hogy ott töltsék a helyet, vagy reméli talán, hogy e beiktatás a magyar államkincstár bevételeit odafokozza, hogy (a kérdés politikai és felekezeti oldalt nem is érintve) az állam kész is lesz azonnal, bár a cikkiró sajátos törvényt magyarázata értelmében, az általunk megállapítandó szükségünk minden hiánylatát fődözni is? Vagy azért, hogy a konvent ama tagjai, a kik Magyarország mai és épen mai helyzetét, nemzet- és felekezeti, valamint nemzetiségi viszonyait, pénzügyi erejét, cultur-földadatait és a lehetőségeket nem csupán a pataki református torony ablakából nézik, ujjalag kényte-

lenek legyenek az 1848. XX. tcz. 2. 3. pontjait a tárgyalások napirendjéről félretenni, hogy ne mondjuk: ismét leszavazni? Vagy, végül, azt hiszi-e a cikkiró ur, hogy ha a most megnyíló konvent tárgyalásai rendjét, ez időszert elintézendő ügyeit egy becsületes, jámbor, magát elkeseredésbe lovaló s mindan vágyával, törekvéseivel, panaszával, méltatlankodásával egyszerre előhozakodó protestáns sziv egyoldalúságával, halmot halomra halmazva s egyszerre két kézzel markolászná össze, avál könnyíteni és siettetni fogná munkáját?

A nagy türelmi parancsot mindenkinek kiszolgáltató az élet, s az a legbölcsebb, ki megtudja érteni és sorok s nem lapok szerint olvas belőle. Sok kedvező alkalmat és rész szerint megoldható szalasztott el már a magyar a „nagy“ elvi viták idején. Építse csak konventünk templomainkat, iskoláinkat, domesticánkat téglánként; hagyj dicsérvék csak a magyar protestantismust a minden tagjában napról-napra végzett rész-munkák — akkor nem kell majd magunknak hirdetésünk jelentős voltunkat.

Mi halálával hajlunk meg a holnap megnyíló konvent előtt, ha a mának gondját: a középtanodák kérdését megoldásra juttatja.

SZÁSZ BÉLA.

AZ 1883. ÉVI ÁLLAMSEGÉLY.

Az áll. igazgató-tanács 1884. évi márczius hó 9-én tartott üléséből következőleg határozott az 1883. évi államsegélyből 7500 ft összeg kiosztásáról:

I. A vajda-hunyad-zarándi egyházmegyéből:

Hosdái egyházközség 150 ft. Iskolaház építésre az építésig takarékpénzt. — Maros-solymosi egyházközség 120 ft. Papiháza kijavítása költségeire. — Nagypestyéni egyházközség 100 ft. Torony fedele kijavítására s papilak fedésére. — Losádi egyházközség 80 ft. Papilak kijavítása költségeire. — Nagy-rápolti egyházközség 100 ft. Birtokvásárból származott adóssága apasztására. — Kéméni egyházközség 50 ft. Harangláb építésre. — Harói egyházközség 50 ft. Papilak befedésére. Összesen: 650 forint.

II. A gyulafejevári egyházmegyéből.

Abrudbányai egyházközség 200 ft. Templom-építésre takarékpénztárilag kezelve. — Alvinczi egyházközség 250 ft. Templomépítésre. — Zalathnai e.k. 100 ft. Templomjavításra s adósságtörlesztésre. — Magyar-igeni egyházközség 100 ft. Templomjavításra, takarékpénztárilag. — Vingárdi egyházmegyéből 100 ft. Papiház befedése költségeire. — Tövisi egyházmegyéből 100 ft. Iskolaház berendezésére s felszerelésére. Összesen: 850 ft.

III. Nagyenyedi egyházmegyéből.

Bágyoni egyházközség 50 ft. Templomépítésre hátrálék fedezésére. — Csombordi egyházközség 200 forint. Templom s papilak kijavításra. — Nagylaki egyházközség 200 ft. Adóssága fedezésére. — Maros-Szentkirályi

egyházközség 100 frt. Temploma kijavítására. — Szentmihályfalva egyházközség 200 frt. Temploma kijavítására takarékpénztárilag. — Kapudi egyházközség 100 forint. Temploma kijavítására takarékpénztárilag. — Gereendi egyházközség 200 frt. Temploma kijavítására, takarékpénztárilag. — Lőrinczrévei egyházközség 100 frt. Templom-építése befejezésére. — Türi egyházközség 100 frt. Építkezési adóssága törlesztésére. — Istvánházi egyházközség 100 frt. Templomépítésből keletkezett adóssága törlesztésére. — Bükkösi egyházközség 100 frt. Papilak befejezésére. Összesen: 1450 frt.

IV. Kolozskalotai egyházmegyéből.

Karai egyházközség 35 frt. Régi adótartózása kifizetésére. — Járai pap 40 frt. Mult évi hátralékilleték fedezésére. — Babonyi egyházközség 50 frt. Temploma fedele kijavítására. — Ródi leányegyházközség 50 forint. Temploma kijavítására. — Gyalui egyházközség 100 frt. Adóssága törlesztésére. — Alsójárai egyházközség 200 frt. Papilak építésére. — O.-Fenesi egyházközség 100 forint. Papilak felépítésére. — Ajtoni egyházközség 100 forint. Templomépítésre. Összesen: 674 frt.

(Folyt. köv.)

ZSOLTÁR-KÖLTÉSZET.

XXIII. Zsoltár.

Az Ur az én gondviselő pásztorem,
Véle azért minden jóban osztozom.
Szép vidéken éltet engem 's elviszen
Füves, kies tájakra, túl a vizen,
Az igazság ösvényein elvezet:
Ő lelkemnek vidámitó élvezet.

A halálnak völgyeiben ha járnék,
S rám vetődnek halványitva az árnyék:
Még akkor sem félnék én a gonosztól,
Mert lelkemnek vigasztalást te osztol.
Pásztor-botod véd engemet s vigasztal,
Melyet szerzett az éltető szent asztal.

Fürteimet illatosra megkened,
Tölt pohárral megemberelsz engemet;
Követ a Te jóvoltod és irgalmad,
Mig lassanként éltem tüze kihamvad;
S ha kiszáll is, Téged keres a lélek,
S holtom után hajlékodban mig élek!

Kolosa Elvira.

E t. lapok olvasói ismerik már e szép lelkü ifju nő 4-ik Zsoltárát (mult é. f. 442. l.), im, most ismét bemutatok egyet, ugy, a mint a vallásos buzgóság által megihletett ifju lélek, az életnek könyvéből Dávid után merítette! Bizony az örök ajándékok atyja szerez doktorokat, evangelistákat; ő illeti meg a hegyeket, hogy tüstjök menjen; az Ő ujjai ihletik meg az emberi lelkeket, hogy *eképen* zengedezzenek az Ő dicséretét. „Ki ülteté a mezők virágait, ki tanítá a pacsirtát énekelni“, ki teremté e szent dalokat?! ki igazgatja az emberi sziveket ugy, hogy a világ hiábavalóságaira könnyen hajló ifju lélek,

inkább forduljon az örök igének könyve felé, s azt olvasván, így szólaljon meg a Dávid hárfája édes magyar nyelvünkön?!

A t. szerkesztőség pedig vegye szivesen e Zsoltárt addig is, mig többet küldhetnek.

KÁLMÁN FARKAS.

LUGOSSY JÓZSEF.

1812—1884.

Pótolhatatlan veszteség érte a magyar tudományos világot, és első sorban debreczeni főiskolánkat: Lugossy József, a kitünő tudós tanár, mult pénteken reggel meghalt. Életrajzából — ígéretünkhez hiven — a következő adatokat jegyeztük föl:

Lugossy József, Felső-Bányán született 1812. decz. 13-án, hol atyja lelkész és esperes volt. Iskoláit Debreczenben, a collegiumon végezte és itt különösen a híres Tatai és Kerekes Ferencz tanárok voltak igen nagy befolyással művelődésére. Különösen az utóbb nevezett természettan tanára, ki a vegytani elemekről német nyelven irt művével magának európai hirt szerzett, volt az ifju vezetője a tudományos téren. Lugossy már mint diák, magántanulás utján, vasszorgalommal tanulta meg az összes germán és román nyelveket. Azonfelül megtanult még — egyrészt mert a héberrel rokon-nyelvek s másrészt, mert a magyar rokonságot itt kereste — arabul és persául; valamint kőrösi Csoma Sándor támogatásával a tibeti nyelvet is. E tanulmányának eredménye az „arab nyelvtan chrestomathiával“ című nagy munka, mely az első magyar nyelven irt arab grammatika, melyet azonban, miután véleménye szerint nem volt eléggé tökéletes, nem adott ki. 1840. és 1841. folyamán meglátogatta Németországot és megismerkedett Ideler Lajos híres berlini tanárral. E megismerkedésre az „ősmagyarok csillagászati ismereteiről“ irt munkája, valamint az szolgáltatott okot, hogy Lugossy Idelernek több munkáját fordította le magyarra. Ideler a magyar tudóst kivezette Bussmann csillagász sírjához s e helyütt ígértette meg vele, hogy sohasem fogja abban hagyni kutatásait. Az agg német tudós ugyanis azt remélte, hogy Lugossytól majd nyer adatokat nagy classicus művéhez a „csillagnevek vizsgálásáról“ (Berlin, 1809) s Lugossy ígértétét be is váltotta, a mennyiben sokáig állt tudós levelezésben a berlini tanárral. 1841-ben Lugossy szathmári pappá választatott, s rövid időre rá Máramaros-Szigetre tétetett meg tanárnak.

A szigeti iskolán annyi sok volt a munka és oly csekély a tanítói kar személyzete, hogy Lugossynak 6—10 tárgyból kellett napjában néha öt óra hosszát előadásokat tartani. Nagy tehetségének ez elaprózása tudományának ily csekély munkára fordítása, eltekintve attól, hogy elvonta a tudóst kutatásaitól, igen káros hatással volt egészségére s szellemének ruganyosságára. A nagy tehetségű férfitúra nézve e tanári állás békó volt, mely őt a továbbhaladásban és tervei elérésében csak akadályozta. De azért kedvvel végezte munkáját s a helyett, hogy kevesbitette volna dolgait, még gyarapította azokat, a mennyiben ő volt az első, a ki a magyar irodalmat rendes tantárgyképen adta elő. 1841. szeptember 3-án a magyar tudományos akadémia levelező tagjává választotta, ugy hogy Lugossy ja nyelv- és széptudományi osztály harmadlegidősb tagja volt. 1845-ben a Récsi-alapítvány

által létesített magyar irodalmi tanszékre hivatott meg a debreczeni kollégiumba, és e helyen egész 1866-ig működött, ellátván a collegiumi könyvtárnok teendőit is. 1866-ban szélhűdés érte s ekkor falusi magányába vonult, honnan azonban vasakarata ismét visszahozta tanszékére, melyen csak kevés ideig működött már ezután. 1848. június 14-én a magyar kormány a budapesti tudomány-egyetem könyvtárnokává nevezte ki, de ez állását sohasem foglalta el. Mint debreczeni tanár 1845-től 1852-ig a német nyelvet és irodalmat adta elő, 1851-től a mértan és természetrajzot is. Ez ideig csak költemények jelentek meg tőle a napilapokban, bibliográfiái, linguistikus és archaeologiai értekezések az akadémiai kiadványokban. E munkára érzett legtöbb kedvet. Óriás könyvtára, mely egy nagy szobában volt elhelyezve, s melynek unicumaira egész vagyonát elköltötte, sok anyagot szolgáltatott a tudományozásokban tett jegyzeteire. Ezeket a jegyzeteket apró papirlapokra írta, a lehető legapróbb betűkkel és oly olvashatatlanul, hogy a tudományra nézve ez az egész kincs elveszett. 1852. októberben felolvasást tartott a magyar classicusok kritikai és aesthetikai fejlődéséről, s megígérte, hogy az előadásokat sajtó alá is rendezi. De ezt sohasem tette meg, minthogy mindig túl lévén halmozva hivatalos és nem hivatalos teendőikkel, sohasem rendezte előmunkálatainak halomra gyűlt anyagát, és nem fejezte be, már 25 év óta hangyaszorgalommal, és különös előszeretettel kidolgozott művét: a „magyar csillagzat“-ot. Tanítványai szerették, majdnem imádták. Mindig husz-huszonöt fiatal ember volt körében, akiknek nemcsak tanáruk, hanem vezetőjük, oktatójuk is volt.

Művei Egyes egyházi beszédek, költemények, különböző értekezések, könyvészeti, nyelvemléki s régiség-tani cikkek, melyek az akadémiai közlönyök s egyéb folyóiratokban jelentek meg. Ezek közül kiemelendők:

1. Andalusia (Figyelmező 1839.) — 2. Rablővár (Figyelmező 1839.) — 3. Újabb csillagképek (Tudománytár 1849.) — 4. Mózes új fordításának bírálata (Athenaeum 1841.) — 5. Szombatosok (Uj m. Muzeum 1850/1.) — 6. Tejut (U. o. 1855.) — 7. Szörényi magyar köriratu pecséték 1500-ból. (Történelmi tár I.) — 8. Akadémiai emlékbeszédek Hanák és Kerekes felett. — 9. Magyar Csillagisme (befejezetlen). — 10. Hangrendi párhuzam, ezer példában megvilágítva, önállólag megjelent értekezés a hatvanas években.

Mint jellemző vonást jegyzik fel a megboldogultról ama nagylelkű, áldozatkész szokást, melylyel a felsőbb tan. ifjúságot a keleti összehasonlító nyelvészet szorgalmas tanulására igyekezett buzdítani; nevezetesen a keleti nyelvek tanulásaiban magukat kitüntetett ifjak közt ösztöndíj képen már évek óta minden iskolai év végén 200 frankot osztott ki aranyban, melyet „egy ösmeretlen tudománypártoló“ szerény álneve alá rejtőzve ő maga adott. Temetése vasárnap ment végbe, kiváló fényvel.

HINDU VALLÁSI PROCLAMATIO.

Utrecht, márcz. 11. 1884.

Kedves szolgálatot vélek teljesíteni a „Protestáns Közlöny“ olvasóinak, ha közlöm a *Brahma Szomaj* név alatt csak e közelmúltban feltűnt, de már is hatalmasan meggyőződött hindu theismusnak a legközelebbi hetekben proklamált programját, melyet Bengalia fővárosában ujlag épült templomuk fölszentelésekor bocsátott világgá. Ezt az egyházat, mint e lapok olvasói is jól tudják, *Ram Mohan Roy* és *Keshub Chunder Sen* alapíták, kik közül

az utóbbiról a „Közlöny“ egyik korábbi számában Nt. *Péterfi Dénes* ur egy felette tanulságos cikket közlött volt. A hinduk legutóbbi nagy prófétájának *Sennek* halála után az általa megindított üdvös mozgalom barátai nem minden aggodalom nélkül néztek az új vallás jövője elé, de hogy félelmük indokolatlan, hogy az új vallás mostani főnökei nagy elődjök szelleméhez hiven és méltóan működnek tovább, bizonyítja legújabb vallásos proclamatiójuk, mely ilyenképpen hangzik:

„Mi e templomot az egyetlen igaz Isten tiszteletének szenteljük. E naptól fogva tárva leendének ennek kapui minden osztály előtt, kaszt vagy társadalmi állásra való bármilyen tekintet nélkül. Férfiak és nők, ifjak és aggok, tudósok és tudatlanok, gazdagok és szegények, mindnyájan mint testvérek gyűlnek össze itt, hogy imádják *Őt*, ki üdvünknek egyedüli munkálója. Itt a kegyesek a nagy, szent és souverain Istent fogják imádni, *Őt* egyedül, minden teremtmény mellőzésével. Egy ember sem, akár férfi, akár nő legyen, részesülend itt olyan tiszteletben, mintha Isten, Istenhez hasonló, Istennek testté leveése volna, avagy Isten által jelöltetett volna ki illetén tiszteltetésre. E templom szent boltjai alatt soha nem fog feledésbe menni, hogy a brahmanismus nagy missiója az emberek között a szellemi szabadságot fejleszteni, hogy így ezek Istennel közvetlen közösségbe léphessenek. Az itt elmondandó beszédek, szózatok és imák egyetlen célja, hogy e szellemet fölébresszék, és azokat, a kik Istennek, — a mi életünk életének, — ismeretét szomjuhozzák, *Ő* hozzá vezessék, és az *Ő* szívbéli imáadására serkentsék.

„A brahmanismusnak katholicitását következőleg fogjuk megőrizni: egyetlen könyv, egyetlen ember sem fog általunk csalatkozhatatlannak nyilváníttatni, olyannak, a mely egyedül tudná megmutatni az üdvre vezető utat. De másfelől minden könyvnek, s az emberek között mindenik jónak és nagynak megadjuk az azt megillető tiszteletet. E templomból örökre száműzve van minden olyan igyekezet, mely valamely szentkönyvet, szektát, vagy vallásalapítót nevetségessé tenni, megsérteni, avagy arról becsúmlóleg akarna nyilatkozni. Mások hitének méltányos tisztelete által az igazság itt folyton haladni fog. Sem egyes ember, sem valamely szekta nem fog itt úgy tekintetni, mint Istennek mások fölött kiválasztottja és semmi ide be nem bocsáttatik, mi a katholicitásnak árthatna.

„Szorgosan fogunk örködni tanaink szellemi karaktere fölött. Nem használunk virágokat, tömjént, áldozatot, viaszgyertyákat, s a cultus egyéb szokásos segéd-szereit és mindenha kerülünk mindent, a mi a vallást üres mutatvánnyá, lényegnélküli formává törpítené.

„Oktatásunknak célja leend, hogy ierfiakat és nőket megtanítson Isten szeretetére; hogy a kegyességet táplálja, a bűnt kiirtsa, az erkölcsi tisztaságot előmozdítsa, minden társadalmi kórt orvosoljon, s a derék vállalatokat buzdítsa. Soha, sem közvetlenül, sem közvetve, nem fogunk dédelgetni semmi olyast, a mi képimádságra vezethetne, a babonát erősítené, a szellemi szabadságot megtámadná, vagy a morál követelményein csorbát ejthetne.

Legyen e templom mindenha menedéke és enyhelye azoknak, kik az életnek útján megfáradtak! Találjon itt minden bűnös vigasztalást és reménységet! Nyerjen itt erőt a gyöngé! Az éhezők és szomjuhozók találják meg, a mi lelkeket megenyhíti! Ebben a reményben és ezzel az eszéssel szenteljük e templomot az Egyetlen, az Igaz Istennek. Ő segítsen s vezéreljen bennünket Amen.“

E proklamatióból láthatni, mily erőteljesen lüktet az igaz vallásosság éltető nedve ez új egyház ereiben. A *Chunder Sen* által oly hatalmas hullámvázba hozott vallásos szellem az ő elköltöztével nem szűnt meg mozogni, nem esett vissza a korábbi tespedés holt nyugalmaiba, mind szélesebb-szélesebb körben mozog az, s az emberi szellem vallásos fejlődésében minden előjel szerint nagy és magasztos föladat megoldására van rendeltetve.

NAGY ZSIGMOND.

A MÜVELETLEN NÉPEK VALLÁSAINAK EGYSÉGE.

Dr. A. Reville nyomán.

(Folytatás.)

A hol állatimádással találkozunk, ott az ember az állatban isteni szellem jelenlétét vélte látni. A naturalismus által személyesített s istenített dolgokat is állati alakban képzeltek. Így a mennydörgő ég egy szárnyait csatogtató óriási madár; a nap egy roppant tengeri hal; a folyó egy tekergő kigyó; a hold legelésző tehén stb. Ezek nem retorikai figurák, költői képek, melyeket később betűszerint fogtak volna fel, mint ezt többen állítják. Ezek rávezettek az állatimádásra; s csak a mikor az állatokat már isteni lényeknek tekintették, tiszteletük csak akkor s attól kezdve nyert nagyobb jelentőséget, a mint ezt bizonyítja azon népek példája, kik a *totemismusnak**) hódolnak. Nem példanélküli az sem, hogy a természeti isteneket növényi alakban képzeltek.

Azonban ez a *phytamorphismus* és *zoomorphismus* rávezetett az *anthropomorphismusra*. Az istenek lassanként emberi alakot öltenek; emberek lesznek, nagyobbak, erősebbek, hatalmasabbak mint mi, de hozzánk mindenben hasonlóak. Mindazáltal még ekkor is ugyanazon isten emberi és állati alakban egyaránt jelentkezhettek. A műveletlen ebben semmi ellentmondást nem lát. Innen van, hogy sok törzsnek ősi atyja egy isten s egyszersmind állat — volt, vagy ha jobban tetszik: egy állat, mely egy szersmind isten is volt. Egyiptomban, Indiában, Assziriában találunk isteneket, kiknek emberi törzsükön állati fejük volt. Efféle különös jelenségek csak annak meggondolása mellett fejthetők meg, hogy a műveletlen nem tesz világos és határozott különbséget növény, állat és ember között.

Részint ösztönszerűleg, részint az álom, visió és örültségről való gondolkodás folytán már korán rájött az

*) Totemismus alatt értjük azon vallásos tiszteletet, a melyben részesítik valamely állat szellemét, mely az egyént, a családot, vagy a törzset védelmezi. Főleg a vörösbőrűek között általános e jelenség.

ember arra a különbségre, a mely az ő gondolkodó és akaró lénye és látható, tapintható teste között van. Így jutott a test és lélek megkülönböztetésére.

A lélek elhagyhatja a testet, távoleső helyeken bolyonghat s a testbe ismét visszatérhet. Az emberi természetről a műveletlen népeknél mindenütt ugyanezt a nézetet találjuk.

S ha már az élettelen dolgok lélekkel és étellel ruháztattak föl, s természetük ugyanegy lett az emberével: mi állhatta akkor útját annak a fölfogásnak, hogy e tárgyakban lakó szellemek is, az emberéhez hasonlóan, elhagyhatják szokott hüvelyeket; messze vidékre távozhatnak, minden képzelhető s képzelhetlen alakot ölthetnek, sőt látható alak nélkül is megjelenhetnek. Így a nap, a hegy, a fa szelleme emberi vagy állati alakban is megjelenhet. Ez által előállott annak lehetősége, hogy a természeti istenek, az általok lakott tárgytól elválva, hősökké legyenek. Csakis így érthető, hogy a polynesiái *Mani*, eredetileg a *nap*, uralkodott a nap felett; s a hottentották holdja mint kapitány élt a földön.

Lassanként kezd az ember egész sereg, anyagi hüvelyéből kivetkezett szellem létezése és működésében hinni, kik az ember sorsára minden pillanatban jótékony vagy kártékony befolyást gyakorolnak.

A magasabb természeti isteneknek, kik legkevésbé sem látszanak törődni az emberiséggel, fölibök helyzetnek ezek a láthatatlan szellemek, kik veled egy fedél alatt lakhatnak; a család tagjaivá lesznek; velők bizalmas lábbon állhatsz. Ettől fogva kezd az ember közönyös lenni ég, nap, hold, mennydörgés, vihar, tenger stb. iránt; ezeknek tiszteletét csak a hagyomány őrzi meg.

A kaliforniaiak azt hiszik, hogy a nap és hold hajdan szerették őket, de ma már mitsem törődnek velük. A négerék tagadólag intenek fejükkel, ha legfőbb istenükről és ennek gondviseléséről beszél előttük. Nagyon magasan, s nagyon távol van az tőlük, s nem látszik érdeklődni az emberek sorsa iránt. Lassanként kezdenek a természeti jelenségek a műveletlen szemében személyekből dolgokká lenni; s a vallás, mely öntudatos személyiség után kutat és kérdezősködik, a lelketlen dolgoktól mindinkább-inkább elfordul.

Polynesiában, Mikronesiában, Dél-Afrikában a naturalismusnak mind inkább hátrálnia kell az *animismus* hódításai elől. A vörösbőrűek, eszkimók, finnek pedig megkülönböztetik az ég és levegő szellemeit a vizek, a szántó föld, az erdő és végül az alvilág szellemeitől.

Az animismus vonja meg a határvonalat a műveletlen és művelt népek között. Ezze! kezdődik a vallásos szellem fejlődésében az a phasis, mely, mint legmagasabb fejlődésében, a tiszta szellemi monotheismusban culminál.

A drámai, vagy többé-kevésbé epikai mythologia biztosítja ugyan még bizonytalan időre a naturalismus existenciáját, de a fejlődésében feltartóztatlan szellem nemsokára messze maga mögött hagyja azt, s létezését csupán a hagyomány őrzi meg.

Az animismus szerint a lélek független a testtől, s ezenkívül is igen jól el tud élni. A halált álomnak tekintik, mely hosszabban tart ugyan, mint egy éjszakai alvás, de attól lényegileg nem különbözik. A két állapotnak ez a látszólagos megegyezése beható vizsgálódás után bizonyára nem vezetett volna a jövő élet reményére, mint-hogy a különbség az álom és a halál között nagyon is szembeszökő volt, amaz megerősíti, ez megsemmisíti a testet: de e megegyezés teljesen kielégítő volt akkor, amikor az ember természetének titokzatos ösztönzése, s valami kimagyarázhatlan s ellenállhatlan vágyódás folytán nagyon is hajlandó volt hinni a halál utáni öntudatos életben. A meghalt szellemé lett, a ki, mint a természet szellemei, a láthatatlan világban élt, s tetszés szerint emberi vagy állati alakban jelenhetett meg a földön. A halottaknak e szellemei, nagyobb hatalom felett rendelkezvén, mint az élők, befolyást gyakorolhatnak a földi viszonyok s körülményekre, ennél fogva velük jó lábon állani tanácsos dolog. Ez elhunyt ősök különösen maradékaikhoz vonzódnak, azoknak védői, tanácsadói; de egyzersmind haragjukat is éreztetik azokkal, kik a köteles tiszteletről elfeledkezve, áldozataikat megvonnák tőlük. Így a halottak, s különösen az *elhalt ősök* tisztelete a műveletlenek vallásának egyik legnevezetesebb alkatrésze lesz. Különösen Chinában a vallásos kötelességek egyik legfőbbike maradt a holtak s főleg az ősök tisztelete.

Az animismus adott lételt a *varázslásnak* is. A varázsló a szellemekkel személyes és bizalmas barátságban van; általok vezetetik, vagy őket vezeti; ő a betegek orvosa; ő mondja meg előre a jövőndöt, titkokat hoz nyilvánosságra, a bűnöst felfedezi; jó és rossz idő felett rendelkezik; a varázsló a műveletlen népek orvosa, tudósa, prófétája, művésze és költője. Korántsem *kuruzsló*, vagy *szemfényvesztő*, mint némelyek gondolják. Az az egész világ, a melynek közepette ő él, s ő maga is erősen hiszen az ő felsőbb hatalmában, mivelhogy az az állapot, a melyben ő van, — s a mely minden egyéb, csak nem család, szerintők csakis a szellemekkel való társalgástól magyarázható ki. Ha téved, s ez természetesen gyakran megtörténik, akkor ennek oka valamely ellenséges szellem, kit a küzdelemben legyőzni nem képes. Képzelt hatalmának e gyengesége arra indítja, hogy különösen betegek gyógykezelése alkalmával mindenféle dörzsölés, kenés-fenés, forrázás, s egyéb a tapasztalás által ajánlott eszközökhöz folyamodjon. De azt a hitét, hogy benne a szellem lakik, ki a gonosz szellemet megfékezi vagy elűzi, mindez nem ingatja meg. Gondoljunk csak azokra a hosszadalmas és nehéz próbákra, melyeknek a leendő varázsló alá van vetve; a hivatallal járó fáradság és veszélyekre, s mindjárt belátjuk, hogy a varázslást nem tisztátalan indok vagy képmutatás eredményének kell tartanunk, az animismusból szükségképpen kellett a varázslásnak folynia.

(Folyt. köv.)

NAGY ZSIGMOND.

KÜLFÖLD.

Németország. *Tanügyi apróságok.* A német közoktatásügyi miniszter felhívta a kisebb városok iskolafelügyelőit, hogy a vallásoktatásra szánt órákat két részre szakítva, félóránként tartassák meg, hogy így lehetővé váljék, hogy a tanítást *vallással kezdjék meg* mindennap. — A német rajztanárok egyesülete pünkösdi hetében, Berlinben, a tanulók rajzai és a rajzoktatás eszközeiből rajzkiállítást rendez. — Majna mellett, Frankfurtban, a tanítók fizetése 1800 és 3400 márk között váltakozik, de e mellett sem lakáspénzt, sem természetben való lakást nem kapnak.

Anglia. *Számadások az iskolaiügy köréből.* A londoni Schoolboard f. 1884. évre 9.487,450 frtot irányozott elő a költségvetésben, a mi 1.475,350 frttal haladja felül a mult évit. E nagy felemelés oka az, hogy ez évben nagyobb pontosságot remélnék az iskolába járásban; továbbá, mert építkezésre 25,000 frtot, az iskolába járás végrehajtására 8850 frtot, ipariskolákra 10,000 frtot akarnak fordítani. — Scotiában egy nő 8300 □ területet ajánlott fel egy nő-egyetem számára. Ugyancsak e nő, Eldler asszony, 50 ezer frtot is ajándékozott egy tanári székre. Az épületre, mely 200,000 forintba fog kerülni, már 50,000 forintot aláírtak.

Belgium. *A néptanítók és tanítónők fizetése* az új törvény szerint 8 különböző fokozatban állapított meg a városok nagyságához mérve. Magában Brüsszelben, ez az I. fokozat, a tanítók fizetése 3200 és 3800 frankon kezdődik s 4600 frkig emelkedik. A tanítónőké 3000 frtól 4200 frkig. A II. fokozaton, a melyhez 50,000-nél több lakóval bíró városok tartoznak, a tanító fizetése 2200 frtól 3300 frig, a tanítónőké 2000-től 3000 ig emelkedik. A VIII. fokozaton a minimum 1200—1800, a tanítónőké 1000—1200 frank.

Amerika. *Gyermekek temploma.* Ne mondja senki, hogy Amerika nem vallásos, mert az még sehol sincsen, a mi Rostonban már 1832. óta fennáll, virágozik és táplálja a kis gyermekek lelkét. Ez a gyermekek temploma. Egy kis templomot már az említett évben szorosán oly célból építettek, hogy abba a gyermekek járjanak. Vezetője egy elnök és egy lelkész, s ezenkívül van egy igazgató, a ki az aprólékos dolgokat igazítja. De ezeken kívül az iskolának van mindene, a mi csak szükséges. Van pénztára, játékhelye, vasárnapi iskolája, nappali és estvéli iskolája mulatóhelye, könyvtára s mindezeknek külön hivatalnokai. — A templom célja az, hogy az iskolás gyermekeket megmentse a tekergéstől, s attól, hogy ha a templomba mennek is, ne értsenek semmit, mert itt minden az ő felfogásához van szabva. A mult évi jelentésből ezt olvassuk: „mi azt az időt tartjuk szemünk előtt, a mely a gyermekkor után következik s arra törekszünk, hogy jó tanácsunk és rokonszenvünkkel úgy hassunk a gyermekekre, hogy ez által legjobb indulataik felébredjenek, önállóságuk kifejődjék, úgyannyira, hogy ez által a világban majd a maguk helyén megállhassanak; hogy tanulják élvezni, még ha épen szegények volnának is, azt, a mi szépet és festőt a város a maga művészetével, iparával és tudományával producál. Ugy hisszük, hogy eddigi tapasztalatunk teljesen feljogosít arra, hogy a templomozást tovább folytassuk.“ Valóban megérdemelné, hogy minden egyház figyelmére méltatná a heti templomozás fontosságát. A mai időben, midőn a templomba járás ugy el van hanyagolva, nagyon üdvös dolog a gyermekekkel úgy kedveltetni meg, hogy ők magok is értsék. Kétséget nem szenved, hogy a gyermekek ragaszkodni fognak a templomhoz, hogy ha az olyan lesz, hogy ők is szeressék.

Afrika. Indiában a nőnevelés gyenge lábón áll még, mert 99 millió 476,411 nőből csak 126,349 jár iskolába, vagyis az iskola-kötelezetteknek 0.84%-a, míg a férfiakból 16.28%. Ennek okául felhozták, hogy már gyermekkorukban férjhez mennek, s hogy nincs alap a nőnevelésre.

AZ ÁLL. IGAZGATÓTANÁCS ÜLÉSÉBŐL.

márcz. 9-ről.

Elnökölt főt. és mlg. Nagy Péter püspök ur. Jelen voltak dr. Szász Béla, dr. Jenei Viktor, Parádi Kálmán igazgatótanácsosok, pénztárnok, számvető és titkár.

Az ülésen kívül ellátott ügyek bejelentése és a tett intézkedések tudomásul vétele után az államsegély kiosztásáról véleményes javaslatra kinevezett bizottság előterjesztése értelmében az 1883. évi államsegély mikénti kiosztása megállapított.

A kinevezett bizottságok előterjesztésére megállapított a vasárnapoknak nem csupán munkaszünetelés alakjában, hanem szorosabb értelemben leendő megünneplését elősegítő módokra vonatkozólag egyházkerületünk javaslata, továbbá az országos tanítói nyugdíjintézet tagjai sorába fel nem vett tanítókról mint leendő gondoskodás tárgyában egyházkerületünk véleménye — mely szerint a munkaképtelenné váló ily tanítókról az egyes egyházkerületek gondoskodása ajánlatik. Mindkét vélemény értelmében az egyetemes ref. conventhez felterjesztés intéztetik.

A szil-nagyfalusi énekvezér tanítói díjlevél helyett — községi iskola felállítására folytán — kiállított énekvezér orgonistái díjlevél szokott fentartással megerősített. A menyői egyházközség papilak építésére szükséges összeg az egyházközség központilag kezelt jövedelméből kiutaltatott. A sepsi-szentgyörgyi egyházközség nagy papilak kiépítése s a templomkerítés és kastély kijavítása helyben hagyatott. A középlaki egyházközség tornya felépítésére kért 1200 frt kölcsön kiutalása kilátásba helyezett a megállapított feltételek teljesítése esetében.

Ezekon kívül ellátott kevésbé közérdekű több ügydarab.

r. l.

TANÜGYI ROVAT.

— **A tankerületi főigazgatók értekezlete** Budapesten három napi beható eszmecsere után igen csekély módosítással elfogadta részleteiben is a főigazgatói utasításokat. A tanácskozás további folyama, a tankerületi főigazgatói székhelyek megállapítására terjed ki. Az eddigi kilencz tankerület a törvény értelmében tizenkettőre levén kiegészítendő, még három kerület szervezendő. Az eddigi budapesti tankerület ketté osztatik: budapest-fővárosra és pestvidékre, a másik két új kerület székhelyül Debreczent, Temesvárt és Pécsset emlegetik. A főigazgatói értekezletek záradékaul a mai ülésen az érettségi vizsgálatok azon pontjai fognak megbeszélteni, a melyek a vizsgálati eljárásra s az administratív teendőkre vonatkoznak. Ugy hallszik, hogy az orsz. közoktatási tanács által kidolgozott érettségi vizsgálati szabályzatra az egyetemek már megtették észrevételeiket s így a szabályzat végleges megállapítása rövid időn várható. Életbeléptetését már a jelen tanévben alig fogja valami késleltetni.

— **Ifjusági játékok.** A porosz ministerium 1882. okt. 27-én egy rendeletet bocsátott ki az iskolákhoz az

ifjusági- és tornajátékok cultiválása érdekében. Nem érdektelen a kísérlő levél, melylyel az arnsbergi kir. kormány ama rendeletet a tanfelügyelőkhöz megküldte. Nem lehet a rendelet célja — úgy mond e kísérlő levél — hogy mintegy új tantárgy csatlakozzék a már ugyanis elég bőséges tantervhez, hanem az, hogy a huzamossága által fásasztó oktatás a nagyobb szabadsággal járó, felüdítő és nevelő hatású játékok által megszakíttassék. Játzó órák tehát nem vétetnek fel az órarendbe, sem a tanítási órák közt levő kisebb-nagyobb szünetek nem vétetnek kötelezett játzó-idővé, mert éppen az által, hogy parancsolják, a tanulóknak könnyen elmehet a kedvük a felüdüléstől és az ily kényszerített játék nem teremné meg az üdülés igazi gyülmölcését. Nem is első sorban torna-játékokra kell a figyelmet fordítani, mert azok változatosságuk és tetszetős bonyolódottságuk mellett is éppen iskolaszzerű és mesterkelt rendszerességük és pontosságuk által bizonyos feszességgel járnak s nem lehet meg bennük a teljes szabadság. Inkább a már — sajnos — majdnem egészen szokatlanná lett népies labdázásról, fogósdí-, háborúsdí-, vadász- és rabló (? Szerk.) játékok fölélesztéséről és terjesztéséről van a szó. E játékok legnagyobb részére alkalmasak az iskola tornázó és játzó helyiségei; tehát csak kezdeményezés és leginkább a tanítók közreműködése szükséges, anélkül, hogy a játzóok szabadságát korlátolná, hogy a szabad napokat, sőt szabad perczeket is e szép célra felhasználhassuk. A játékok más részéhez azonban nagyobb térség, erdő, mező — és az ifjuság közt meg-meg ifjodó tanító kívánatik meg, ki tanítványait szünnapokon, jutalmul és buzdításul a szabadba vezetni játzóval s dalolva. A kísérlő levél Lausch „134 Spiele im Freien“ című művét (Wittenberg. Hermosé.) ajánlja útmutatásul. Nálunk ilyféle játékgyűjtemény az orsz. képv. tanítógyűlés indítványára munkában van.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1884. márcz. 16.

— **Személyi hírek.** Főt. Nagy Péter püspök ur, mint az egyetemes konvent egyházi elnöke, a ma reggeli vonattal Budapestre utazott. A konventi tanácskozások hétfőn kezdődnek. Az erdélyrészi egyházkerület részéről részt veendének ns. Tisza László, dr. Jenei Victor, dr. Kolozsvári Sándor, Beakó János, dr. Kovács Ödön és Szász Domokos. Gróf Bánffy Miklós ó nagyméltóságát gyöngékedése távol tartja.

— **Tolnai Lajos ügye.** Tolnai marosvásárhelyi lelkész ismert ügyében f. hó 9-én az ottani egyházi képviselőtestület teljes ülést tartott. A tárgyalási terem zsufolásig betelt képviselőkkel, a nyolczezer református névben megjelentek száma több volt 110-nél. Kitzetvén tárgyalásra az indítvány, elnök felhívja a gyűlést, ha volna valakinek ellenindítványa, terjessze elő. *Hallgatás.* Az elnök feltette a kérdést: elfogadja-e az egyház teljes képviselőtestülete a konzisztoriumnak azon indítványát, hogy dr. Tolnai Lajos ellen panasz emeltessék a püspök előtt? Az egész képviselőtestület *egyhangulag* válaszolt: „*Elfogadjuk!*“ Az elnök kimondta a határozatot azzal a hozzáadással, hogy a további eljárással, a panasz megtételével a kebli tanács bizatik meg. Ezután *Bálinth* Dénes gondnok indítványára kimondatott, hogy a *harmadik lelkészi állomás betöltetik.* Ennek indokolása az volt, hogy a II-ik lelkész, Vas Tamás, mint a marosi egyházmegye jegy-

zöje, hetekig hivatalos uton van vidéken, s így a 8 ezer lelket számláló egyház dr. Tolnaira van utalva, — kivel érintkezni senki sem óhajt, minek folytán számos református kereszteltette gyermekét más felekezeti pappal, szóval, a protestáns élet megóvása végett bármily áldzattal is, fel kell állítani a III-ik papiállomást.

— **Beöthy Zsigmond**, kir. táblai tanácselnök, a nagyérdemű író és egyházunk kiváló tagja, f. hó 23-án ünnepli ötven éves írói jubileumát. Beöthy Zsigmond első irodalmi kísérlete, mint akkori 15 éves ifjúé, 1834. márczius 23-án, a „Honművész“-ben jelent meg.

— **Gyászhirek.** *Kántor Sámuel*, kir. tanácsos, egyházkerületi s konventi tag, zsinati képviselő, a beregi egyházmegyének 14 éven át egyházmegyei gondnoka, f. hó 3-án, estvéli 8 órakor, életének 75-ik évében, végelgyengülésben meghalt. A megboldogult egyik tipikus alakja volt még ama kiváló erős protestáns jellemeknek, melyek, fájdalom! mindinkább letűnedeznek egyházi életünk-ből. — Szíve szeretetének első, kiváló tárgyát mindenkor egyházának jóléte és szabadsága képezé, melynek érdekében aztán szívesen áldozott s küzdött a szó hatalmával is, sokszor keresetlen, az igazság rideg és simaság nélküli formájában. Most, hogy az újabb időben megindultak a mozgalmak egyházi életünk szervezkedésére vonatkozólag, Kántor Sámuel szintén megszokott, elmaradhatlan tagja lön a tanácskozásoknak. Az erőteljes, de galambfehér aggastyán mozdulatlan türelemmel, felvont figyelemmel hallgatta végig a sokszor hosszúra nyúlt tárgyalásokat, s mikor már mindenki kibeszélte magát, mint ő szokta volt mondani: „elmondta betanult szónoklatát,“ végre ő is felállott ülőhelyéről s szemében égő tüzzel és szintén megegyenesedve a lelkesültség erejétől, röviden elmondta nézetét, melyet mindenkor a hosszú tapasztalat tett érdekessé. Erős alkotmányos protestans érzületének mi sem volt nagyobb bizonyítéka, mint az, hogy már a mai, ez idő szerint már egyházkormányzatunkba beillesztett konvent szervezéséről volt szó, s ez intézményt az előbb szerencsétlenül választott „Egyháztanácsnevezet“ meglehetősen rémületessé tette. Kántor Sámuel volt az, ki mikor csak tehetett, mindenkor megragadta az alkalmat, hogy a konventnek még mai alakja ellen is kikeljen s kíméletlen szavakkal ostromozta azt, sőt nem egyszer éles sarkasmussal igyekezett feltüntetni bekövetkező veszélyeit. Életrajzi adataiból álljanak itt e következők: Született 1809. május 25., Hosszuzemőn, Máramarosmegyében. Elemi iskoláit szülővárosában, a gimnáziumot a máramaros-szigeti lyceumban, jogi tanulmányait a sárospataki főiskolában végezte az 1830—31. években. 1832-ben joggyakornokká lön a kerületi táblánál Eperjesen. Az 1833—34. évet mint királyi táblai juratus töltötte el a pozsonyi országgyűlésen. 1835-ben tette le az ügyvédi vizsgát. 1837-ben gr. Vay Ábrahám mellett mint titkár működött. 1839-ben Máramarosmegyében működő commissioknak volt jegyzője. 1848-ban Deák Ferencz — akkori igazságügyi miniszter — a királyi tábla akkori urbéri osztályához fogalmazónak nevezte ki. 1851-ben Eperjesen a főtörvényszéknél lett kiadó. 1854-ben a beregszászi törvényszékhez tétetett át tanácsosnak. 1862-ben Beregmegyének másodalispánja s törvényszéki elnöke, 1863-ban pedig első alispánja lön. 1866-ban visszalépett a közpályától s azóta magányba vonúlva, csekély nyugdíjából élt. Egyházmegyéje 1870-ben választá meg gondnokul. A derék férfinak áldott legyen közöttünk emlékezete! — *Váradi Károlyt*, Kolozsmegye érdemes tanfelügyelőjét s családját súlyos csapás érte. Egyik szépre-

ményű fia, az alig 12 éves *Szilárd*, f. hó 14-én hosszas szenvedés után elhunyt.

— **Nagy alapítvány.** *Bonnaz Sándor* csanádi püspök az általa Szegeden építtetni szándékolt kolostori nőnevelőintézet helyett a fogadalmi templom építésére 100,000 frtnyi alapítványt tett s 500,000 drb téglát adományozott. Az alapítvány az építkezés megkezdéseig a csanádi káptalan által fog kezeltetni s befolyó kamataiból a szegedi fogadalmi templomban, Szűz Mária tiszteletére díszes főoltár állíttatik. A kegyes adományozó, tekintettel arra, hogy Szegednek számos kiváló leánynevelőintézete van, a fogadalmi templom építését sürgősebb szükségnek tartja a nőnevelő-intézet alapításánál egyébiránt az elhatározást a város közgyűlésére bizza s alapítványát főtartja, akár a fogadalmi templom, akár egy nőnevelőintézet építésére határozza azt a város fordítani.

— **Az iskolatakarékpénztárak intézményének** minél hathatósabb terjesztése végett az országos magyar gazdasági egyesület pályázatot hirdet. A pályamunka, érintve az akadályokat, melyek az iskolatakarékpénztári intézmény terjesztésének hazánkban utjában állanak, adjon eredménnyel kecsegtető, kimerítő és gyakorlatias utmutatást arra nézve, hogy mily módon lehetne ezen intézményt hazánkban is népszerűbbé tenni, a netalán fenforgó balitéleteket eloszlatni és főképen oda-hatni, hogy hazánk összes tanítói az intézmény üdvös voltáról meggyőződve, azt hazafias lelkesedéssel felkarolva, annak minél tágabb körű elterjedését előmozdítsanak. A pályadíj kitűzött 300 (háromszáz) frank csakis absolut becsü műnek adatik ki. A pályázat határideje 1884-ik év szeptember elseje, mely ideig az idegen kézzel tisztán írott, lapszámozott és bekötött pályaművek a szerző nevét tartalmazó jelígs lepecsételt levélkével az orsz. magyar gazdasági egyesület titkári hivatalához küldendők be. Saját kézzel írt, ugyszintén névtelenül vagy álnév alatt benyújtott pályaműveknek a jutalom kiadatni nem fog. A határidőn túl érkezett pályaművek pedig egyáltalán figyelembe nem fognak vétetni. A pályanyertes mű az író tulajdona marad, ha ő azt egy év leforgása alatt kiadja, ellenkező esetben a tulajdonjog az orsz. magyar gazdasági egyesületre fog átszállani. Az orsz. magyar gazd. egyesület.

— „**Méltánytalan határozat**“ czimen a Sepsi-Szt.-Györgyön megjelenő „Székely Nemzet“ a következő sorokat vette Nagy-Borosnyóról, melyeket egyelőre mi is commentár nélkül közlünk, nem ismervén az ügy előzményeit, a következőkben „A nagy-borosnyói református presbiterium meghatározta, hogy az *oszpórasok* (vagyontalanok) ezentul nem 20, hanem 50 krt fizessenek. Ezen határozat általános visszatetszést szült és azok, miután őket az 50 kr fizetés megtagadásáért megzalogolták. 87-en irtak alá, hogy az *oláh vallásra térnek át*. Ezt a fenyegetést valószínűleg be is váltják, ha az esperes és gondnok urak fel nem fognak lépni és a törvénytelen határozatot meg nem semmisítik. Hogy mennyire ad a nép kifejezést elhatározott akaratának, kitetszik abból, hogy e hó 9-én. midőn az oláh pap tartott egyházi beszédet, a templom zsufolásig megtelt s a kik be nem fértek, a templomkerítésben álltak meg. Hallomás szerint többen a reformátusok közül tényleg jelentkeztek a görög n. e. egyházba való *avertálásra*. A székely a törvényt tiszteli, de a törvénytelen bánásmódot nem tudja tűrni. Szó moru do-log lenne, ha a szép egyházközség egyeseknek törvényen és szokáson nem alapuló hasznáért szétzüllenék. Valóban ideje, hogy Csiszér Gábor esperes ur a legerélyesebb intézkedéssel vessen gátot a harapódzó tűznek.“ Eddig a jelzett közlemény.

PROTESTÁNS KÖZLÖNY

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

MEGJELNIK MINDEN VASÁRNAP.

SZERKESZTŐSÉGI SZÁLLÁS:

b.-farkas-utca 16. szám. hova a lap szellemi ügyeit illető küldemények a szerkesztő nevére czimzendők.

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre 6 frt. félévre 3 frt. évnegyedre 1 frt 50 kr.

HIRDETÉSI DIJ:

Egy négyszög centimetryi tér egyszeri hirdetésnél 3 kr.

KÉZIRATOK NEM ADATNAK VISSZA.

KIADÓ HIVATAL:

„Magyar Polgár” nyomdája, b.-közép-utca 2. sz., hova az előfizetések és hirdetési díjak küldendők.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: SZÁSZ DOMOKOS. — KIADÓ: AJTAI K. ALBERT.

Tartalom: Br. Vay Miklós elnöki megnyitó beszéde. A convent. — A műveletlen népek vallásainak egysége. — Az 1883. évi államségély. — Külföld. (Ausztrália. — Különfélék.

Br. VAY MIKLÓS ELNÖKI MEGNYITÓ BESZÉDE A CONVENTEN.

Főtiszteletü és méltóságos egyetemes convent! Engedjék meg a főt. és mlgs. convent mélyen tisztelt tagjai, hogy elnöktársammal együtt szíveink mélyéből üdvözlhessük, s magam részére, kinek főgondnoki hivataloskodásom alatt, Isten kegyelméből, ma a tizenegyedik conventet van megnyithatni szerencsém, agg korommal járó gyengeségeim iránti kiméletes kegyességöket kikérhessem.

Ugyanis, noha megfogyott erőim érzetében, de mégis tisztelnék tartám, — bizva a mlgs. és ftü convent annyiszor tapasztalt kegyességében — résztvenni ez alkalommal több fontos tárgyakra kiterjesztendő tanácskozásaiban, annyival inkább pedig, mert, fájdalom, nem csekély különben is azoknak számuk, kiket részben egyetemes egyházunk, részben közvetlenül maga conventünk, rövid idő elforgása alatt kiértek örök nyugalomra; ime, alig csukódott be 13 hónap előtt a tisztántuli főt. egyházkerület érdemdús főgondnoka gr. Degenfeld Imre gyászokorsója s ma, a vélünk utolsó conventünkön, mint annak egyik elnöke, még egyesült erővel működött, de különben is megannyi, nevét megörökítő monumentális emléket maga után hagyott Török Pál püspök urat vagyunk kénytelenek fájdalmasan nélkülözni!

De lehetetlen ez alkalommal meg nem emlékeznünk, a nevezetteknek sokkal fiatalabb nem rég elhunyt két tagjáról is hittársadalmunknak, úgy mint gr. Teleki Gyuláról, ki, míg egészsége engedé, a dunántuli egyházkerületnek volt buzgó főgondnoka s a patentális időkben bátor védője

autonom jogainknak és ifj. gr. Ráday Gedeon m. kir. honvédelminiszterről, ezen vallásához élete bár mennyire változatos helyzetében, mindig ritka hűséggel, hogy ne mondjam szívóssággal ragaszkodott hitsorsosunkról, ki megannyi benne méltán helyezett szép reményeinket vitte sirba magával.

Hogy pedig az enyészet fejeink felett ennyiszor összecsoportosult fellege még közelebből vesse árnyékát reánk, a mult hó végével szenderült váratlanul jobb életre Hegedüs László tagtársunk, kiben mit és mennyit vesztett a magyar reformált egyház, nálamnál jobban s mélyebben senki nem érezheti, nem fájlalhatja. Kidült még e napokban sorainkból a szelid, sok éveken keresztüli tagtársunk, Kántor Sámuel ur is, ki élete végeig példás hűséggel és buzgósággal viseltetett egyháza, hite s vallása iránt.

Mondjunk áldást ezen egymásután elhunyt jeleseink emlékére s örökítsük meg neveiket egyházunk évlapjain a — vajha nyomdokaikba lépő, példáikat követendő — maradék számára

Ezeknek előre lett bocsátásuk után kötelességemnek tartom a következők előterjesztését:

Megfosztatván conventünk néhai főt. Török Pál püspök ur halála által egyházi elnökétől, zsinati törvényeink értelmében mlgs. és főt. Nagy Péter erdélyi püspök ur volt szíves ügyeink közvetlen vezetését átvenni, azon időtől fogva együtt s egyetértőleg igyekeznék közös kötelességeinknek eleget tenni, — a minthogy legelőbb is a conventi egyik jegyző n. t. Tóth Sámuel ur segédelmével az utolsó convent által elrendelt feliratokat eresztünk illetőségeikhez utra; ezeknek pontonkénti elősorolásával annyival kevésbé kívánom untatni a mlgs. és ft. conventet, mivel válasz azokra mind eddig csak részben érkezvén, esetleg a scontró felolvasásánál úgy is elé fognak fordulni.

Ezután legsürgősebb teendőnknek véltük len-

ni annak lehetővé tételét, hogy az elnökétől megfosztott egyetemes tanügyi bizottság, a kolozsvári conventtól nyert több rendbeli fontos megbízásának hova hamarabb eleget tehessen; nem késünk tehát azt a múlt december hó 10-dikén Debreczenbe összehívni, a hol is annak nagy érdemű tagjai megjelenvén, magokat constituáltak s egyhangulag nagyságos és főtisztelendő Révész Bálint püspök urat kérték fel a néhai Török Pál ur halála folytán megüresedett elnöki szék elfoglalására. Mi lett légyen eredménye a nevezett bizottság öt napig tartott nagy szorgalommal s pontossággal tolytatott tanácskozásainak, arról az azokról vitt s immár nyomtatásban kezeinken forgó jegyzőkönyv teszen tanubizonyságot.

Hogy jelen conventünk figyelmét első sorban az egyetemi tanügyi bizottság jegyzőkönyvének 33-ik szakasza veendi igénybe s képzendi tanácskozásaink főtárgyát, mondanom sem kell, mert hiszen — éppen ez szól a zsinat által alkotott középiskolai szervezet és a köziskolai országos törvények egybe hasonlításáról s ennek ezekhez leendő idomításáról.

Az egyetemes tanügyi bizottságnak ide vonatkozó véleménye felett kell tehát ez alkalommal határozunk, — a mit csak minden viszonyaink gondos megfigyelése mellett tehetünk, ha azt nem akarjuk, hogy félszeg munkát tegyünk, mindenekelőtt saját erőnkkel kell e szerint számot vetnünk, — meg kell fontolnunk, mire s mennyire vállalkozhatunk, — melyek legyenek leg-sürgősebb teendőink és miként kellene eljárunk, hogy középiskoláink eddigi jelentőségüket s kivált jellegüket el ne veszítsék.

Annyi bizonyos és ezt a törvényhozás is beátta, hogy vannak középiskoláink, melyek maguk erejéből nem lesznek többé képesek az országos törvények követelményeinek megfelelni, a mint hogy ez vala oka, mindezt az ilyenek részére az 1883. XXX. t.-cz. 47. §-a kilátásba helyezé előre már az általuk esetleg kikérendő államsegély kiszolgáltatását.

Innen foiyólag s elővigyázatból történt aztán, hogy kolozsvári conventünk jegyzőkönyve 40-ik száma tanúsága szerint kötelességévé tétett az egyházkerületeknek az illetén segélyre szoruló tanintézetek összeírása, elrendeltetvén egyszersmind, mint ezt ugyanannak 44. száma mutatja, az is, hogy egyházi előjáróink tartóztassák vissza egyelőre az illető iskolafeltartó testületeket, bármilyen ily természetű szerződések kötésétől, sőt, ha ilyenek már kötettek volna, vagy köttetni szándékolatnának, azokat a convent tudta nélkül meg ne erősítsék!

Hogy ezen conventi, igen lényeges és jö-

vőre is feltartandó végzés nem vala felesleges, azt a tapasztalás bizonyítja be, mert noha, idő rövidsége miatt, az általam jelzett összeírás még végre nem hajthatott, de van már példa reá, hogy mint a rimaszombati egyesült protestáns gymnasiumnál, annak igazgató bizottsága szerződött a cultusminiszteriummal s e szerződés csak is azon okból nem léphetett mind eddig életbe, mert a magát a convent végzéséhez tartott illetékes püspökünk főt. Kun Bertalan ur azt a részéről szükségelt megerősítés előtt ide terjeszti fel jóváhagyás végett.

Egy hasonló, de még csak első stadiumban levő eset fog a máramaros-szigeti tisztán reformált Lyceumra nézve is előnkbe terjesztetni. És kérдем, vajjon ezen példák nem bizonyítják-e be elegendően, miként eljött légyen ideje, hogy ezen fontos kérdéssel szemben határozott állást foglaljunk?

Noha nem lehet tagadni, miként azt a maga helyén majd felolvasandó rimaszombati szerződésből látni fogjuk, s mely, mint praecedens, a későbbi ilynemű szerződéseknel is cynosurául fog szolgálhatni, hogy meg lett annál lehetőleg óva jellege iskolánknak, mit egyébiránt maga az 1883. XXX. t.-cz. sem zár ki; mind a mellett sem titkolhatom el abbéli óhajtásomat, hogy az illetén esetek mentől ritkábban forduljanak elő, meg lévén róla győződve, hogy azok tulságos elharapózása, csakis az 1848. XX. t.-cz. általunk soha szem elől nem téveszthető rendelete életbe léptetését odáznak el bizonytalan időre. De ha ez nem kívánatos, ha érdekében áll a magyar ref. egyháznak, hogy lehetőleg megóvja függetlenségét, bizhassék jövőre is semmi által ki nem pótolható önerejében, úgy nem szabad visszariadnia azon eszközök életbeléptetésétől sem, melyek részben legalább célhoz vezethetik, és a tekintetben magam részéről csak azt ismételhetem, mit más alkalmakkal is kimondék, de a mi ma már égető szükségé vált, hogy t. i. igyekezzünk mindenekelőtt koncentrálni szétágazó, elforgácsolt erőnket.

Ám maradjanak fel a jelenleg felesleges számmal levő s fájdalom nagy részben tengő, tökéletlen középiskoláinkból azok, melyek nélkülözhetleneknek fognak mutatkozni, de ezeket aztán rendezzük be mentől tökéletesebben s pedig magunk erejéből, tartsunk fel épen ily módon egy pár jó tanítóképezdét hittani intézeteink mellett, továbbá egy — a mi protestáns szempontból kiválóan lényeges — bölcsészeti bővített tanfolyammal egybekötött tanár-képezdét, végre egy, átmenetileg legfeljebb két jogakadémiát, de a mely aztán megfelelően rendeltetésének s ne csak kevés számú hallgatók népesítsék be gyéren annak padjait.

Jól érzem, hogy mind ezt könnyebb elmondani, mint teljes életbe léptetni, de a dolog fölött gondolkodni s legalább egyházkerületeink s egyetemes tanügyi bizottságunk figyelmét mind ezekre felhívni, talán ma sem időelőtti már.

Felemlitendőnek tartom még a következőket: először is azt, hogy a vallás- és közoktatási miniszter ur mult évi december 22-én 40700. sz. a. egy megkeresést intézett conventünkhöz, melyben előadja, hogy az érettségi vizsgálatra vonatkozó munkálatunkat óhajtaná január végéig kezébe vehetni, mert csak így válhatna lehetővé, hogy a középiskolai törvény 22. §-ának megfelelőleg, az egyetemeket és műegyetemet is majd meghallgatván, mindezek alapján kellő időben állapíthassa meg véglegesen az érettségi vizsgák szabályozását.

Ezen átiratra enökileg azt válaszoltuk, hogy a convent ideje tavaszra tűzvetvén ki, e felhívásnak majd az teend eleget; de e mellett czélszerűnek tartottuk mégis a tanügyi bizottság által e tárgyban már akkor elkészített javallatát csakis oly czélből terjeszteni fel a miniszternek, hogy láthassa abból, minő felfogása van az érettségi vizsgát illetőleg egyházunk tanügyi terén legfőbb javasoló testületének; ezen átiratra most már a convent van hivatva véglegesen megadni a választ.

Végül még egy tárgyat kívánok addig is általában megérinteni, mig az iránt mltsgs Beöthy Zsigmond ur, ki ez ügyre nézve tett fáradozásával kiváló hálára kötelezheti egyházunkat, be fogja adni jelentését, és ez, a maga helyén tüzetesen tárgyalandó országos közalap kezelésé, melyre maig alapítványi kamatok és járulékok fejében szeptember havától kezdve 1883-ra mintegy 50,000 frt folyt be.

Ezek azok, melyeket előleges tájékozás végett felemlíteni szükségesnek tartottam; későbbben elő fogjuk adni a többi tanácskozási szönyegre tartozó tárgyakat is, és a convent bölcsesége fogja elhatározni, mely sorban kívánja azokat felvételni.

Ezek után ismételve kérvén ki az elnökség részéről a m. és főt. convent kegyességét, tanácskozásainkat megnyitottnak nyilvánítom.

A CONVENT.

I. ülés.

Budapest, márcz. 17.

Ma ült össze újból Budapesten a kálvin-téri ref. gyülesteremben a convent, mely utolsó üléseit a mult év szeptemberében tartotta. Az elnöki székeket id. br. Vay Miklós e. ker. főgondnok és Nagy Péter püspök foglalták el, mellettük egyik oldalon Vályi János tiszántuli és Tisza László erdélyi főgondnokok, a másik oldalon Révész Bálint, Kun Bertalan, Pap Gábor püspökök, ezek után az

egyházkerületek megbizottai, összesen vagy 28-an, közöttük Kerkápolyi Károly, Mocsáry Lajos, Szilágyi Dezső, Tóth Sámuel, Ritoók.

Az ülés megnyitása előtt jól átgondolt, mély vallásos érzelemből fakadó s meghatólag előadott imában kérte Nagy Péter az ég áldását a convent munkálkodására, majd br. Vay Miklós nagy érdeklődéssel hallgatott beszéddel az ülést megnyitotta.

E magvas beszédet lapunk élén veszik t. olvasóink.

Az éljenzéssel fogadott elnöki megnyitó után felolvastaták gróf Lónyay Menyhért levelei és Fördös Lajos helyettes püspöké, melyekben tudatják, hogy betegségük miatt nem jelenhetnek meg az ülésen, hanem helyettük Vizsolyi Gusztávot és Sipos Pál esperest kérik behívatni, tudatván egyszersmind Fördös azt is, hogy a helyettes püspökségről való lemondását is gróf Lónyay elnöktársának bejelentette. Mindkét levél tartalma felett való sajnálkozása a conventnek jegyzőkönyvileg is kifejeztetett.

Tóth Sámuel jegyző előterjesztette a tárgysorozatot, mely a következő: A leltározó bizottságnak a Török Pál kezelése alatt volt pénzekekről és iratokról beterjesztett jelentése, minthogy azonban ezen leltárban össze vannak foglalva az országos közpénztárt és a conventet illető okmányok és értékek, ezeknek külön választása gr. Ráday Gedeon, Körmendy S. és Szabó Jánosból álló kis bizottságra bízott, jelentése holnapra bevértván.

A rimaszombati és márnaros-szigeti középiskoláknak az állammal kötendő szerződése kiadatik a jogügyi bizottságnak. — Láng Lajos, Molnár Sámuel oláhországi misszionáriusoknak és a bukaresti ref. iskolának segélyt kérő folyamodványaik kiadattak a missziói bizottságnak; Nagy Sándor labodi lelkész és a nagy bajomi egyház kérvénye kiadatott a közigazgatási bizottságnak. A vasárnap megünnepléséről mind az 5 kerület tett jelentést. E jelentések kiadatnak a közigazgatási bizottságnak; a lelkészképesítő vizsgálatok ügye ezuttal nem tárgyalható, a Dunamelléki és tiszai kerület nem küldvén még jelentést ez ügyben. A lelkészi nyugdíjintézetekre vonatkozó adatok beérkeztek, de ezek összeállítása sok időt igényelvén, ezuttal nem tárgyalatnak, hanem csak bizottságnak adatnak ki.

Tanácskozási tárgyal először, mint legfontosabb és legsürgősebb felvétellett az egyetemes tanügyi bizottságnak 1883. évi deczemberi jegyzőkönyve, mely kinyomatva lévén, felolvasottnak tekintetett s általánosságban elfogadott. Részletes tárgyalás végett olvastatott szakaszonként. A bizottság által készített tanterv és tananyagbeosztás minden különösebb vita nélkül elfogadott. Valamint azon határozatok is nagyobb harcot nem idéztek elő, melyek a zsinat által alkotott középiskolai szervezet és a középiskolai országos törvény egybehasonlításával megbízott küldöttség előterjesztése tolytán hozattak. Mindössze is azon óhajt fejezték ki többen, hogy indokoltassanak azon eltérések, melyek a tantervre és a tananyag beosztására nézve a kormány által kiadott és a tanügyi bizottság által készített szervezet között van. Erre Fülö Lajos előadta, hogy a tanügyi bizottság figyelemmel volt az országos tantervre s kombinatívra járt el; de némely pontnál az országos tantervtől, a protest. egyház érdekeire való tekintetből, el kellett térni; péld. a bölcsészeti, magyar irodalomtörténeti tárgyakból a prot. tanintézetekben többet kell felőlelni, mint az államiakban.

Annál hosszabb s élénkebb vita fejlődött ki, midőn „a középiskolák belrendtartására és fegyelmezésére vonatkozó szabályok“ tárgyalására került volna a sor.

Itt Fejes István először is azt az elvi kérdést vetette fel, hogy a convent által megálapítandó szabályok

-érvényesek lesznek-e feltétlenül az egyházkerületekre nézve, avagy ezeknek megmarad szabad statutum-alkotási joguk? *Filó* szerint ez iskolai szabályzatok készítésekor az egyházkerületek megegyezésre jöttek és így ezek a convent megerősítése után minden kerületre nézve kötelező erejűek. *Mocsáry* Lajos a zsinati törvényből ellenkezőt olvas ki, mint *Filó*; a zsinati törvény szerint, a convent hivatása az, hogy az iskolaügyet „irányozza“, azaz, hogy a főelveket jelölje ki, e munkálat pedig az apró részletekre is kiterjeszkedik, azért az nem lehet kötelező erejű a kerületekre. A convent terjessze fel az országos kormányra, hogy ő az iskolai szervezetre nézve ezt ajánlja, de hogy ebből a kerületek mit fogadnak el, afelől a kormány majd a kerületek határozataiból értesül. Ne oktroyaljuk ezeket a kerületekre, hadd fejtse ki majd az élet, hogy mi lesz ezekből kötelező erejű.

Jeney Victor: Még mindig átmeneti idöket élünk iskolai ügyeinkre nézve; minden fontosabb kérdés felmerülésénél nem lehet a zsinatot összehívni, azért bizta ez meg a conventet, hogy intézkedjék. Ha a convent határozata nem kötelező erejű, akkor ez alig nyom többet a latban, mint egy hírlapi cikk.

Hozzá szólottak még ehhez az ügyhöz *Beöthy* Zsigmond, *Balogh* Imre, *Ritók*, *Kun* Bertalan, *Lükö* Géza, *Tisza* László, *Makay*, *Révész*, *Kovács* Ödön, *Nagy* Péter, újból *Mocsáry*, br. *Vay* Miklós. Abban egyetértettek majd mindannyian, hogy a dolgozathoz azok a szakaszok, melyek elvi kérdéseket tartalmaznak, egyetemesen kötelező erejűeknek tekintessenek; de az apróbb részletekre kiterjeszkedő intézkedésekkel szemben többen s kivált a tiszáninneri kerület küldöttei fentartani kívánták a kerület önálló intézkedési jogát. Az idő már előre haladván, abban állapodtak meg, hogy a tanügyi bizottság munkálata adassék ki a convent tanügyi bizottságának, azzal az utasítással, hogy az a holnapi ülésre jelölje ki, hogy mely szakaszok tartalmaznak főbb irányelveket, tehát melyek meghagyandók, s melyek tartalmaznak az egyes kerületek által módosítható részletes utasításokat.

Ezzel a mai ülés bezárattott.

*

II. ülés.

— márcz. 18.

A tegnapi ülés jegyzőkönyvének hitelesítése után az egyetemes tanügyi bizottság jegyzőkönyvének tárgyalása folytatott. De mielőtt az érdemleges tárgyalásba belemocsátkoztak volna, *Filó* Lajos, mint a ki az egyetemes tanügyi bizottságnak is egyik tagja s az az által készített tanterv és szabályok alkotásában is jelentékeny részt vett, előterjeszti a miniszteri és a tanügyi bizottsági tanterv közötti különbséget; s kimutatja, hogy a kettő között lényeges eltérés alig van; az algymnásiumi osztályoknál mindössze is annyi van, hogy a miniszteri terv szerint a 3. és 4. osztályokban a latin olvasmányokat inkább antológiák képezik, míg a convent elé adott tanterv szerint lehet használni egy-egy classikus író, p. o. *Phaedrus*, *Corneliust*, *Julius Caesart*; továbbá, hogy a miniszteri terv szerint a földrajz a természetrajzzal együtt tanítandó, a reform. tanterv szerint pedig nem. A felsőbb osztályoknál pedig az a főeltérés, hogy a miniszteri terv a lélektan és logika a 8-ik osztályban adatik elő, a mely osztályban a növendékek különben is igen meg vannak terhelve s így alig marad idejük a bölcsészeti nehéz tárgyak kellő feldolgozására; ellenben a conventi tanterv szerint a bölcsészeti propedeutika és lélektan már a 7-ikben, a logika pedig, kissé bővebb terjedelemben, 8-ikban adatik elő s ily módon az ifjak az egyetemi tanulmányok-

hoz alaposabban készíttetnek elő. Végül különbség van abban, hogy a reform. tanterv szerint az ének mind a 8 osztályban tanítandó, és pedig a 4 alsó osztályban hetenként két-két, a 4 felső osztályban egy-egy órán s így összesen 12 órán, hogy így a templomi énekekben is gyakoroltassanak az ifjak. Ellenben az állami terv csak a 4 alsó osztályban rendeli az énektanítást. Egyébiránt — mondá — az eltérésekre nézve felvilágosítást nyújt a tanterv indoklása. Ezen előterjesztésére az elnök köszönetét nyilvánította s az egész terjedelmében könyvbe vitetni rendeltetett.

Ezután felolvastattak az egyes tanügyi bizottság jegyzőkönyvének 11., 14. és 26. sz. a. pontjai, melyek elfogadtattak és az egyetemes reform. egyház figyelmébe ajánlattak. E pontok szerint: a) óhajtott, hogy az összes gymnasiumi vallásoktatás lehetőleg kevés, de mindenkifelett lelkeszképzetségi jellemű egyének kezébe összpontosítottassék; b) a középiskolák részéről az év végén kiadandó évi értesítőkből a magyar írásbeli dolgozatok tárgyai is mindig közölve legyenek; c) a mértani rajzról szóló pontnál elfogadtatott az állam tantervéből a rajzoló geometriára ajánlott tananyag felosztása az óraszámokkal együtt.

A középiskolák belrendtartására és fegyelmezésére vonatkozó szabályok tárgyalására kerülvén a sor, kimondott, hogy a mely intézeteknél állandó igazgatók vannak, ott ezentul is ilyenek maradnak, egyebütt pedig, hogy legalább három évre választandók. Az a pont pedig töröltetett, a mely azt javasolta, hogy az igazgató tagja az igazgató tanácsnak, az iskolát fentartó testületnek s az egyházkerületi közgyűlésnek. Mert hiszen — mint *Szilágyi* Dezső megjegyezte — az egyházi törvények szerint az igazgató tagja az egyháztanácsnak, a kerületi gyűlésre pedig az iskolaszék választ képviselőt.

„Az egyes tanárok“-ról szóló szakasz e) pontjából a „lehetséges“ szó kihagyatott. „A tanári szék“-ről szóló szakasznál abból a passzusból, hogy a tanár a tanári szék gyűlésein megjelenni tartozik, s ha mégis legyőzhetlen akadályok miatt meg nem jelenhetne elmaradását az igazgatónál eleve bejelenteni és igazolni köteles. — *Filó* javaslatára kihagyatott az eleve való bejelentés kívánása, hanem csak utólagosan kell igazolni; *Kerkápoly* indítványára pedig kimondott, hogy az ülésen nem csak megjelenni, de azon folytonosan jelen lenni tartoznak. A tanári széken titkos szavazásnak csak személyi ügyekben van helye.

Az igazgató-tanács a terv szerint legalább 9, legfeljebb 19 tagból kell hogy álljon. Ez ellen *Körmendy* Sándor szólalt fel, soknak tartván némely vidéki kis gymnasiumra nézve, hol az utazás is sok költséget emészt fel, a 9 tagot, elégnek vélvén 5 tagot. De a többség meghagyta a szöveget.

A „Rendtartás“ cikk tárgyalása kezdetén gr. *Ráday* Gedeon szólalt fel. Ha szorosán nem ide tartozik is — ugymond — de itt sincs helyén kívül egy bajnak orvoslásáról gondoskodni. Neki a protest. iskolák ügye kiválóan lelkén fekszik s óhajtja, hogy valamiképen az államiak által felül ne mulassanak, a melyeknél pedig mai napság oly nagy a rend és pontosság. Egy más szakaszról kimondott a tanárok által adandó órák számának a maximuma, nehogy azok túl legyenek terhelve; de másrészt meg azt tapasztaljuk, hogy a tanárok a kiszabott órákon túl más intézetekben is adnak órákat. Neki ez ellen kifogása nincs, csak azt kívánja meg, hogy e miatt a felekezeti tanintézeteink ne szenvedjenek csorbát, hogy ezekben az órárend a magánórák miatt ne forgattassék fel, s a tanárok ne fáradtan vagy az órákat megcsonkítva végezzék teendőiket. Ezért ő óhajtana, hogy minden tanintézetnél álla-

pittatnék meg a tanítási idő, p. o. 8—11 és délután 2—4 és ez időn belül a tanár, akár van órája a felekezeti intézetben, akár nincs, másutt ne adhasson órát. Kerkápoly ezzel szemben előadja, hogy az ily óraadások főként csak a fővárosban divatoznak, itt pedig a fővárosi élet drágasága kényszeríti erre a tanárokat; tehát annak csak úgy lehetne elejét venni, ha oly fizetés adatnék a tanároknak, mely azoknak tisztességes megélhetést biztosít. De meg egy kitűnő tanerő még elforgácsoltan is többet használ, több sikert mutat fel, mint egy csekély fizetésen tengődő gyenge tanerő. Azután még az országos törvényben különben is meg van már állapítva a tanárok által adható órák számának maximuma s így felesleges volna itt intézkedni. Gr. *Ráday* azt látja nagy bajnak, hogy az illető felügyelő hatóságok nem gyakorolják kellőleg az iskolák felett a felügyeletet, s nem is gyakorolhatják, ha nincsenek megállapítva a tanárok által megtartandó szabályok. Ő különben nem a fővárosi, hanem az összes hazai reform. középiskolákra való tekintetből szólalt fel. *Filó* javasolta, hogy a felügyelő hatóságokról szóló 103. §. e szakaszba tétessék át.

Az „osztálytanácskozmány“ című szakasz 8-ik pontjából töröltetett ez a passzus: „tananyag diktálása meg nem engedtetik“, hanem csak ez mondatott ki: „Az oktatásra feltétlenül tankönyvet kell használni.“ Az ezen szakasz 13—15. pontjai a konventi tanügyi bizottságnak újabb szövegezés végett kiadattak azzal az utasítással, hogy az évi végvizsgálatokra nagyobb súly helyeztessék, mint a tervezetben van.

A „tanulókat illető rendtartás“ első fejezet d) pontjánál kimondatott, hogy a középiskolába magát felvétetni kívánó tanulótól nem lehet felvételi vizsgálatot követelni, ha az népiskolai bizonyítvánnyal igazolja képességét. Az „erkölcsi magaviselet és illedelemről“ szóló szakasz elfogadott, annak 9-dik pontjánál tett kis módosítással. Az ülés holnap 10 órakor folytatatik.

III. ülés.

— márcz. 19.

A convent mai ülését báró *Vay* Miklós d. e. 10 órakor nyitotta meg. A tegnapi ülés jegyzőkönyve csekélyebb megjegyzésekkel hitelesítettén, dr. *Kovács* Ödön, egy a tegnapi üléstől kiküldött bizottság nevében javaslatot nyújt be a középiskolák belső rendtartása és fegyelmezésére vonatkozó szabályok 13. és 14. szakaszainak fogalmazásáról. A javaslat szerint a 13. szakasz azt a rendelkezést tartalmazná, hogy a középiskolák minden osztályában az év végén évfizsgálók tartatnak, az izgató-tanács küldötteinek s az osztálybeli tanárok jelenlétében. A tanulók a vizsgán adott feleleteik s az egész év folyamán tanúsított előhaladásuk egybevetésével kapják az osztályzatot. A 14. szakaszban fentartandónak véli a bizottság, ott, a hol az idáig szokásban volt, az évfizsgáló nyilvános vizsgát, hogy a szülők és a közönség az intézet vezetéséről, a tanítás szelleméről és módszeréről tudomást szerezhessen. E vizsgán azonban a tanulók osztályzatot nem kapnak.

Körmendy Sándor szükségesnek és méltányosnak tartaná, hogy a nyilvános vizsga eredményei a második évfizsgáló vizsga osztályzatait befolyásolják.

Molnár Béla a decorum kedvéért tartott nyilvános vizsgákat feleslegeseknek tartja; de ha megmaradnak is, a tanulóknak ott adott feleleteit nem szeretné az évi osztályzat megállapításánál tekintetbe venni.

Filó Lajos azt hiszi, hogy a bizottság javaslatában „évfizsgáló“-nak nevezett vizsga is nyilvános lesz, s így egy második vizsgát feleslegesnek tart.

Gróf *Ráday* Gedeon teljesen osztozik *Filó* nézetében. Veszedelemesnek, mert zavarónak tekinti a két vizsga felállítását. A mellett van, hogy egy évfizsgáló vizsga tartassék. Legyen az nyilvános és szigorú. A parádés vizsgával azt érjük el, hogy a szintén nyilvános évfizsgáló vizsgáknak nem lesz közönsége.

Jeney Viktor szintén az egy évfizsgáló vizsga tartását pártolja. De még e vizsga eredményeinek sem engedne nagy befolyást a tanulók osztályzataira, mely az osztályzatokat megállapítja, az évfizsgáló vizsga előtt kellene már összeülni.

Kiss Áron a bizottság javaslata mellett emel szót, mert a javaslat a „parádés“ vizsgára nem fektet súlyt s csak azért tartja azt, a hol eddig szokásban volt, fentartandónak, mert egy régi szokás gyakorlását nem akarta lehetetlenné tenni. Dr. *Kovács* Ödön zárszóval élve, konstatálni kívánja, hogy a bizottsági javaslat a cél, hogy az egyház minden középiskolájában olyan évfizsgáló vizsga legyen, mely az osztályozásra befolyjon, kimeríti. A parádésnak nevezett, de az ő nézete szerint nem felesleges nyilvános vizsgát szükségesnek tartja ott, a hol szokásban van, mert a közönség ott szerezhethet magának meggyőződést az intézet szelleméről, a tanárok modoráról stb.

Az egyetemes gyűlés ezután szavazással döntött, még pedig úgy, hogy a 13. szakaszt elfogadta a bizottság javaslata szerint, a fentebb előadott értelemben; a 14. §. töröltetett.

Tovább tárgyalatván ezután a szabályzat, nagy vita támadt azoknál a rendelkezéseknél, melyek a tanulók fegyelmi büntetéseire vonatkoznak.

E büntetések közt fel van sorolva, hogy 14-ik életévüket be nem töltött tanulók erkölcsi vétség, megalkodottság esetén testi fenytéssel is sujthatók. A vitában, mely ez érdekes kérdés fölött megindult, mint a testi fenytés hívei: *Jeney*, gr. *Ráday* Gedeon, *Kornis* Albert, *Sipos* Pál, *Baksay* Sándor, *Filó* Sándor, mint ellenei: *Makay*, dr. *Kovács* Ödön, *Fejes* István, *Lükő* Géza, *Szász* Domokos, *Ritók* Zsigmond vettek részt. *Baksay* Sándor indítványozta, hogy a szabályzatban felsoroltassanak az esetek, a mikor a testi fenyték alkalmazható, *Filó* Lajos sem lát a testi fenytés alkalmazásában veszedelmet, mert a javaslat szerint az csak a tanári szék elrendelésére, a nyilvánosság kizárásával lenne alkalmazva. Indítványt tett azonban, hogy e büntetéssel csakis az első és másodosztályu tanulók legyenek sujthatók.

Kovács Ödön a testi fenytést a szülők jogául kívánja fentartani. A tanári szék azonban, olyan esetben, mikor valamely tanulóval azonban a többi fegyelmi büntetések már mind alkalmaztattak, sikertelenül, s nem volna más hátra, mint az elcsapatás, akkor e körülményre az illető tanuló szülői figyelmeztethetnek s azok alkalmazhatják a testi fenytést. Az egyetemes gyűlés ezután úgy az eredeti javaslatot, mint a tett indítványokat elvetette. E szerint a testi fenytésről szóló pont a szabályzatból kimarad.

IV. ülés.

— márcz. 20.

A mai ülés a jegyzőkönyv hitelesítése után az egyetemes tanügyi bizottság 33 s következő számú pontjait vette tárgyalás alá. E pontokban részletesen elősoroltatik, hogy a zsinat által alkotott középiskolai szervezet, mely pontokban egyezik az országos középiskolai országos törvénnyel és melyekben tér attól. Ezen pontok tárgyalása felettébb nehézkes és sok időbe kerülő lett volna, ha a tanügyi bizottság jegyzőkönyvének pontjait sorra veszik

és a két szervezetet most újból maga a convent hasonlította volna össze pontról-pontra. Ezért a tegnapi ülésben a convent egyik jegyzője *Filó* Lajos megbízott, hogy eleve tanulmányozza át ezen pontokat és a mai ülésben referáljon.

Először is tehát ő referált, előadván, hogy a zsinati szervezet §§-ai négy osztályba tehetőek. Vannak, a melyek az országos törvénnyel teljesen összhangzanak és így, a melyek érintetlenül hagyandók, vannak, a melyek pótolandók, ismét, a melyek módosítandók s vannak, a melyek elvetendőek. E három utóbbi osztályba tartozó pontoknál lehetőleg kimerítően kimutatja az eltéréseket és legtöbb pontnál indítványt is tesz a két szervezet közötti eltéréseknek miként leendő kiegyenlítésére. Ő leghelyesebbnek látná, ha a convent az egyező pontokat általában megerősítené, nemcsak az eltérő pontokat venné tárgyalás alá. Ez a javaslat el is fogadtatott, ezt tartván — mint *Lükő* is kifejtette a rövidebb utnak.

A zsinati szervezet 93. §., mely új tanintézetek miként leendő felállításáról szól, az országos törvény 8-ik §-a értelmében pótolatott, hogy t. i. új nyilvános középiskolák felállításánál a felállítók kötelesek az intézet megnyitása előtt legalább 4 hónappal szándékukat bejelenteni a vallásügyi miniszternél, felterjesztvén az intézet szervezeti szabályait, tanrendjét stb. A 97. §-a szerint a zsinati szervezetnek a helyettes tanárokat alkalmazott egyének kötelesek 2 év alatt a tanári vizsgát letenni, míg az országos törvény 3 évi időt enged. Ez utóbbit fogadta el a convent is. A tanárok számára nézve eltérés van, az állami törvény szerint legalább annyi tanár alkalmazandó az igazgatótól *kivül*, a hány az osztályok száma, a zsinati szerint pedig az igazgatóval *együtt*, hozzátéve az állami törvény, hogy a vallás-tanárok nem számítatnak a rendes tanárok közé.

Beőthy ajánlja az országos törvényhez való alkalmazkodást. *Csonka* indítványozza, hogy ne alkalmaztassanak külön vallástanárok, mert ez nagy terhet ró intézeteinkre, annyival is inkább, mert a mi intézeteinkben több óra adatik a vallástánból, mint az állami intézetekben. A vallástán tárgyai osztassanak meg az intézet rendes tanárai között. Erre *Pap* Gábor megjegyzi, hogy ez nem okoz nagy nehézséget, mert alig van két gimnásiumunk olyan, a melyben a vallástanárok más tantárgyat is ne tanítanak. Végzésül kimondta a convent, hogy az osztályok számával egyenlő számú tanárok alkalmazandók az igazgatótól *kivül*.

A 99-ik §. ellentétben áll az országos törvény 60—61. §-aival. A zsinati szervezet szerint „a tanárképesítés módját az egyetemes convent szabályrendeletileg állapítja meg“, az országos törvény pedig a vizsgáló bizottságnak a magyar egyetemeken való szervezési jogát fentartja. A tanügyi bizottság már azon javaslatot terjeszti elő, hogy miután a protest. felekezeti érdekek megóvására s a ref. iskolák protest. szellemének erősödésére nélkülözhetlen kellék az, hogy a tanárképesítés felekezeti hatóságok útján is eszközölthessék; s miután a kormány találhat oly módot, hogy — mint az érettségi vizsgálatoknál — főfelügyeleti jogának gyakorlására nézve garanciát nyerjen, ezért a prot. tanárképzés ügyére ez alkalommal is hívassék fel a kerületek s a convent figyelme.

Kovács Ödön szerint most ez az ügy mellőzhető, mert most a középiskolákról van szó, de még jelenleg nincs is a felekezetenek szándéka képezdét felállítani.

Nagy Péter: Nem szakítunk az országos törvénnyel, de jogunk van képezdét állítani, azért hívassanak

fel a kerületek ily érdemben teendő indítványok benyújtására.

Tóth Sámuel: Már a múlt évben megbízott a tanügyi bizottság egy protest. tanárképezde tervének elkészítésével, a bizottság ezt még nem készítette el, azért az ezuttal felterjesztett javaslat csak tudomásul veendő.

A convent ezt a nézetet fogadta el.

A 100. §., mely így szólott: „Külföldön nyert tanári oklevelek érvénye felett esetről-esetre az egyetemes convent határoz“, a tanügyi bizottság jelentése szerint az országos törvény 60—61. §-ainál fogva tárgyalanná válván, törölnendő.

Kovács Ödön szerint nem vált tárgyalanná. Mert igaz ugyan, hogy a külföldön nyert oklevelet a prot. felekezet nem nostrifikálhatja, ha a kormány nem nostrifikálja, de ha a kormány azt érvényesnek nyilvánítja is, abból nem következik, hogy a convent is azt olyanul tekintse. *Filó* Lajos: Nincs joga a felekezetenek a kormány eljárását fölülbírálni, de van joga az illetőt meg nem választani. Az említett 100. §. töröltetett.

A 101-ik §-nál, mely a tanároknak az egyházkerület által való megerősítéséről szól, *Körmeny* szólalt fel, méltánytalannak s gyakori összeütközésre vezethetőnek találván, hogy az egyházközségeknek, pátfogóság, egyházmegyék által fentartott intézetek tanárait is az egyházkerület erősíse meg, mely pedig azok fizetéséhez semmivel sem járul. *Nagy* Péter felszólalása után az eredeti szöveg meghagyott.

A 103. §-nál azon óhajítás fejeztett ki, hogy miután gyakorta előfordul az egyházi törvényekben s szabályokban ez a kifejezés „egyházi főhatóság“, tehát, mondassék ki, hogy mi értendő ez alatt, s mit értsen ez alatt a miniszter is.

A 104. §. nál *Kovács* Ödön szólalt fel, mondván, hogy a zsinati szervezet óvakodott a tanári fizetések minimumát megállapítani, ne csak arra hívja fel a kerületeket a convent — mint a tanügyi bizottság javasolja — hogy terjeszszék ki gondoskodásukat a tanárok tisztességes fizetésének eszközzésére, hanem hívja fel arra is, hogy terjeszszék be a kerületek minden iskolából a tanári fizetések jegyzékét. Ezen indítvány elfogadtatott.

A 120. §-nál, mely a tanulók kicsapásáról szól, elfogadtatott azon javaslat, hogy az összes hazai tanintézetekből fegyelmi uton kizárt tanuló ügyében hozott határozat részint evidenciában tartás, részint foganatosítás végett a miniszterhez felterjesztendő. A 122. §., mely osztályok összevonásáról szól, az országos törvény 14. §-ára tekintettel módosítottatik. A 125. §-nál *Kerkapoly* szólalt fel. A „pártfogóság“ ugymond ezen szabályokban, több helyütt említetik, de hogy az micsoda, ő nem tudja, s az egyházi törvényekben sincs kifejtve. Hogy a pártfogó mi, azt tudja, de pártfogóságot nem ismer. A convent más tagja sem tudott erre határozott feleletet adni, azért átugrottak rajta. Még a 134. és 135. §§-ok, melyek a vagyonkezelésről és statisztikai adatokról szólnak, az országos törvény kívánalmához képest némileg bővítettettek.

Ezzel ezen szakasz is letárgyaltván, a jegyzői kar megbízott, hogy az összes szervezeti szabályokat a convent által tett módosítások s határozatok szerint állítsa össze, és nem a conventi jegyzőkönyvbe, hanem külön füzetben adja ki.

Következett ezután az érettségi vizsgák rendezésével megbízott küldöttség javaslata, mely az 5-ik pont utolsó alienájának kihagyásával elfogadtatott.

Végül a vasárnap megünneplése iránt kiküldött bizottság javaslata, továbbá a nagybajomi egyház és Nagy Sándor tábodi lelkész ügye tárgyalatott.

A tanácskozást holnap d. e. 10 órakor folytatják.

A MŰVELETLEN NÉPEK VALLÁSAINAK EGYSÉGE.

Dr. A. Reville nyomán.

(Folytatás.)

A varázsló hatalma egyedül a benne lakozó, s általa működő szellem hatalmában áll. Már maga az a tény, hogy a szellem az ő szolgálatát igénybe veszi, elegendő arra, hogy személyét a szellem hatalmának végrehajtó közegevé tegye; s hogy annak természetfeletti tulajdonait ő reá átruházza.

Innen van, hogy lehelle, nyála, izzadsága, sőt még tekintete is gyógyító hatással bír. Mindeme tulajdonságok azonban, mint egy központban, varázspálcájában egyesülnek. Ha a ragályos betegségeket, melyek érintkezés által egyik egyénről a másikra átszarmaznak, a gonosz szellemek művének tekinték: akkor ép oly elfogadható s természetes volt az a másik nézet is, hogy a jó szellemek ép oly módon hatnak e betegségek megszüntetésében.

Nem egy általánosan ismert jelenség bizonyít azon föltevés mellett, hogy valamely dolognak része, darabja, töredéke részt vesz az egésznek életében, a melytől elszakítottuk. A kigyónak, gyíknak, vagy féregnek törzsétől elszakasztott testrésze ugyanazon módon látszik tovább élni, mint az egész test. Az élőfának egy kicsiny sarjadványa más helyre átplántálva ugyanazon fát producálja. Innen van az a babonás nézet, mely a részletnek, vagy darabnak ugyanazt az értéket tulajdonítja, melylyel az egész birt. Az oroszlának egy csontja erőt és bátorságot ad; a koponyának egy darabkája közli azzal, a ki magánál hordja, a meghaltak minden tulajdonait. Így a varázsló az emberi testnek legparányibb részecskéit, pl. haját, levágott körmeit, felhasználhatja az illető ártalmára, sőt még árnyékát is megvarázsolhatja.

Nem lehetne az ember sorsára semmi befolyást gyakorolni? Némely jelenségek, melyek bizonyos tekintetben megegyeznek egymással, ok és okozati viszonyban állóknak tartatnak. A kakas hajnali kukorikolásával a fény, a világosság közeledtét hirdeti, képesnek kell hát lennie, hogy visszaadja látását annak, ki elveszté azt; ezért a vaknak kunyhójában kakasfejet akasztanak fel. Hogy a vadászat vagy halászat jól üssön ki, rajzolnak a falra egy szerencsés fogást. Végre előáll a közép korbán anynyira félelmes *ördögidézés* babonája.

Az előjelekből, vagy sorsvetés által történő jövőndő mondás azon előfeltételen nyugszik, hogy a dolgok folyama egy bizonyos pillanatban kedvező vagy kedvezőtlen lehet. Most a rész hat az egészre, majd az egésznek általános iránya szabja meg a részét is. Ha az előjel kedvező, akkor bizalommal kezdhet az ember az utazás, a vadászat, vagy egyéb vállalatába; ellenkező esetben azonban dőreség volna utra menni, vadászatra indulni, vagy bármibe is belefogni. Csontokon és köveken látható alakzatok s szeszélyes vonalkák, bizonyos szabályok szerint megfejtve adják tudtul, vajjon a dolgok folyama kedvező-e vagy nem. A láthatár azon pontja, a merről a madarak feléd röpködnek (keletről-é, a világosság, boldogság

és élet honából; vagy nyugatról, honnan semmi jó nem jöhet?) a mely oldalodról közelednek; a mily sebességgel röpködnek; mindezek megannyi előjelei a szerencsének vagy szerencsétlenségnek.

A varázsló *magasabb rangu* jövőndőmondó volt, mint-hogy a kijelentések, melyeket részint sorsvetés által, részint előjelekből nyert, mintegy megszenteltettek a szellem tekintélye által, melynek ő organuma vala. Most még egy pillanatig meg kell állapodnunk a varázslás azon két jelenségénél, mely a vallásos gondolat fejlesztésében oly kiváló szerepet játszott.

A szellemek, melyeknek a varázsló nagy hatalmát köszönheti, nem tartózkodnak folyton ő benne. Rendesen izgató szerekhez, mámorító italokhoz, füstöléshez, hangos kiabáláshoz stb. kell folyamodnia, hogy a szellem megszállja, *kiáltása* által felkelti a szellemet, vagy szellemeket, kiknek segítségére szüksége van; *idéző hatalma* által pedig kényszeríti, hogy parancsának engedelmeskedjenek. A szellemek ellentállani nem képesek a hozzája intézett *idéző* felhívásnak, miért is a varázsló kezdé magát feljebb valónak érezni és tartani a hatalma alatt álló szellemeknél.

Ne feledjük el, hogy az animismus szellemei nagy sokaságuknál fogva nem mindenhatók; magok is bizonyos törvények alá lévén vetve, kényszeríthetők, hogy meghódoljanak a varázsló hatalmának s akarátának, ha ez a maga mesterségében elég ügyes, s rendelkezik azon titkok felett, melyek őt a szellemek feletti uralkodásra képesítik. E titok rendszerint valamely rejtélyes, titokszerű, homályos formula használatában áll. A szavak *magicus* erőt nyernek.

(Folyt. köv.)

NAGY ZSIGMOND.

AZ 1883. ÉVI ÁLLAMSEGÉLY.

(Folytatás.)

Rendszeresített segélyek.

I. Vajda-Hunyad zarándi e. megyéből.

Petrosényi I. egyházba beszolgáló papnak 50 forint. Most a hátszegi papnak. — Nagyrápolti tanítónak 40 frt. Összesen: 90 frt.

II. Gyulafejevári egyházmegyében.

Gruzda Domokos tövisi papnak 70 frt. — Székely László tövisi tanítónak 30 frt. Összesen: 100 frt.

III. Kolozs-kalotai egyházmegyében.

Zsoboki egyházközség tartozása kamatjába 30 frt. — Alsójárai papfizetés pótlására 80 frt. — Kajántói papfizetés pótlására 30 frt. — Egeresi pap Sófalvi Miklósnak 20 frt. — Egeresi tanító Kálmán Istvánnak 15 frt. — Dévai Mihály bábonyi tanítónak 15 frt. — Nyirő Lajos kajántói tanítónak 10 frt. Összesen: 200 frt.

IV. Szilágy-szolnoki egyházmegyében.

Sülelmed-czikói papnak 100 frt. — Sülelmed-czikói tanítónak 40 frt. — Valkói beszolgáló papnak 50 frt. — Egerházi tanító Molnár Miklósnak 20 frt. Összesen: 210 forint.

V. *Deési egyházmegyében.*

Kaczkó egyházköri papnak 100 frt. — Kidei egyházközség papjának 50 frt. — Pánczélcehi egyházközség papjának 50 forint. — Esztényi pap Bántó Mihálynak 50 frt. — Alsótőöki tanító Czinege Mihálynak 20 forint. — Némái tanító Farkas Sámuelnek 15 frt. Összesen: 285 forint.

VI. *Széki egyházmegyében.*

Apanagyfalusi papnak és tanítónak 150 frt. — Viczei egyházközség papjának 100 forint. — Viczei egyházközség tanítójának 25 frt. A néhai tanító özvegyének. — Kudui pap Szathmári Sándornak 20 frt. — Légeni pap Szabó Józsefnek 20 frt. — K.-Iklódi levita Török Károlynak 20 frt. Összesen: 335 frt.

(Vége köv.)

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1884. márcz. 22.

— **Előfizetési felhívást** a közelgő évnegyedre külön nem bocsátunk ki. T. olvasóink meggyőződhetnek egy évnegyed lefolyása alatt is arról, hogy lapunk változatosság, élénkség és tartalomgazdagság tekintetében a fokenkénti haladás mily félreismerhetlen jeleit hordozza magán s hogy a szerkesztőség és kiadóhivatala vállvetve, lankadatlan igyekezettel buzgolkodik azon, hogy a magyar prot. lelkészkar kezébe egy hozzá méltó lapot adjon, beltartalom és külcsin tekintetében. Irányelveink, lankadatlan buzgóságunk maradnak jövőre is a régié s bizton reméljük, hogy olvasóink sem fogják tőlünk megvonni eddig tapasztalt pártfogásukat. Kérjük tehát az előfizetések pontos megújítását és az esetleges hátralékok szives törlesztését.

— **Lapunk szerkesztője** a conventi tárgyalásokban való részvétel végett, melyek különben — a jelekből ítélve — e sorok írásakor már véget értek, Budapesten időzik.

— **Lapunk terét** e számunkban majdnem kizárólag terjedelmes és hű conventi tudósításaink foglalták le, elannyira, hogy rendes rovataink legnagyobb része kiszorult. A lap oeconomiájának ilyen változásaért reméljük t. olvasóink elnézését.

— **A jótékonyosság és az üzlet** nem olyan különvált fogalmak, a mint azt az anyag-elviség szigorú barátai fennen hirdetik és tanúsítják. Élénk és fényes tanúbizonyosságát adta és adja ennek évente két kolozsvári tekintélyes pénztár: a kisegítő-takarékpénztár és a takarékpénztár részvénytársaságok, melyek üzleti tiszta jövedelmükből tekintélyes összegeket fordítanak közszélokra. A takarékpénztár ez évben 700, a kisegítő-takarékpénztár pedig 1175 frtot juttatott jótékony, iskolai és közmívelődési célokra. Oly tettek, melyek önmagukat dicsérik.

— **Szilágy-szolnoki egyházmegyénk** tavaszi közgyűlése Sz.-Somlyóra, e hó 30-dikára hivatott egybe. A közgyűlést megelőzőleg előértekezlet fog tartatni, a tisztviselők megválasztása tárgyában, s ez érte-

kezletről a közgyűlés tagjai testületileg fognak a templomból vonulni, hogy a közgyűléssel kapcsolatos Zwingli-ünnepélyen megjelenjenek. Ez ünnepély szónoka — mint halljuk — Benkő Lajos hadadi lelkész lesz; ünnepi imát az esperes tart.

— **A dunamelléki egyházkerület** helyettes püspökségéről *Fördös* Lajos, kecskeméti főesperes, leköszönvén, *Sipos* Pál pesti főesperes és főthi lelkész lett a kerület helyettes püspöke. A kerület márczius 24-iki, előre láthatólag igen zajos, gyűlésén az új helyettes püspök fog Vizsolyi Gusztávval, mint helyettes főgondnokkal, elnökölni. Lónyay Menyhért grófot súlyos betegsége tartja vissza a gyűléstől.

— **Sámi László siremléke** iránt a szerződés Lorencz Ferencz helybeli sírkőfaragóval megkötött. A siremlék, mely egy gulából fog állani, Sáminak carrarai márványból kivésett dombor-mellképével, ez évi október 23-ára, a „mint-ember“ halálának harmadéves évfordulójára készül el, akkor ünnepélyesen le is fog lepleztetni. Örök emlékeként a tiszteletnek és kegyeletnek, melylyel a nagy férfi emléke iránt egy egész hazarész közönsége viseltetik.

— **Kolozsvári tanító-körökből** két érdekes mozzanatot jegyezhetünk föl. Az egyik az, hogy az országos *tanítói árulász* ügyében a kolozsmegyei tanítótestület körében gyűjtés közelebből kezdetét veendő. A központi választmány egy 5 tagu bizottságot küldött ki a teendő intézkedések megállapítására. — A másik a tanító-képezdei növendékek egyévi önkéntességre vonatkozik. A kolozsvári tanító-képezde igazgató tanácsa u. i. folyamodott a miniszteriumhoz, az egy évi katonai önkéntesség kedvezményének a képezdei növendékekre való kiterjesztése tárgyában. Több állami tanítóképezde s ezek közt a budapesti I. kerületi is csatlakoznak a kolozsváriak kérelméhez.

— **A brassói ág. ev. magyar egyház** tudvalevőleg adakozást nyitott a végből, hogy a begyűlendő összegből egy alap legyen megteremthető, melyen a magyar ev. egyház, a szásztól külön valva, külön is élet-erősen szervezkedhessék. A hozzánk is beküldött kimutató szerint a gyűjtésnek szép eredménye lett eddig is 1465 fit 37 kr. Az előjáróság lapunk útján is hálás köszönetét nyilvánítja az adakozóknak s elismeréssel regisztrálja, hogy annyi sokan adakoztak — hit-különbségük dacára — a tisztán nemzetiségi célra, s kéri egyszerűsmind a még künn levő gyűjtőivek visszaküldését. A részletes kimutató sokkal terjedelmesebb, sem hogy azt lapunkban közreadhatnók.

A SZERKESZTŐ POSTÁJA.

Egy kérdezősködőnek. Hogy miért nem jeleztük a „Magyar Athenus“ legújabb füzetének megjelenését? Egyszerűen azért, mert nem akarjuk a papírt és tintát oly vállalat emlegetésével fogyasztani, mely a *jelesebb* magyar prot. férfiak teljes névtárát és életrajzait *akarja* (?) adni, s abból *Nagy Péter* erd. ev. ref. püspök nevét — horrendum dicru — *kifelejt!* Hát ezért!

Moór Gyula urnak Brassó. A beküldött kimutató egész terjedelmében való közlését lapunk szűk tere teljességgel *lehetetlenné* teszi.

PROTESTÁNS KÖZLÖNY

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP.

SZERKESZTŐSÉGI SZÁLLÁS:

b. farkas-utca 16. szám. hova a lap szellemi ügyeit illető küldemények a szerkesztő nevére czimzendők.

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre 6 frt. félévre 3 frt.

1 frt 50 kr.

HIRDETÉSI DIJ:

Egy négyszög centimetryni tér egyszeri detésnél 3 kr.

KÉZIRATOK NEM ADATNAK VISSZA.

KIADÓHIVATAL:

Magyar Polgár nyomdái, b. közép-utca 2. sz., hova az előfizetések és hirdetési díjak küldendők.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: SZÁSZ DOMOKOS. — KIADÓ: AJTAI K. ALBERT.

Tartalom: Codificatio. A convent. — Gyümölcstenyészés egyházi szempontból. — A műveletlen népek vallásainak egysege. — Az 1883. évi államsegély. — A válóperek. — Különfélék.

CODIFICATIO.

Kolozsvártt, 1884. márczius 28.

Elösmerésre méltó szakösmerettel, kiváló gondtal s tegyük hozzá, nagyon sok fáradsággal egybeállított s kézirat gyanánt kinyomatott terjedelmes munkát fekszik előttünk, mely valóban megérdemli, hogy lapunk élén ösmertessük s méltassuk.

E munkát czimlapján a következőket olvassuk: *Az erdélyi ev. ref. egyházkerület törvényei, az evangelium szerint reformált magyarországi keresztyén egyház egyetemes zsinata által hozott és ő Felsege által megerősített egyházi törvényekhez alkalmazva, az egyházi törvények 9. §. értelmében. A véleményező testületek használatára tervezte és közrebocsátja az állandó igazgató-tanács kiküldött bizottsága.*)*

E munkát létrejöttének előzményei a következőkben körvonalozhatók.

Az 1881. év november hava 3-ikán virradott föl az örökre emlékezetes, s nemcsak az erdélyrészi, hanem az egyetemes magyar ref. egyház élettörténetében forduló pontot s új korszakot jelző nap, midőn az erdélyrészi zsinati képviselők egyike, társai nevében, a convent által kidolgozott alkotmánytervezetnek 7-ik, a későbbi berendezés szerint 9-dik §-ára vonatkozólag a következőleg szövegezett módosítványt terjesztette elő:

9. §. Az egyházi törvényhozás jogát az országos egyházi törvényes zsinat gyakorolja, s a zsinat által alkotott s ő Felsege által megerősített egyházi törvényeket, csak törvényes zsinat magyarázhatja, módosíthatja vagy törölheti el.

*) A bizottság tagjai: dr. Kolozsvári Sándor, dr. Jenei Victor s dr. Szász Béla, ig. tanácsosok.

Az erdélyi egyházkerületnek az AC és CC. I. részeiben és az 1891. évi Leopoldinum diploma 2. pontjaiban biztosított joga és a több százados külön állás folytán kifejtett alkotmányos szervezete érintetlenül hagyatik és részére föntartatik, hogy alkotmányát jövőben is a képviseleti rendszer elveivel összhangzóan tovább fejlesztesse; kötelessége lévén a teendő módosításokat az egyetemes conventnek, illetőleg a zsinatnak bejelenteni.

Önként értetik, hogy:

- Ez a föntartás az erdélyi egyházkerületnek csakis belügyei autonom intézésére vonatkozik.
- Az e. zsinati örvényeknek az erdélyi egyházkerület alkotmányától el nem térő részletei, az egyházkerületet is kötelezik.
- Az öt egyházkerületet egyetemesen érdeklő ügyekben a zsinati az erdélyi egyházkerületre nézve is törvényhozó testület.

E módosítványt a zsinat elfogadván s az új alkotmány ő Felsege által szentesítettván, az erdélyrészi ref. egyházkerületnek uniója, egyfelől az abban körülírott jogfönttartások korlátai között, s másfelől az abban magára állalt kötelezettségek teljesítésének föltétele alatt, bevégzett tényé lön.

E kötelezettségeket a 9-ik §. b) és c) pontjai körvonaloznák, melyek közül az utóbbiban világosan ki levén mondva, hogy a zsinat által alkotott, illetőleg alkotandó minden oly törvény, mely az öt egyházkerületet egyetemes érdeklő ügyeket szabályoz az erdélyrészi egyházkerületre nézve is feltétlenül kötelező, ennek első föladata abban állott, hogy a meghozott és szentesített törvények sorából az egyetemes jellegűeket kiválassza s azokat haladéktalanul életbe léptesse.

Múlt évben tartott egyházkerületi közgyűlésünk e föladatának eleget tett, midőn 23. j. k. sz. alatt kelt határozatával a zsinati törvényhozás alkotásai közül:

1-ször az egyetemes conventre; ezzel kapcsolatban

2-szor: az egyetemes tanügyi bizottságra;

3-szor: az egyházi közalapra s végül

4-szer: a fegyelmi esetekre

vonatkozó részleteket teljtartalmulag kihirdetteknek s hatályba léptetteknek jelentette ki s utasította az egyházmegyéket azoknak saját hatáskörükben közzétételére.

Ennél azonban sokkal nehezebb megoldható feladat vala eleget tenni a 9. §. b) pontjában körülírott feltételnek, azaz a zsinat által megállapított alkotmánytörvény tételeiből kiválasztani azokat, melyek az erdélyrészi egyházkerületnek az AC. és CC. I. részeiben s a Leopoldi hitlevél 2. 3. pontjaiban biztosított joga s több százados különállása folytán kifejtett alkotmányos szervezetébe nem ütközők s ennél fogva az idézett pont értelmében rá nézve is kötelezők.

A bizottságnak ennél fogva egyfelől revisio alá kellett vennie egyházkerületünk összes törvényeit és szabályrendeleteit s azokat bíráló figyelem tárgyává tennie, és pedig nemcsak azoknak holt betűit, hanem egyszersmind azon szellemet, mely egyházkerületünk alkotmányos fejlődésének sajátosságai folytán azokban kifejezésre jutott, s ma is élő s másfelől a b) pontban jelzett szempontból a zsinati alkotmánytörvénynek recipiálandó tételeit nemcsak egyszerűen kiválasztani, hanem azokat egyházkerületünk alkotmányos szervezetébe beilleszteni, s így a részletekből egy összhangzó egészet kellett alkotni.

A bizottság e szerint nem közönséges értelemben vett codificationalis javaslatot dolgozott ki, hanem egyszersmind ennél sokkal nehezebb s kényesebb természetű munkáját végzé a receptionnak és pedig előismeretre teljesen méltó gondtal és szakképzettséggel.

A javaslatnak van egy bevezető része, mely az egyházalkotmányra vonatkozó általános határozatokat, mondhatni az alkotmány alapelveit foglalja magában. A javaslat maga öt részre oszlik föl és pedig az I-ső szól az egyház képviselői s kormányzati hatóságairól, s ennek viszont van öt fejezete, melyek az egyházközségekre, az egyházmegyékre, az egyházkerületre, az egyetemes conventre s a zsinatra vonatkoznak. A II-ik rész az egyházi tisztviselők és egyháztagok jog- és kötelességkörét szabályozza, szólván összesen husz fejezetben a lelkipásztorokról, az esperesekről, a püspökről; az egyházközségi, egyházmegyei, tanodai s egyházkerületi gondnokokról; az egyházmegyei s egyházkerületi közügyigazgatókról; az egyházmegyei s egyházkerületi jegyzőkről, az egyházkerületi titkárról, az igazgatótanácsosokról, a kerület pénztárnokáról, számvevőjéről; az alapítványok, a tanodák s a püspöki vizsgák alatti egyházközségek pénztárainak kezeléséről; az egyházmegyei s kerületi bírásokról, a tanárokról, a tani-

tókról, az énekvezérekről, az egyházfiakról, az egyháztagokról s végül a felelősségről. A következő részek magukban foglalják a lelkészválasztásra, az országos közalapra, az egyházi adózásra vonatkozó törvényeket s befejezi a javaslatot az egyházi törvénykezés szervezete.

A javaslat alkatrészeinek e vázlatos képéből látható, hogy a bizottság feladatának körét egész teljességében felölelte s megoldotta s ha, emberekből állván, nem is végzett tökéletes munkát, de mindenesetre olyat, mely a testvér-egyházkerületekre nézve is uttörő s példaadó. Mert tudunk szerint a kicsinyke Erdély, valamint a többi egyházkerületeket megelőzve alkotta meg domesztikáját, igazgató-tanácsát, lelkészválasztási törvényeit stb., ugy a codificatio terén is előljár.

Vajha jóakaratu példaadását a többiek mentől hamarabb követnék!

Sz.—s.

A CONVENT.

V. ülés.

Budapest, márcz. 21.

A mai ülésnek két főtárgya volt: az állammal szerződő középtanodák és az országos reform. közalap ügye.

Az országos középiskolai törvény lehetővé teszi, hogy a felekezeti középiskoláknak bizonyos feltételek s az állami hatóság kisebb-nagyobb mérvű befolyásának biztosítása mellett állami segély nyujtassék. Ezen segély elnyerhetése végett a rimaszombati evangélikus és református egyesült gimnázium már hónapokkal ezelőtt tett lépéseket, mely iskolának a város, a Korponay-család, az evangélikus és református egyházkerület az alapítója és gondviselője, de a sok pártfogó támogatása mellett is alig élhetett eddigelé is, az új országos törvény kivánalmainak pedig éppen nem tehetne eleget, összes évi jövedelme nem rugván fel 5000 frtra. Az állam kész volt segílyt nyujtani s meg is köttetett a szerződés, mely szerint az állam ad évenként 2000 frtot, az iskolának megmarad felekezeti jellege, csak hogy a tanárok egy részét az államkormány nevezi ki ezen állásokra folyamodó protestánsok közül és pedig felében reformátusokat, felében evangélikusokat. Ezen szerződést a három alapító-társ már aláírta, de a negyedik, t. i. a tiszai ref. egyházkerület püspöke nem, az őszi convent határozatánál fogva nem lévén erre jogosítva. Ezért most ezen ügy a convent elé terjesztetett.

Felterjesztetett egyszersmind a máramaros-szigeti középtanoda kérelme is, mely hasonlóképen szerződni kíván a kormánnyal. Mindkét felterjesztés a convent első üléséből kiadatott a közigazgatási bizottságnak, mely ezen ügyről ma referált.

A bizottság jelentése és javaslata előterjesztése után Révész Bálint egy indítványt adott be, mely szerint, miután az őszi kolozsvári convent azt határozta, hogy a reform. tanintézetek csak az egyetemes convent tudtával és beleegyezésével szerződhetnek állami segély iránt a kormánnyal, s miután ugyanazon convent elrendelte, hogy az összes iskolák terjesszék fel a conventre az anyagi helyzetükre vonatkozó, vagyis azon adatokat, melyekből kitüntethető, hogy az illető intézetek az országos törvény

kivánalmainak mennyiben képesek avagy képtelenek megfelelni, — de a mely felhívásnak a tanintézetek és egyházkerületek eddigelé nem tettek eleget, — hagyassék függőben ezen felterjesztett két ügy, hanem rendeltessék el, hogy az iskolák a kívánt adatokat f. évi szeptember 1-ig küldjék be, mely adatok az illető conventi, de ezuttal kibővített bizottságnak adatként ki, azon utasítással, hogy a közelebbi conventi gyűlés elé ezen adatok alapján javaslatot terjesszen. — Révész ezen indítványt élőszóval is indokolta, előadván, hogy a prot. egyháznak az 1848. 20-ik törvénycikk érvényességéről, mely a protestáns iskoláknak állami pénztárból való fentartását mondja ki, — nem szabad megfelelkezni, pedig az ily szerződések az állammal azon törvénycikk valószínűsítését mind jobban elodázzák; s félő, hogy ha egy-két intézetnek megengedtetik az állami segély elfogadása: akkor számos, kivált egymáshoz közeleső s épen ezért anyagilag gyenge lábón álló s talán nem is feltétlenül hízagot-pótló intézet sietni fog szerződni. Pedig az állam drága áron adja a segélyt, a mely intézethez az állam egyszer beteszi lábát, az rövid idő múltán félő, hogy megszűnik igazi protestáns intézet lenni, az ily vegyes házasság nem szűljöt a prot. egyházra nézve. Ezért a conventnek nagyon óvatosan kell az engedélyadással eljárni, épen ezért szükséges az összes adatokat bevárni, hogy a convent tisztán láthassa a ref. középtanodák anyagi helyzetét, helyi viszonyait s ezek alapján határozhasson.

Ezen nézet ellen *Szilágyi* Dezső szólal fel. A középiskolai nevelés — mondá — a mai felfogás szerint az állam hivatása, s terhe volna; a protestáns egyház majdnem erejét felülmuló áldozatot hoz, a midőn anynyi középiskolát tart fenn. De a jelen körülmények között ezt kénytelen tenni, mert hiszen az országban levő többi középiskolák is — egy-kettő kivételével — felekezeti, s a míg ez így van, addig a protestánsok sem adhatják fel felekezeti jellegű iskoláikat. Helyesli ő is, hogy a protestánsok ragaszkodnak az 1848. 20-ik törvénycikkhez, helyesen tesznek, ha ennek valószínűsítését kérik, sürgetik. De a kik a mai helyzetet ismerik, azok tudják, hogy azon törvénycikk megvalósításától soha nem voltunk messzebb, mint ma; azt is tudják, hogy az 1883-ik középiskolai törvénynél, mely hogy a protestánsokra nézve csak ennyire is kedvező, a törvényhozó teremben ülő katolikus és más felekezeti liberális férfiaknak köszönhető, — kedvezőbb törvénycikk alkotását a közelebbi években reményleni nem lehet; azért szerinte fel kell használni az ebben levő, ha nem is nagy mérvű kedvezményt és a mely intézet saját erejéből nem képes magát fentartani, az, mint p. o. a rimaszombati, ne akadályoztassék abban, hogy felekezeti jellegének s a felekezeti főhatóság befolyásának megőrzése mellett, az állami segélyt igénybe vegye. Avagy ha minden adat beérkezik is a kerületektől, kedvezőbb lesz a rimaszombati iskola anyagi helyzete? avagy reménylhető addig egy kedvezőbb országos törvény? De még különben is ez csak egynegyed, legfeljebb felerészben református iskola és ha már a más három alapító aláírta a szerződést, nem szeretné, ha a reform. egyház halogatása miatt talán már a legközelebbi iskolai év elején azon most is csak csikorogva élő tanintézet bezártnék. Hasztalan huzza-halasztja a convent ezt az ügyet, az országos törvény megszabja, hogy a kormány mily feltételek alatt adhat segélyt, s a kormány ezen szabályoktól nem térhet el; de ő nem is látja a protest. érdekeket veszélyeztetve, mert hiszen az országos törvény szerint a protest. egyház akkor bonthatja fel a szerződést az állammal, a mikor neki tetszik és így az állami befolyást, a mikor akarja, akkor szüntetheti meg. Másként áll a do-

log a szigeti iskolára nézve, melynek ügye még a kerület előtt nem fordult meg, s mely még a szerződést sem kötötte meg, s így a melyre nézve semmi veszély nem forog fent, ha Révész indítványa elfogadtatik, s ha ennek ügyében a jövő convent határoz.

Fejes: Pártolja Révész azon indítványát, hogy ezen ügy most ne vételessék érdemleges tárgyalás alá. Bevárandók szept. 1-ére az adatok, akkor lehet határozni. Tudja, hogy akkor is lesznek a convent tagjai között erős elvi eltérések, de ő akkor is a mellett lesz, hogy sürgettesék az országos törvény megváltoztatása.

Beöthy Zs. Szigoruan ragaszkodni kell a protestánsoknak iskolai önkormányzati jogukhoz, nem szabad ebből sehol, még olyan helyütt sem, mint Rimaszombat, feladni; mert a példát rohamosan fogják követni. A protestáns iskolákat a prot. buzgóság hozta létre és tartotta fenn; de ha egyszer az állam részéről segély nyújtatik, ez le fogja lohasztani a protestánsok buzgóságát és ha elenyészik a buzgóság, az áldozatkészség, elenyészik majd a szabadság is.

György Endre fejtegeti, hogy az országos törvény mennyire kedvező vagy legalább kiméletes a felekezetek iránt, az államsegély nem semmisíti meg az önkormányzatot, nem törli el az iskolák felekezeti jegét s a felekezeti befolyást; fel is bontható a szerződés, ha veszélyesnek látszik bármikor, azért a rimaszombati szerződést megerősíteni, a szigeti kérvény tárgyalását elhalasztatni kívánja.

Gr. Ráday Gedeon: A protest. egyház jogainak teljes épségben való megőrzését kívánja, csatlakozik Révész s Beöthy indítványához.

Pap Gábor, *Ritók* a rimaszombati szerződést megerősíteni kívánják. A többség a szerződés megerősítése mellett nyilatkozott, a szigeti kérvényt s az adatok beküldését illetőleg elfogadta Révész indítványát. Ezután a r.-szombati szerződés felolvasatott oly czélból, hogy megvizsgálják, avagy nincsenek-e benne elvi hibák. Ilyenek nem találtatván, kimondatott, hogy a szerződés megerősítés végett az illető tisztánbenn kerületre leküldetik.

Kun Bert. felemlíti, hogy államsegélyre alig van nagyobb szüksége tanintézetnek, mint a r.-szombatinak, mert ez már most is kész tőkét költi, s azt néhány év alatt teljesen felemésztette volna; kedvezőbb feltételek mellett is alig lehetne szerződést kötni; de nincs is intézet, mely a segélyt jobban megérdemelné, mint ez, mert ennek nemcsak vallási, de nagy horderejű nemzetiségi miszsiója is van.

Ezután felolvasatott az országos reform. egyházi közalap végrehajtó bizottságának jegyzőkönyve, mely szerint a bizottság a pénzkezelésre nézve a magyar földhitelintézettel szerződött; hogy a tőkealap javára jelenleg csak magyar földhitelintézeti záloglevelek vásárolhatók, mely jegyzőkönyvben továbbá közöltetnek, hogy a segélyért folyamodó szegény egyházközségek, ujonnan alakuló ekkleziák, csekély díjazású lelkészek kérvényei hova intézendők s miképen szerelendők fel. — A convent ezen bizottságnak előterjesztett intézkedéseit, illetve javaslatait megerősítette.

*

VI. ülés.

— márcz. 22.

A convent ma befejezte tanácskozásait. Az ülést 11 órakor délelőtt nyitotta meg báró *Vay* Miklós. A tegnapi ülés jegyzőkönyvének hitelesítése után a közigazgatási bizottság tett véleményes jelentést a belső-somogyi egyházmegye Kutas hitközségének ügyében s az egyház

és esperes-ügyek megbirálása körüli eljárás s a dékánások tárgyában. A javaslatok elfogadtattak. *Körmendy* Sándor a misszió-ügyi bizottság nevében a galatzi ref. magyar egyházban egy Molnár Zsigmond nevű ember által támogatott zavarok dolgában tett javaslatot. — Molnár Zsigmond rakonzátlankodásai az erdélyi püspökségnek már sok kellemetlenséget szereztek. Jellemző különben ez arra nézve, a mit egy levelében ő maga mond, hogy ha őt ártalmatlanná akarják tenni, szerezzenek neki egy 3000 ftos hivatalt. A convent elfogadta a misszióügyi bizottság javaslatát, hogy az erdélyi püspökség egy. különdöttség menesztése által vagy esetleg más módon a galatzi állapotokról meggyőződést szerezzen. A bukaresti reform. magy. egyház előjáróinak kérvényét tárgyalta azután a convent. Bukarestben körülbelül 25 ezerre megy a református magyarok száma. Ezeknek egy nagy része azonban nem áll az ott megalakult magy. ref. egyház kötelékében. A tanköteles gyermekek száma mintegy 1500. A most-meglevő iskola legfeljebb 100 tanuló képes magába fogadni. Az egyházi előjáróság 15 ezer ft segélyt kér a conventtól, arra a célra, hogy iskoláját a viszonyoknak megfelelően kibővíthesse. A convent, minthogy a kérvény az illetékes erdélyi püspökség elkerülésével, egyenesen a conventhez küldetett be, az egész ügyet az erdélyi püspökséghez átteni határozta. E kérdés kapcsolatában *Kis Áron* indítványára kimondta a convent, hogy az egyházak segélygyűjtésre a maguk körén kívül fel nem hatalmazhatók, hanem ily kérésekkel a közalaphoz utasítandók. E határozat tudomásvétel végett fel fog terjesztetni a belügyminiszteriumhoz is.

Révész Bálint püspöknek a convent tegnapi ülésén tett indítványa értelmében megválasztott titkos szavazattal az a bizottság, mely hivatva lesz a kerületek által a középiskolák anyagi viszonyaira vonatkozó adatokat megvizsgálni s ezek alapján véleményes jelentést tenni az államsegély ügyében.

A convent ezután egy személyes ügyben zárt ülést tartott, melynek elintézése után báró *Vay* Miklós a következő beszéddel az egyetemes gyűlést berekesztette:

Méltóságos és főtisztelendő egyetemes convent! Nem tagadhatom meg magamtól, hogy tanácskozásaink berekesztése alkalmából hő köszönetet ne mondjak, valamint a méltóságos és főtisztelendő convent tagjainak irántam tanúsított kegyességökért, úgy tisztelt elnöktársamnak is, közös teendőink legnagyobb részének vállaira lett vételéért; de, s ezt azt hiszem, mindnyájunk nevében tehetem — elismerésünket is ne nyilatkoztassam ki működéseinket megkönnyített szakbizottságainknak, s a nagytiszteletű jegyző uraknak.

Egyébiránt a ki működésünket figyelemmel kísérte, meggyőződhetett róla, miként a magyar református egyetemes egyház, kisebb apparátussal ugyan, kevesebb füsttel és tüntetéssel és kivált csekélyebb anyagi erővel, de ősei példáját követve, nem szünt meg s nem is fog megszűnni soha szívvel-lélekkel fejleszteni nemzetiségünk érdekében is, szellemi erejét, s rajta lesz mindig, hogy érvényesítse, a fölvilágosultság szövetkeke segélyével, minden erre kínálkozó alkalommal csakis szeretett hazája javát, dicsőségét szemé előtt tartó befolyását. A mint hogy ez okból melegen fog mindig, minden körülmények között s bárminő helyzetében is a protestantizmus alapelveihez ragaszkodni, a nélkül azonban, hogy a felekezetes-

séget, ha csak kényszerüsből nem, valaha a közéletbe átplántálni szándékában lehetne!

De a ki akarta, láthatta azt is, hogy egyházunk önkormányzata szervezetéhez való hü ragaszkodása mellett sem késett egész készséggel hódolni az ország — noha régi ősjogait némileg megszorított — törvényeinek. Azonban viszont követeli az államtól, hogy a vallásszabadság és jogegyenlőség újabb törvényeink biztosította szabályait egyenlő mértékben alkalmazza minden, s így a mi felekezetünkre is, pedig a nélkül, hogy kényszerülve érezhetné bármikor is magát egyházunk, egyházi és iskolai ügyei alkotmányos rendezésében és fentartására tett fáradozásában a politikai életben esetleg elveitől eltérő pártirányzatokra, legyenek azok akár klerikálisok, akár más protestáns elveinktől eltérők, reflektálni.

Magam részéről végre csak is azon óhajomnak adok még ez életben talán utolsó conventi zárbeszédemben kifejezést, hogy vajha azon zavartalan egyetértés, mely jelen együttlétünket fűszerezé, áldásként szállana egyetemes egyházunkra, hogy lenne az szoros összetartása által mentől erősebb, épen úgy be-, mint kifelé, egyszerűsmind mintaképe egy jól szervezett, saját erejében méltán bizó, de az állam által is teljesen megbízható, annak támaszául szolgáló, semerre sem gravitáló, szilárd talpazatu hittársadalomnak. Ez imaszerű kívánsággal veszek búcsút a méltóságos és főtisztelendő conventtól.

A legközelebbi convent ez év szeptember végén, Budapesten fog megtartatni.

GYÜMÖLCSTENYÉSZTÉS EGYHÁZI SZEMPONTBÓL.

Kétségtelenül igazolva van tapasztalatilag, hogy egyházközsegeink emelkedése vagy süllyedése szoros összeköttetésben van hiveink anyagi fejlődésével vagy hanyatlásával; a nagy szegénység magában hordja nemcsak a polgári erények kihalását, hanem a valláserkölcsei élet megtompulását, elfásulását is.

Hivatását a szó legnemesebb s magasztosabb értelemben betölteni óhajtó papnak kiváló gondoskodását kell, hogy képezze ezen indokból hiveinek anyagi helyzete s ha észlelné a hivek szegényedését, ki kell fürkésznie az okokat, melyek előidézték s tanácscsal, intéssel, helyes odaadással munkáljon közre a fenyegető veszély elhárítására; míg nyomor be nem kopogtatna a házak küszöbén.

Számcso községekben a pap kell, hogy esze, lelke s vezetője legyen az összesnek, minden fontosabb ügyben az ő tanácsát kéri ki a közpolgárok, tőle várnak utasítást. Ily községekben milyen a pap, olyan az egyház és község élete.

A királyhágon inneni részt csaknem minden község lakossága gazdaság folytatására vagy is termények előállítására van utalva, s ebből folyólag az anyagi jólét egyik legfőbb feltétele annak helyes megválasztásától függ, hogy hol minő termények és miként állittassanak elő és miképen értékesíttessenek.

Nagyon szűk lenne a tér annak fejtegetésébe bocsátkozni, hogy egyes gabonanemek s különösen a buza értéke az emelkedő előállítási költségekhez arányítva a közelebbi években tetemes értékcsökkenése tapasztalható, más gabonanemek, mint például zab, rozs stb. termelése meghalálja a fáradozást, úgy a baromtenyésztés határozott előnyeit sem indokolhatom, de hiszen ezekre nézve bő tájékoztatást nyújt az „Erdélyi Gazda“, mely lapra állami támogatás következtében minden pap és minden tanító által bánulatos olcsó áron — évi 2 frton fizethet elő s azt hiszem jobb tanácsos nem szolgálhatok, mintha melegen ajánlom, hogy ezen lapot papjaink és tanítóink közül minél számosabban olvassák, s a helyi viszonyoknak megfelelően igyekezzenek a tapasztalatok üdvös tanúságait értékesíteni s az ösmeretek terjesztése által értékesíteni.

Ezuttal csak a gyümölcsstenyésztésre kívánom különösen felhívni tisztelt papjainkat és tanítóinkat.

Egyházi életünkben a gyümölcsstenyésztés ápolása messze időre vihető vissza; collegiumaink s azok egyes természetbarát jeles tanárai voltak uttörői és terjesztői.

Tekintsünk szét a vidéken s hol nemes gyümölcsfát találunk, a tulajdonosok legnagyobb része névszerint kegyelettel emlékezik meg azon tanárok neveiről (Kolozsvár vidékein s a Szilágy legnagyobb részében Méhesről Tunyogiról, Nagy Ferenczről és az ifjabbak Kócsi Károlyról), kiktől a nemesítést tanulták.

Már 1870-ben a zsinati jegyzőkönyv 38. pontja alatt általánosan kötelezőleg kimondatott, hogy a temetők és czintermek gyümölcsfákkal ültetessenek be. Utóbbi időben, valamint az állami, úgy egyházi népiskolai törvényünk szerint is népiskoláink gyümölcsfa iskolákkal látandók el.

Törvények, szabályok vannak, jeles uttörők sem hiányoztak, de az eredmény meg nem becsült kedvező helyviszonyainkhoz képest, majdnem semminek mondható.

Hiszzen alma- és körtve-gyümölcsünk szépség és különösen zamatoság tekintetében csaknem egyetlen Európaszerte s bizton számíthatni reá, hogy szakszerű kezelés mellett a gyümölcs kereskedelemben első helyet vivhatja ki. Déva vidéke jeles őszi barackjaival versenytárs nélkül árasztthatná el egész Németországot s Oroszország nagy részét. Szilágy s a Székelyföld beszüccsei szilva aszalványaival megmérkőzhetnék a szerb aszalvánnyal. Hát a nemesebb gyümölcs-aszalványok (dobozos aszalványok) mint világforgalmi cikkek oly jövedelmi forrásokul kínálkoznak, melyek egész vidékeket virágoztatnának fel.

B. A.

(Folyt. köv.)

A MÜVELETLEN NÉPEK VALLÁSAINAK EGYSÉGE.

Dr. A. Reville nyomán.

(Folytatás.)

Már korán megragadta és lekötötte az ember figyelmét a szó hatalma. A vezér szól, s akaratát azonnal teljesítik, egy szónok beszédet tart, s a tömeg ellenséges magatartása jóakaratra változik, s elítélései rokonszeny-

nek adnak helyet; harczosok elvesztik bátorságukat, s egy ihletett szónok ismét bizalmat önt belejük s lelkesedést kelt közöttük.

Mi a szó által keltett hatást nagyon természetesenek találjuk, de a műveletlen egészen másképp ítélte arról. Az ő szemében a szó mechanicus, csodás hatalmat és hatást látszott gyakorolni. Azonban nem minden, hanem csak némely szó. Az egész mesterség tehát annak tudásában állott, hogy mely szavak bírnak mindig és mindenütt ily csodás hatást gyakorolni.

Csupán a varázsló, ki a szellemekkel közvetlen összeköttetésben áll, ismeri azokat a *varázsigéket*, melyek a szellemeket a legmesszibb távolból is *előülézik*. Némely szó ennél fogva képes természetfeletti hatást gyakorolni. A titokzatosságot növeli még az a hit, bizalom, hogy ez eszköz által dolgok folyamára módosító befolyást gyakorolhatni. Ezek a varázsigék többnyire érthetetlenek, s valamely rég elfelejtett nyelvnek sajtóságosan megőrzött maradványai, melyeket a varázsló rendesen énekelve, „kornyikálva“ mond el. De nemcsak a szellemek, hanem a személyek és tárgyak is alá vannak vetve a varázsigék hatalmának; vannak formulák, melyek áldást vagy átkot rejtenek magukban, s ellenállhatlanul hatnak s letörölhetlen bélyeget nyomnak azokra, a kikhez intéztetnek. Egyes tárgyak, pl. egy gyűrű, butordarab, szalag vagy valamely edény határozott tulajdonokat nyernek, miáltal azok varázsgyűrűt, vagy óvoszert képeznek némely vagy minden baj ellen. Ha e tárgyakban a varázsló akaratából valamely szellem vesz magának lakást, akkor azok fetissé lesznek; de egy tárgy többnyire csak egyetlen egy tulajdont nyer.

Egy oly általános jelenséget, mint a minő a varázslás, bármily gyászos következményeket vont az maga után, a történészek nem szabad kicsinyléssel tárgyalnia. Az egész műveletlen világ fölé kiterjeszté az uralmát, e ponton találkoznak egymással polynesiak és finnek, vörösbőrűek és szerecsenek, kaffereket patagoniaiak, eskimók és hottentották.

Sőt minden mivelte nép a fejlettebb vallások is ismerték és elismerték azt. Napjainkban a varázslókban való hit nem csupán a társadalom legalsó rétegeiben él, hanem vannak műveltek is, kik vallásos meggyőződéseikben érzik magukat megsértve, ha hogy az ember e régi babonában kételkedni mer. Ha volt valaha hit, mely a „quod semper. quod ubique, quod ab omnibus“ra hivatkozhatott, akkor bizonyára a varázslókban való hit legelső sorban teheté azt. Ha a naturalismus és animismus az egész műveletlen világ vallásos elmélete volt, akkor a varázslás ugyanannak vallásos gyakorlata, mely jogait még a legműveltebb népek között is erősen védelmezé s azokhoz makaesul ragaszkodott.

A varázsló egyesíti magában mindazon tulajdonokat, a melyek később külön válva a pap, a próféta, a tudós, a költő, a szónok és a művész között oszlottak meg. Mint a szellemek organuma és barátja, jogosan igényelhettemagának, hogy az azoknak szánt ajándékokat és áldozato-

kat ő nyujtsa be; miért is közönséges embereknek nem volt szabad áldozniok. Afrikában, Amerikában, Polynesiában a varázslás felolvasztja magába a papságot, s a varázsló nemcsak a kedvelt, hanem az egyedüli és szükségképpen közvetítő lett.

A műveletlen varázsló, a ki eddig csupán a szellemek eszköze, szolgálja volt, kezdi vizsgálgatni a természet is; felhasználja az egyes tapasztalatokat és felfedezéseket avégből, hogy művészetének eddig nagyon bizonytalan hatását végeredményében minél biztosabbá tegye. Itt veszi kezdetét a természettudomány.

A varázsló, mint törzsének dalnoka, szónoka, költője, sőt néha különböző képek készítője, törzsapja azoknak, kik később a művészet egyes mezőin megosztotva, azokat ritka szép virágzásra juttatták, s kiváló becsü termékeket producáltak. A varázslás szertelenségei és kuruzslásai tehát nem rejthetik el előttünk annak történeti, vallásos és társadalmi értékét.

A természet szellemei az élő testen kívül is kereshetnek maguknak lakóhelyet. Míg a phantasia nem áll a gondolkozás és értelmes tapasztalat fegyelme alatt, a tudatlan ember igen könnyen jöhet arra a gondolatra, hogy egy előtte idegennek s titokszerűnek tetsző tárgy valamely szellemnek lakása. Különösen némely állatok tesznek ily benyomást az emberre, s ha azokhoz való viszonya kiválólag hangsúlyoztatik s különösen előtérbe lép, előáll a *totemismus*, melynek legőszintébb hívei a vörösbőrűek és kafferek. Ugyanily benyomást tehetnek némely lelketlen tárgyak is, a melyek a valamennyire művelt ember előtt is a legcsekélyebb becsűvel sem bírnak; ez esetben előáll a *fetisismus*. A nyers és durva fetisismus felett áll a *bálványimádás*, mely a festisre valamely lelkes lény alakját ruházza, de elvileg a fetisismussal egy alapon áll. A bálványok tisztelete is azon hiten alapszik, hogy azokban egy szellem lakik és nyilatkozik.

NAGY ZSIGMOND.

(Vége köv.)

AZ 1883. ÉVI ÁLLAMSEGÉLY.

Rendszeresített segélyek.

(Vége.)

VII. Görgényi egyházmegyében.

Komlód-Oroszfai tanítói állomásnak 130 forint. — Gazda Márton sáromberki ny. papnak 210 frt. — Görgény-üvegcsüri papnak s tanítónak 120 frt. — Bíró József abafái tanítónak 30 frt. — Sipos József k.-ilyei lévitának 30 frt. — Ersek Sándor köbölkuti tanítónak 30 frt. Összesen: 550 frt.

VIII. Marosi egyházmegyében.

Kis Pál h.-bodoni papnak 30 frt. — Raduly Sámuel m.-sztkirályi papnak 30 frt. — Madaras János andrásfalvi lévitának 20 frt. — Derzsi Albert fintaházi tanítónak 20 frt. — Kiss Dániel szt.-iványi tanítónak 15 frt. Összesen: 115 frt.

IX. Küküllői egyházmegyében.

Gocz Zsigmond terepei papnak 30 frt. — Kali Ben-

jamin szt. mártoni énekvezérnek 20 frt. — Bartos Sándor t.-ujfalusi lévitának 15 frt. Összesen: 65 frt.

X. Nagy-Szebeni egyházmegyében.

Esperesi hivatalnak 100 frt. — Nagyszebeni papnak 50 frt. — Balázsfalvi egyházközségnek 100 frt. — Lukács Ferencz mihályfalvi papnak 50 frt. — Nemes András balázsfalvi tanítónak 20 frt. Összesen: 320 frt.

XI. Udvarhelyi egyházmegyében.

Homorod-sztrmártoni papnak 100 frt. — Voldorfi papnak 50 frt. — Nagybuni papnak 40 frt. — Csekefalvi papnak 40 frt. — Dobofalvi beszolgáló papnak 20 frt. — Dobofalvi lévitának 20 frt. — Bözödi ny. tanítónak 20 frt. — Benczédi János oczfalvi papnak 20 frt. — Baka János alsiméntalvi papnak 20 frt. — Boncz József bodgyai tanítónak 15 frt. — Nagy József hévizi papnak 20 frt. Összesen: 365 frt.

XII. Erdővidéki egyházmegyében.

Baróthi állami iskolai tanítónak 50 frt. Vallásitanításért. — Gáspár László bardoczi tanítónak 15 frt. Összesen: 65 frt.

XIII. Sepsyi egyházmegyében.

Albu Endre k.-borosnyói papnak 40 frt. — Ágoston Pál s.-sztkirályi papnak 35 frt. Összesen: 75 frt.

XIV. Visszahelyezendő előlegezések.

Szamosujvári egyházközségnek 200 frt. Templomépítésre kiutalt összeg megtérítésére. — Tomka Károly andrásfalvi papnak 30 frt. Kiutalt segélyösszeg megtérítésére. Összesen: 230 frt.

XV. Közgyűlésileg megszavazott segélyek.

Özvegy Hiri Ferenczné nyugdíja 150 frt. — Enyedi képezdei gyakorló-iskolai tanítónak 600 forint. Összesen: 750 frt.

XVI. Püspöki vizsgálat alatti egyházak.

Marosvásárhelyi egyházközségnek 120 frt. Rendszeresített segély.

A VÁLÓPEREK.

A budapesti kir. ítélőtábla V. polgári tanácsának bírái teljes-ülést tartottak a házassági válóperekben felmerült némely fontosabb vitás elvi kérdés eldöntése tárgyában, hogy ennek folytán az ezen ügyekben eljárás egyöntetűsége a jövőre nézve biztosítottassék.

I. Első sorban azon kérdés vitattatott meg, hogy kimondható-e a házassági kötelék felbontása oly esetben, „midőn a ref. vallásu felperes a szentszékhez beadott keresetlevelében csak az ágy- és asztaltóli elváltást kérelmezvén, a szentszék az előtte lefolytatott és ítélettel ellátott pert az illetékes kir. törvényszékhez átteszi és az utóbbi előtt aztán felperes a házassági kötelék végleges felbontását kéri.” Beható tanácskozás után kimondatott, hogy a házassági kötelék felbontásának ily esetben helye nincs, mert az 1868. XLVIII. t.-cz. 1. §-a értelmében a házassági kötelék végfelbontása iránt is a rendes kereset alperesnek illetékes bírósága előtt teendő folyamatba és a végleges felbontás érdemében is csak akkor hozható alperes felett ítélet, ha alperesnek illetékes bírósága ez érdemben ítél, vagy az érdemleges elbírálást megtagadta. Miért is hivatalból észlelendő semmisségi eset forog fenn, ha az első bíróság ily esetekben az ügy érdemében jár el.

Az itt kifejtett álláspont különben megegyező a kir.

kuriának eddig követett gyakorlatával. Így határozott pl. a kuria 1882. július 7. 4523. sz. a. és 1882. július 12. 4192. sz. a. Felemlitendőnek tartjuk e helyütt a kuriának 1883. febr. 15. 596. sz. alatt hozott s a fenti elvi megállapodásnak megfelelő határozatát. Ennek értelmében: „ha a szentszék a hozzá törvényes szabály folytán a házassági köteléknek felbontása iránt beadott kereset alapján a felbontás iránti eljárásnak megkezdését megtagadná, a házassági köteléknek felperesre nézve felbontása iránti kereset a megtagadó végzésnek és az egyéb megkivántató okiratoknak, különösen a lelkész által megkísérlett békéltetést igazoló bizonyítványnak is becsatolása mellett az illetékes polgári törvényszék előtt megindítható.

II. További tanácskozás tárgyát az képezte, hogy minő eljárás követendő oly esetben, „midőn a kath. vallásu felperes a kir. tszék előtt a prot. vallásu alperes ellen az iránt indit keresetet, hogy a házassági kötelék alperesre nézve végleg felbontassék, magára nézve pedig felperes ágy- és asztaltóli elváltást kér.“ Kimondatott, hogy ily kereset a válóperbeni eljárásra nem alkalmas, és hivatalból észlelendő semmisségi esetet képez, ha az első bíróság a keresetet elfogadva, az ügy érdemében jár el. Mert az ily kereset az ágy- és asztaltól való elváltás iránt indítván, ez alapon a házasság felbontására intézett eljárás meg nem indítható s a házasságnak alperesre való felbontása ki nem mondható; de nem mondható ki felperesnek az ágy- és asztaltól való elváltása sem, mert az 1868. XLVIII. t.-cz. 1. §-a értelmében a kath. vallásu felperesre nézve csak saját illetékes hatósága hozhat ítéletet. Az ezzel ellenkező első bírósági eljárás és ítélet tehát lényeges alakításokat sért meg, miért is eljárása hivatalból megsemmisítendő és a keresetlevél felperesnek visszaadandó.

III. Végül — a kir. kuria gyakorlatával egyezőleg — kimondatott, hogy tekintve, hogy a házasságvédő a peres felek érdekében a bíróság által hivatalból rendeltetik ki: „a házasságvédői díj viselésére a peres felek egyetemlegesen kötelezendők.“

A kérdéses — s a kuria eddigi gyakorlatával is összhangban levő — elvi megállapodásokra annál inkább szükség volt, mert nem tartozott a ritkább esetek közé, hogy ugyanazon egy tanács keretén belül működő parallel tanácsok hasonló esetekben — sokszor ugyanazon napon — egymással homlokegyenest ellenkező határozatokat hoztak; ez pedig éppen nem volt alkalmas arra, hogy az igazságszolgáltatás iránti bizalmat s a felsőbb bíróság tekintélyét emelje.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1884. márcz. 29.

— **Előfizetési felhívást** a közelgő évnegyedre külön nem bocsátunk ki. T. olvasóink meggyőződhetnek egy évnegyed lefolyása alatt is arról, hogy lapunk változatosság, élénkség és tartalomgazdagság tekintetében a fokenkénti haladás mily félreismerhetlen jeleit hordozza magán s hogy a szerkesztőség és kiadóhivatal vállvetve, lankadatlan igyekezettel buzgolkodik azon, hogy a magyar prot. lelkészi kar kezébe egy hozzá méltó lapot adjon, beltartalom és külcsin tekintetében. Irányelveink, lankadatlan buzgóságunk maradnak

jövőre is a régié s bizton reméljük, hogy olvasóink sem fogják tőlünk megvonni eddig tapasztalt pártfogásukat. Kérjük tehát az előfizetések pontos megújítását és az esetleges hátralékok szives törlesztését.

— **Tanári közgyűlés.** Erdélyrészi főtanodáink tanáregyesületének közgyűlése ez évben Kolozsvárt fog megtartatni. A tavalyi, melynek színhelye Zilah volt, élénk tanujelét adta szépsikerü lefolyása által a tanáraink körében ébredező közszellemnek, s a nevelés magasztos céljain kivételére szolgáló egyöntetű működés fejlődésének, — de örömmel constatálhatjuk, hogy az idei közgyűlés, mely városunkban ápril 17-én kezdi meg tanácskozásait, az előjelekből ítélve, a legérdekesebb és leglátogatottabb lesz az eddigiek között. Részvételt eddig 40 tag jelentette be s már eddig is 4 értekező, illetőleg felolvasó jelentkezett. A múlt nyáron az or. magyar tanáregyesület tisztelte meg Kolozsvárt avval, hogy közgyűlését falai között tartá, az idén pedig egyetemes egyházunk erdélyrészi tanfőúrjait fogjuk körünkben üdvözölhetni. Hozza isten a tudomány zászlóvivőit!

— **Zwingli Ulrik** születésének négyszázados évfordulója alkalmából, a székely-udvarhelyi ref. ecclesia és collegium f. évi márczius hó 30-án d. e. 10 órakor kezdve, a templomban, *kegyeletes emlékünnepet* tartanak, melynek most kiadott programja a következő: 1. Gyülekezeti ének (invocatio.) 2. Összhangzó ének, az ev. ref. colleg. gyermek ének-kara által, zenekísérettel. 3. Összhangzó ének (ima) az ev. ref. collegium ifjusági énekkara által. 4. Alkalmi imát mond Tolvaly Zsigmond lelkész. 5. Összhangzó ének (az ünnepély tárgya) az ev. ref. collegium ifjusági énekkara által. 6. Alkalmi beszédet mond Bod Károly ev. ref. colleg. ig. tanár. 7. Összhangzó ének (hatszabadság zászlója) az ev. ref. collegium ifjusági énekkara által. 8. Záró ima. 9. Összhangzó ének (hymnus) az ev. ref. collegium ifjusági énekkara által. 10. Aria. (Verdi „H. Masnadier“ cz. operájából) az ev. ref. colleg. ifjusági zenekara által.

— **Kolozsvári főtanodánk ifjusága** — nemes és kegyeletes érzéstől áthatottan — feledhetlen tanárának és önzetlen vezetőjének: *Sámi* Lászlónak, arczképét, melyet Sárdi István kolozsvári festő igen sikerülten festett olajba, kebelében megindult közadakozás útján olvasóterme számára megszerezte. Nem szorul dicséretre. — E hírrel kapcsolatban megemlítjük, hogy *Szatlmári* Ákos, a főtanoda természettudományi tanára, népszerű felolvasások kapcsán bemutatja Deésen és Szamosujvárt a főtanoda új dynamo-electricus gépét, e gép beszerzési költségeinek fedezésére. Kivánatos volna, hogy e felolvasások csorbát ne üssenek e főtanoda régi jó hírnevén!

— **Zágoni Mózes**, hodgyai ev. ref. lelkész és egyházkerületi képviselő, folyó hó 18-án reggeli 3 órakor, élete 64-ik, boldog házassága 32-ik, papsága 35-ik évében, hosszas szenvedés után, vízkórban meghalt. Hideg tetemei 20-án tétettek — saját kívánata szerint — rövid könyörgés után, számos paptársra, barátja, népes és fényes gyülekezet jelenléte és fájó részvéte mellett, öröknyugalomra. Az idvezült nemcsak hogy egyike vala egyházmegyéje legértelmesebb és legmunkásabb tagjainak, hanem egyszersmind egyike volt legkedveltebbjeinek is, ki örökké ifju kedélyével, kifogyhatlan humorával, szikrázó — olykor csipős, de sérteni soha nem akaró

előzeivel nem egy vidám órát szerze barátainak s környezetének s lett ez által is feledhetlenné. Halálát bánatos özvegy, egy fiu, három leány és számos jó barát fájlalja. Béke poraira!

— **A sz.-szolnoki egyházmegye** belsőféli egyházi és világi képviselői f. hó 22-én d. c. 10 órakor Szilágy-Somlyón értekezletet tartottak, melyen vagy 25-ön vettek részt. Az értekezlet elnökévé: Szabó Pál és Szikszai Lajos, jegyzőjévé: Veres Sándor megválasztatván, felolvastattak a kraszna-berettyamenti és az érmelléki körök értekezletéről felvett jegyzőkönyvek. Kónya hosszabb beszéd kíséretében azon véleménynek ad kifejezést, hogy az egyházmegyei tisztújítás úgy volna keresztülviendő, hogy az annyira kívánatos decentralisatio érdekében mindenik körből választassék egy cardinalis tisztviselő s hogy az egyházi ügyek iránt minél szélesebb érdeklődés fölkelése szempontjából, egy személyben több tisztii állás ne egyesíttessék. Az értekezlet ezen elvi álláspontot elfogadja. Székely István azon indítványa, hogy a közszerepben álló jelenlegi esperes határozatilag kéressék fel lemondásának visszavételére és hivatalának továbbvitelére, egyhangulag elfogadtatott, de miután Szabó Pál kijelentette, hogy elhatározása megmásíthatatlan. Kerekes József az esperesi állomásra Nagy Lászlót ajánlja, mi egyhangú helyesléssel fogadtatott; a főjegyzői állásra ugyan ő Surányi Gyulát ajánlja, mely ajánlata, miután a Kerekes Sándor által ezen állomásra ajánlott s egyhangulag kiki-

áltott Kónya László a jelöltséget el nem fogadta, szintén elfogadtatott. A közügyigazgatói állomásra Magyarósi István, a közpénztárnokira: Botka Károly, az aljegyzőire: Benkő Lajos, az özvegy-árvai pénztárnokira: Rózsa Sándor, a számvevőire: Török István, levéltárnokira: Kónya László, tanügyi előadónak: Szász Ferencz, egyházi ülnököknek: Szabó P., id. Domby L., Rózsa K., Botka K., Gáspár J., Kónya L., id. Török I. Elek K.; póttul. Szász F., Juhász Gy.: világi ülnökökké és ügyvédekké a másik két kör által ajánlottak s 4-ik ügyvédül még Szász Ferencz jelöltettek ki.

— **Trefort-utcza.** Trefort miniszter levelet kapott angol Észak-Amerikából, melyben értesítik, hogy a Kanada-Ontario tartomány fővárosának, a száz-ezer lakosu Torontónak egy utcáját, a város fennállásának ötven éves ünnepén, ő jól ismert nevére nevezték el; hasonló megtisztelés érte gr. Kálnoky és Kállay Béni közös minisztereket

— **Templomalapítási ünnep.** A nyiregyházi ág. ev. egyház e hó 25-ikén tartotta meg temploma alapkövetelének századik évfordulóját. Az alkalmi, emelkedett hangulatu beszédet magyar nyelven Bartholomeidesz János főesperes tartotta, ünnepi közönség előtt.

— *Mai számunkhoz van mellékelve egy előfizetési felhívás a „Zwingli Ulrik élete” cz. munkára.*

H I R D E T É S.

A FRANKLIN-TÁRSULAT MAGYAR IRODALMI INTÉZET KIADÁSÁBAN

(Budapest, egyetem-utcza 4. sz.) megjelentek, és minden könyvárusnál kaphatók következő:

PROTESTÁNS IMAKÖNYVEK.

Borsodi József. **Templomi imák.** Vasárnapokra, ünnepekre s más alkalmakra köz isteni-tiszteleti használatul. Harmadik kiadás. Vászomban kötve 2 frt.

Cleynmann Károly. **Isten, mindenem, örömmöm, vigasztalásom.** Imádságok és elmélkedések mivel keresztyének számára. Harmadik, Szász Károlytól átnézett és kiegészített kiadás. Vászomban kötve 80 kr. Velinpapiron bőrbe kötve, aranyvágással 2 frt.

Czelder Márton. **Mindennapi és alkalmi imádságok.** Templomi és családi használatra. Második bővített kiadás. Vászomban kötve, aranyvágással 1 frt 40 kr.

Dobos János. **Keresztyén imák.** A házi ajtótosság növelésére és a protestáns keresztyén felekezetek használatára. Második kiadás. Vászomban kötve 80 kr., velinpapiron bőrbe kötve, aranyvágással 2 frt 50 kr., francia bőrbe kötve, kapocscsal 5 frt. Ugyanez: **zsebkadás,** vászonba kötve 80 kr., bőrbe kötve, aranyvágással 2 frt., francia bőrbe kötve, kapocscsal 3 frt.

Dobos János. **A gyermek imái** és első vallásos érzelmei. Mindkét hitvallásu gyermekek számára. Második kiadás. Vászomban kötve 80 kr.

Gyóry Vilmos. **Emlékkönyv a confirmatiohoz készülő protestáns hajadonok számára.** Egy finom képpel velinpapiron, vászonba kötve aranyvágással 1 frt 20 kr.

Kis János. **Lelki áldozatok imákban és énekekben.** Újabb átnézett és megbővített kiadás. Vászomban kötve, aranyvágással 1 frt 20 kr. Velinpapiron, bőrbe kötve aranyvágással 2 frt.

Heislér József, dr. **A keresztyén ember imakönyve.** Vászomban kötve aranyvágással 1 frt 60 kr.

Medgyes Lajos. **Protestáns családok imakönyveimadalokkal.** Vászomban kötve, aranyvágással 2 frt.

Papp Károly. **Esti harang** vagy újabb keresztyén tanítások protestáns-keresztyén családok számára. Vász. kötve 1 forint. Velinpapiron fekete bőrköt. 1 frt 80 kr.

Szász Károly. **Buzgóság könyve.** Elmélkedések és imák protestáns nők számára. Második kiadás. Egy aczélmetszettel. Bőrbe kötve, aranyvágással 2 frt 50 kr., francia bőrbe kötve, kapocscsal 4 frt.

Szikszay György. **Keresztyén tanítások és imák** mindkét felekezetü protestánsok lelki épületére. A jelen szükséghez alkalmazva. Vászomban kötve 1 forint 20 kr. velinpapiron, bőrbe kötve 2 frt.

Tompa Mihály. **Olajág.** Elmélkedések, tohászok és imák. Hölgyek számára olvasó és imakönyvül. Vászomban kötve, aranyvágással 3 frt 40 kr. Francia bőrkötésben, kapocscsal 5 frt. Ugyanez: **zsebkadás,** vászonba kötve, aranyvágással 2 frt 50 kr. Francia bőrkötésben, kapocscsal 4 frt.

Vörös Eszter. **Buzgó imák.** Vászomban kötve, aranyvágással 80 kr.

Zschokke Henrik. **Áhitat órái.** Kiválogatva és fordítva Szász Károly által. Két kötetben. Vászomban kötve, aranyvágással 5 frt.